

С И Р Л И О Л А М Б . 9 1

СИРЛИ ОЛАМ 6.91

Ўзбекистон ЛКЕИ
Марказий Қўмитасининг
илмий-оммабоп, илмий-бадий,
саргузашт ва фантастика
ойномаси

(6) Июнь
1991 йилдан
чиқа бошлаган.
Бош муҳаррир:
Ҳожиакбар ШАЙХОВ

Таҳрир ҳайъати:
Бош муҳаррир ўринбосари:
Мурод ХИДИР
Масъул котиб:
Рустам РЎЗМАТОВ
Бадий муҳаррир:
Рустам ЗУФАРОВ
Бўрибой АҲМЕДОВ
Маҳкам МАҲМУДОВ
Аҳрор АҲМЕДОВ
Евгений БЕРЕЗИКОВ
Хуршид ДАВРОН
ИСФАНДИЕР
Мирмаҳмуд МИРХЎЖАЕВ
Баҳодир ЖАЛОЛОВ
Мирфозил МИРЗААҲМЕДОВ
Малик МУРОДОВ
Неъматилла МЎМИНОВ
Рустам ОБИД
Мадиёр САЛОЕВ
Асрор САМАД
Маҳмуд ҲАСАНИЙ
Асқар ХОЛМУРОДОВ
Рашид ОТАХОНОВ
Бахтиёр ТУРАЕВ

УШБУ СОНДА

Ботирхон АКРАМ. «Қанотим куйса учмоқдин...»
Бозор ХОЛЛИЕВ. Зилзиланинг пинҳон олами.
Бахтиёр ТУРАЕВ. Экстрасенс ва инсон руҳияти.
Рустам ОБИД. Биз аввал ҳам яшаганмизми?
Турк асотир (миф)лари. Давоми.
А. ПУКЕМОВ. Кўзга кўринмас «меҳмон» ва бошқа
ғаройиботлар ҳақида.
Чўлпон ЭРГАШ. Осмондан тушган одам. Достон.
Охири.
Нортўхта ҚИЛИЧ. Ошиқдара тутқунлари.
Беркон ТОМАС. Исо қиссаси. Инглизчадан Жамол
Камол таржимаси.

КЕЛГУСИ СОНДА

Турк асотир (миф)лари. Давоми.
А. ПУКЕМОВ. Алпомишга ишонамиз-ку?
Ҳасан ҚУДРАТУЛЛАЕВ. Навоий ва телепатия.
Бозор ХОЛЛИЕВ. Тиббиётнинг ўткир кўзлари.
Мусо қиссаси.
ХАЙРУЛЛО. Муз қотган тўфонлар...
Сеҳрли олам сурури.
Арво ВИЛТОН. Мустамляча муҳаббат.
Ҳамиджон ҲОМИДОВ, Икром ОСТОНАҚУЛОВ.
Боязид Бастомий.
Евгений БЕРЕЗИКОВ. Аҳмад Яссавийнинг ўн бир
исми.

Муқованинг биринчи саҳифасида: В. Глухов (Москва). Юлдузли кеча.

Иккинчи саҳифа: Янги Оҳангарон ГРЭСининг Санъат саройи Шарқ мўъжаз рангтасвири услубида ишланган буюк мунажжим Мирзо Улуғбекка бағишланган деворий расмнинг бир қисми.
Муаллифлар — Одил БОБОЖОНОВ, Содиқ ҚОРАБОЕВ, Хуршид НАЗИРОВ, Тоҳир БОЛТАБОЕВ.

Учинчи саҳифа: Г. КУРПИН. (Сочи). Ўзга сайёралар манзараси; В. ДУДУЛАД (Чистопол) Фазвий экин.

Тўртинчи саҳифа: С. БУРМИСТРОВ (Свердловск). «Тобора яқинлашиб бораёлман».

Научно-популярный, научно-художественный журнал приключений и фантастики
«Сирли олам» («Таинственный мир») ЦК ЛКСМ Ўзбекистана.

Ойнома ҳомийси (спонсори) — «НУР» ижодий ишлаб чиқариш бирлашмаси.

Манзилимиз: 700113, Тошкент, Қатортол кўчаси, 60-уй.

Босмахонага 16.04.91 йилда топширилди. Босишга 16.05.91 йилда рухсат берилди.
Қоғоз тарҳи 70×108¹/₁₆. Қоғоз ҳажми 5,6 тобоқ. Нашриёт ҳисоб босма тобоғи 6,3.
Буюртма 5159. Обунага 120128, сотувга 30000. Жами 150128 нусхада чоп этилади.

Нархи: обуначига — 70 т., сотувда — 1 сўм.

Ўзбекистон Комсомоли Марказий Қўмитаси «Камалак» матбаа-нашриёт бирлашмаси,

Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитаси нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ
нишонли босмахонаси.

Сирли олам № 6 1991

Ботирхон АҚРАМ

«ҚАНОТИМ КУЙСА УЧМОҚДИН...»

Лаъли не қондиндурур, не вчун ҳадис этмас
демак,
Не ато бордур Масихоға, не фарзанд,
эй кўнгул.

Шеърятда, хусусан, классикада бир сўз — ташбех замирига бир неча маъно яшириниши ажабланарли эмас, акс ҳолда, шеъринг нутқ ва ифода жозибасига жиддий футур етиши мумкин. Навоий маҳбуба «лаъли»ни бир йўла қонга (лаб рангига нисбатан), ҳадисга (сўзлаш қобилияти эътибори-ла), Масихга (ширинлиги жон бағишловчи илоҳий қудратга киёсан) тамсил қилинади. Лаълининг қонга дохил аломати («не қондиндурур») шеъринг нисбатлаш анъанасида, эҳтимолки, учратилмаган ҳол. Унинг «невчун ҳадис этмас»лиги — сўзлашмаслиги ҳам асли зоти — қонига, тўғрироғи, Масих қаби на ота зоти, на зурриёти — фарзанд йўқлигига бориб тақалса керак. Ана шундай мураккаб ифодавий силсила орқали маҳбуба Масихнинг кенг анъана бўлган жонбахш хусусиятига эмас, балки зот жиҳатдан яқтолигига (онаси биби Марям бундан мустасно) киёс қилинади. Шу тарзда, шоирнинг қахрамони — ошиқ «кўнгли» тилагига кўра маҳбуба сукутли Масих тимсолида унинг қутилмаган сифати воситасида (талмах санъати) ғаройиб лирик лавҳа яратилди.

Бошқа бир байтда Масих билан Хизр образлари маҳбуба фидойилари тарзида берилди:

Йўқ менинг, балки Хизр бирла Масихо
жони,
Чашмаи нўш аро жонбахш зулолингга
фидо.

Ошиқ маҳбубининг ширин лаби («чашмаи нўш») садқаси учун шахсан ўз жонининг қиммати, эътибори йўқ деб билади. У шундай илоҳий эъзоз ва баҳога лойикки, ҳатто жонсизларга ҳаёт ато этувчи Масихонинг жони унга фидо бўлса қамлик қилади, абадий тириклик сувини ичган Хизр фақат маҳбуба учун боқий умр лаззатидан кечиб, ўша тенги йўқ соҳибжамолнинг «жонбахш зулолига» тангри инъомини фидо қилса арзийди. Зеро, маҳбубанинг «чашмаи нўш аро жонбахш зулоли» унга жон фидо қилганларга

қайта ҳаёт бағишласа ажаб эмас (уни «жонбахш» деб аташлари бежиз бўлмас керак). Хуллас, Масих, Хизр тимсоллари орқали улуғ шоир маҳбуб сифатларига, кенг маънода ёр тимсолида инсон гўзаллигига руҳий чексизлик, маънавий қиммат, барҳаётлик тилайди, бу анъанавий талмех санъатига ҳам ўзига хос жозиба бағишлайди.

Бошқа газалда Хизр тимсоли қутилмаганда бўлақча мақсадга хизмат қилади — ғазалиётда деярли учрамаган бир ҳол — сеvimли ёрдан абадий узоклашиш истагининг ифодасига айланади. Байт:

Комим ўлмоқдур ҳабибимдин йироқ,
Гар худ ўлсун Хизрча ёшим менинг.

Улуғ шоирнинг аксарият газалларида замон аҳлидан етган озор, одамларда инсоф, мурувват кўтарилгани, меҳр-вафодан нишон йўқлиги учун улусдан қочиб қутилишдан ўзга чора қолмагани кескин, аёвсиз ташбехларда ифшо этилади («Парим бўлса учуб қочсам улустин то қанотим бор, Қанотим куйса учмоқдин, югурсам то ҳаётим бор»). Ва аксинча, шоир қахрамонининг тахайюл оламида пайдо бўлган ёр баъзан фазовий олисликда бўлса ҳам, кўнгул у томон талпиниши, унинг ёди билан нафас олиш, суврат — тимсолини бир дам бўлсин ҳаёл кўзгусидан нари қўймаслиқни худодан ёлбориб сўраш («Ёраб, ул юзни даме кўзумга пинҳон айлама») — бундай фидойи оҳанглар ошиқнинг матлаби, тилаги, армони эмасми? Дарвоқе, «ҳабиб» сўзи дўст маъносини ҳам англатади, лекин одатда кўпчиликка нисбатан «аҳоб» тарзида қўлланади. Бас, мазкур байтда «ҳабиб» — сеvimли ёр маъносига ҳам абадул-абал («Гар худ ўлсун Хизрча ёшим менинг») фориғ бўлишни истайди. Байт руҳидаги қаттиқ озор оҳангини, Навоий ҳаётининг сўнги йилларига татбиқан мулоҳаза қилиб кўрсак, аҳли аёл (оила) меҳрини, рўшнолигини билмай ўтган том маънода валий шоирнинг руҳий ҳолатини драматик мушқул чизикка бориб етгани маълум бўладики, шундай умидсиз, нажотсиз бир кайфият инъикоси сифатида ногаҳонда ўзининг ипқий омолига зид мисралар туғилган бўлиши ажабланарли ҳол эмас. Бунга жаҳон шеърятда мисоллар етарли. Хуллас, бу гал Хизр тимсоли, эҳтимол,

ўзининг ҳаёт гуссаларидан, майли, ғойибона, бир неча лаҳзага ҳалос этувчи руҳи зиддиға Навоий сиймосининг (бу гал лирик қаҳрамон унинг шахсига жуда яқин туради) мунгли бир чизгиси учун хизмат қилади.

Мутафаккир шоир қатор шохбайтлариди афсонавий тимсоллардан Қоф, Анко, Нух, Сомир, Сулаймон, Марям, Жамшид; жуғрофий атамалардан Миср, Араб, Ажам, Чин, Хуросон, Жайхун, Фирот (овруполиклар тилида Ефрат), Албруз, Хирий, Астробод, Қабъа ва бошқа ташбехларни турли шеърий санъатлар воситасида ҳар гал ўзгача рангин образга, лирик манзарага, шеърий лавҳага айлантиради. Шохбайт:

Тилар кўнглум куши Анкодин ўтса нари юз водий,
Мунунгдек сайр этарга Қофдин ортук саботим бор.

Бу шохбайт шарҳида ҳам шоир қаҳрамонини безовта Навоий шахсига нисбат берсақ хато бўлмас. Фақат Навоийнинг бениҳоз озурда кўнгул куши беҳад азиз масканини ташлаб, узоқ-узоқларга, на одамзод, на улар билган қушлар бориб етмаган манзилларга, ҳатто афсоналардаги «Анкодан... юз водий нари» — фазовий «водий»ларга парвоз қилишни тилаши мумкин. Лекин дард-аламнинг зўридан фақат узоқларга бош олиб кетиш истагининг ўзи кифоя қиладими? Ана шундай қудратли замин сифатида фақат Анко куши каби афсонавий Қоф (Сулаймон пайғамбар тангри хоҳиши билан шамолу бўронларга ҳам кўналға-макон қилган, ер қуррасини ўраб олган афсонавий тоғ тизмалари) сингари, йўқ, ундан «ортук сабот» керак бўлади. Бундай қатъий, барқарор ирода, бардошни Навоийдек нафс, ҳирс, ўзлик, жоҳу мол қишанларидан батамом озод кишида топиш мумкин. Шу маънода Навоий «кўнгул куши»нинг фавқуллодда журтатли парвоз қилиш истаги шеърият мантики нуқтаи назаридан асослидир. Хуллас, улуг инсоний армонлар қуйчиси Навоий ҳаёлларининг микёси ва шиддати учун Анко, Қоф каби афсонавий тимсол-нисбатлар оддий, матлуб воситага айланади.

Қуйидаги сатрларда ошиқнинг ҳажр изтироблари «дафъи» учун хизмат қилиши мумкин бўлган икки дарё қутилмаган лирик ҳолат-манзара яратади:

Ашк тўқмақдин қуруғоч икки кўз, куйди кўнгул,
Дафъига ўтнинг бу Жайхуну Фиротим йўқ эди.

Қурғокчилик бўлмаса, тўқайга бекордан ўт тушмайди. Айни чоғда ҳар донм ҳам ўт балосини сув билан дафъ қилиш кийин. Албатта, ишқ дунёси, ушшоқ қисмати бошқа. Ҳажр ёшлари тўкавериш, кўзлари қуриганда жабрдийда ошиқнинг аҳволи ўнганмайди. У йиғлаганда маълум дара-

жада аламини енгиллатар, кўнгул ҳасратларини ёзар эди. Энди нима қилади? Кўзлари ҳам ҳайрон. Кўнгул ўз дарди билан ўзи қийналади, жон изтиробда тўлғанади. Интизорлик, соғинч, алам, хорлик, зорлик, гуноҳкорлик, иштибоҳ, (ботиний) нола, унсиз фиғон, тилсиз муножот, нажотсиз умид, илинж, армон — бахтсиз муҳаббат қисматининг турфа озору азоблари эркинлик йўлини тополмай, кафас ичида ортик чидаб туролмай, тутоқади, ёнади, аланга олади, ниҳоят, кўнгул отлиғ сирли хилқатнинг тўрт жиҳатиға туташади. Фақат дард аҳлининг ўзи биладиган, назардан пинҳон бундай самовий-илоҳий ўтнинг аёвсиз хуружларини ҳатто икки буюқ дарё суви дафъ қилишга қодирмикин (умуман, бундай руҳий отабини сув билан ўчириб бўладими)? Навоий «Жайхуну Фиротим йўқ эди» дейиши шу имконсизлик ифодаси эмасми? Эҳтимол, улуг шоир ҳаёлидаги бу ошиқнинг жисми, кўнгули, руҳияти ҳам бошқача — илоҳий унсурлардан йўғрилгандир — афсоналардаги каби ўтда қуймас, сувда чўкмас, тоғ қуласа ўлмас хислатлари билан бизнинг тасаввур, ҳаёл ўлчовларимизга сиғмас. Навоий «икки кўз» — икки дарё, «кўнгул», «ашк» (кўз ёшлари), «ўт» ташбехлари орқали оддий инсон кечиринчи мушкул туйғулар замзамасидан (таносиб, тазод санъатлари воситасида) ғаройиб лирик лавҳа-образ яратади.

Навоийнинг бошқа бир шеърида ғазалиётнинг икки қўчма-сайёр образи икки мамлакат воситасида очилади. Байт: **Келди Ширин била Лайли санга ҳайрон, гарчи Бу иков ҳасратида эрди Ажам бирла Араб.**

Маълумки, Навоий ўзи ҳаёлан яратган маҳбубнинг ватани ўша замонда икки ном билан аталарди: Хуросон ва Мовароуннаҳр (ёки Туркистон). Улуг байналмилал эътиқод ва мушоҳадага эга бўлган мутафаккир шоир турли эл, мамлакат, қитъа фарзандларини инсонликда тенг тутгани ҳолда, ўз юртининг ватанпарвари сифатида асосан турк-чиғатой тилида ёзди ва турк кизини тараннум этди. Шеърият санъатининг синалган васф усулидан ижодий фойдаланиб, айни чоғда ўз илҳоми, шавк-рағбати, ният-муддаоси амри илоҳий қалам кучи билан кадрдон элатдоши — орзу малаги, ҳаёлнинг мужассам тимсоли бўлган ўша турк гўзали турли иқлимларда шухрати кетган гўзаллардан (майли, ҳаёлан) ортик бўлса борки, асло кам эмас, деган самимий ишонч, ғурур, руҳий қаноат хислари билан яшади. Юқоридаги шохбайт ана шундай эзгу ниятнинг алишерона шеърий ҳаёл нури билан жилдоланган намунасидирки, ана энди унинг мазмунини мухтасар ҳолда шарҳлаб ўтсак бўлади: Навоий ҳаёлида яратилган Хуросон ё Туркистон гўзалининг таърифи ва довуғи не-не сохибжамолларга бой бошқа мамлакатларга бориб етди; чунончи, ўша тилларда дoston бўлган Ширину Лайлилар

унинг малохати ва латофатидан лолу хайрондирлар, холбуки, ханузгача бутун Ажам, бутун Араб «бу иков ҳасратиде» кундузлари тийра, туллари бедор ўтарди... Икки ошиқ ва шайдо мамлакатнинг гўзаллик маликалари бундай ракобатга қандай дош берадилар?.. Талмех санъати билан оро берилган бу шоҳбайтда оддий, анъанавий ташбехлар оркали бетакрор лирик образ-лавҳа чизилади.

Ғазалиётда махбуба ҳуснининг таърифи билан нозу ғамзалари тасвири бир-бирини тўлдиргани ҳолда, унинг киёфаси чизгилари тикланади. Шоҳбайт:

Кайси соҳирким дедиким: «Сомирий шогирдимен»,
Деди ғамзангким: «Эрур шогирдим — устозинг сенинг».

Дунёдаги барча гулчехралар, лоларуҳлар, ойюзлилар ғамзаси... Ўзи нима бу? Атрғул ёки гулираънонинг хор (тикони) каби гўзалликни ёмон назардан ё қилмишдан мухофаза этувчи восита — қалқонми ё бошқа сирӣ, сабаби борми? Эҳтимол, фақат соҳибжамолларга мансуб, ўшаларгина билиши, тугал эгаллаши мумкин бўлган сеҳргарлик қасби, санъатидир? Эҳтимол, бу ушшоқ аҳлининг дарди каби махбублар кашф қилган ғаройиб ва ғойиб илмдирки, ҳар бир гўзал ўз «изланиши ва кузатишлари билан унинг ривожига ҳисса қўшар... Навоий ўзининг хаёл тимсоли бўлган махбубасининг бечора ошиққа кўрсатаётган ғамзалари кучи, таъсири ҳақида аниқ тасаввур ҳосил қилиш учун афсонадан фойдаланади. Мусо алайҳиссалом замонидан машҳур бўлган сеҳргарлар пирӣ Сомирий ҳамон шоирнинг қаҳрамони яшаган даврда ҳам соҳирлар муршиди ҳисобланади. Лекин махбубанинг афсун-ғамзаларидан Сомирий шогирдлари ҳам хайрон. Навоий мувозана (параллелизм) усулидаги савол-жавоб билан ўзи қузатган мақсадни иккинчи мисрада гоят мухтасар, ёркин лавҳада ифодалайди: «Деди ғамзангким: «Эрур шогирдим устозинг сенинг». Бу — махбуба образига ўзгача сеҳр-жозиб бахш этиш усулларидан бири, шоир қаламининг мислсиз қудратидан яна бир далолатдир.

Нихоят дунё мусулмонлари учун энг муқаддас эҳром — Қазба ташбеҳи воситасида инсоннинг моҳияти ва бадий-образли жозибаси билан беназир лирик лавҳа чизилади. Шоҳбайт:

Кимки бир кўнгли бузуғнинг хотирин шод айлағай,
Онча борким, Қазба вайрон бўлса, обод айлағай.

Ҳақ сўз шуки, ҳазрат Навоий тилга олган бунингдек муборак сўзларнинг чин маъно ва қиммати шак-шубҳасиз, ислом таълимоти, ахлоқи билан, улғор тасаввуф ғоялари билан, муҳими, илрри одамлар не чоғлик англаб етиши, бу сўзлардан қанчалик таъсирланиши билан боғлиқ. Ҳатто классик шеърят билан озми-кўпми мулоқотда бўлган хуштабъ китобхон ҳам

жамиятимизда (эҳтимол, зоҳиран) кўпчилиқни ташкил қилган даҳрий-материалистлар билан ёнма-ён яшагани, ишлагани ё ўқигани учун кечагина ислом ва сўфиёна шеърят сўзлиғига муносабатда ўзини сақлашга эҳтиёт бўлиб, тилини тийиб гапиришга одатланган эди. Маълумки, Куръон, Ҳадис сўзларигина эмас, масалан, кенг муомаладаги кўнғил, дил, рух, хол, иймон, ихлос, ҳалол, пок, савоб, тавоф, хайрия, эҳсон, закот, муножот каби сўзлар ислом фалсафасида, сўфизм символикасида ўзига ҳос теран маъноларда талқин қилинади (уларда дунёвий, инсоний маъно билан рухий, илоҳий моҳият бир-бирини тўлдирди). Шунингдек, ишломиятнинг энг муқаддас эҳроми Қазба фақат биринчи даражали азиз қадамжо — зиёратгоҳ энг табаррук замингина эмас, айни пайтда ҳақ, имон-эътиқод, поклик, комиллик рамзи, фано ва бақо бутунлиги, рух гўзаллиги тимсоли ҳамдир. Шунинг учун бу қутлуғ калом шеърятда энг муқаррам, мўътабар тушунчаларни ифода-лашда бадий нисбат сифатида олинади. Масалан: «Қазбаки, оламнинг ўлуб қилбаси, кадри йўқ андоқки кўнғул Қазбаси».

Шубҳасиз, ҳар бир яхши ниятли пок ҳилқатли кишининг кўнглини сифатлаб қелиши мумкин бўлган бу ташбех, очиғи, комил мусулмон — имони бутун кишиларга нисбатан айрилса, ўзининг чинакам, муносиб даражада юқори кадрили топиши мумкин. Навоийнинг одамзод болаларига меҳр-шафқатда тенги йўқ қаҳрамони — (ориф) бир бегуноҳнинг кўнгли бузилганини кўрса ўзининг ҳам кўнгли бузилади, дунёнинг ободлиги кўзига кўриммайди, то ўша озурда дилига чироғ ёқувчи сеҳрли, хайрли юпанч топилмагунча оромини тополмайди. Шунинг учун ҳам шоир Хотамтой саҳоватидан ортик бўлган бундай маънавий ҳиммат, рухий мададни энг савобли ва беминнат бир жасрат — «Қазба вайрон бўлса, обод айлайлик» билан тенг («онча борким») деб билади. Лекин шуниси ҳақиқатдирки, Қазба сўзининг нечун муқаддас эканини, унинг илоҳий маъносини озми-кўпми идрок этолган чин мусулмонгина хоҳ ўз динидаги, хоҳ тарсо ё бошқа эътиқоддаги башар фарзандининг дардига дарддош бўлиши мумкин. Демак, инсоннинг инсонга яхшилик, мурувват қилишида, меҳр-шафқат кўрсатишида имон бутунлиги, эътиқод устуворлиги белгилловчи вазифани адо этади. Ақсинча, турли лавозимдаги, ҳатто номдор, лекин имони заиф, виждони ғофил кимсалар инсон дарду ҳасратларига муносабатда ўзларини тағофилга соладилар... «Бир кўнгли бузуғ», «Қазба вайрон» ибораларидан шоир қузатган мақсад ҳам шу — иймонга даъват эмасми? Хуллас, ҳаёти ва ижодиёти билан бениҳоя табаррук бўлмиш. Навоий мазкур шоҳбайт оркали инсонга меҳр-шафқат, муқаддас тушунчаларга қамоли эътимод-ишонч руҳидаги таълимотга шеърӣ сайкал беради...

БОЗОР ХОЛЛИЕВ

ЗИЛЗИЛАНИНГ

ПИНҲОН

ОЛАМИ

Инсоният асрлар давомида табиат офатлари билан курашиб келган. Уни бўрону довуллар, ёнғину тошқинлар, денгиз сувларининг кўтарилиши (цуналар), вулқонлар, бешафқат қурғоқчилик ва зилзилалар ҳамisha ташвишга солади. Шунга қарамай, у табиат офатлари бузганини қайта қуради, яратиш ва меҳнат қилишдан сира толмайди. Инсоннинг бу соҳадаги билимлари ортиб боради ва айни вақтда унинг ўзи маънавий жиҳатдан яна такомиллашади. Янги билимлар, янги тафаккур инсонга куч бағишлайди.

Ҳўш, эндиликда табиат офатларини, хусусан, зилзилани олдиндан билиш мумкинми? Қандай сирли кучлар она сайёраимиз сиртида портлашларни юзага келтиради? Инсон даҳшатли офатларнинг сўқир ўйинида ҳамisha қурбон бўлаверадими? Ушбу мақолада ана шу мавзуда сўз юритмоқчимиз.

Она сайёраимизнинг турли нуқталарида ҳар йили юз минглаб, ҳатто миллионлаб зилзилалар бўлиб туради. Яхши ҳамки, бу ер ости силкинишларининг кўпчилиги сезилмайди. Улар ўта сезгир асбоблар билан қайд этилади, холос. Шулардан ўн тўққиз мингга яқин зилзилани одамлар сезиши мумкин. Йигирмага яқин кучли зилзила бўлади. Даҳшатли зилзилалар ер юзидан бир йилда ёки икки-уч йилда бир марта бўлади. Тарихда жуда кучли зилзилалар бўлгани маълум. Айниқса вулқон отилишлари туфайли келиб чиққан зилзилалар ниҳоятда ҳалокатлидир. Улар кўпдан-кўп моддий зарарларгина келтириб қолмай, балки минглаб инсон ҳаётини ҳам олиб кетади. Масалан, бизнинг эраимиздан етмиш тўққиз йил муқаддам Везувий вулқонининг отилиши натижасида Помпея, Геракуланум ва Стабия шаҳарларининг кули кўкка созурилган. 1902 йили Мартиник оролида Мон-Пеле вулқони портлаганида Сен-Пьери шаҳри бир лаҳзада ер юзидан йўқ бўлиб кетган. Бунда 30000 киши ҳаётдан кўз юмган. Айниқса, 1556 йили Хитойдаги ер силкиниши ниҳоятда даҳшатли кечди. Унда бир миллионга яқин одам қурбон бўлган. 1988—89 йилларда Арманистонда юз берган кучли зилзилалар ҳам кўп вақт ойнома ва рўзномалар саҳифасидан тушмай қолди... Мамлакатимизнинг бошқа жойларида ҳам шундай кучли зилзилалар бўлмаслигига ким кафолат бера олади? Яна қаерларда кучли зилзилалар бўлиш эҳтимо-

ли бор? Зилзиланинг юз бериш вақтини аниқ айтса бўладими? Бу саволлар билан боғлиқ масалаларни ҳал этиш бугунги кунда осон эмас. Зилзила сабабларини билиш учун, энг аввало, Ерни, унинг тузилишини, бағрида кечадиган жараёнларни, ундаги ўзаро боғлиқ ҳодисаларни яхши ўрганиш лозим. Ер тўғрисидаги билимларимизни, тасаввурларимизни кенгайтирмасдан туриб, зилзиланинг сабабини ва унинг содир бўлиш вақтини аниқ айтиш қийин.

Демак, дастлаб Ер, унинг ички тузилиши, сатҳи ўрганилиб маълумотлар тўпланади. Зилзила билан боғлиқ барча параметрлар, хусусан, ер оҳанрабо майдони, барқ майдони, иссиқлик нурланиши, иссиқлик мувозанати, биоқатлам (биосфера) ҳолати, жинслар таркиби ва зичлиги ҳамда бошқа омиллар ўрганилади.

Бундан ташқари, зилзилалар нима учун ер қуррасининг маълум жойларида бўлиши сабабини ўрганиш ҳам жуда муҳимдир. Чунки сайёраимизнинг маълум ҳудудида зилзилалар даврий равишда тез-тез такрорланади. Масалан, Япония, Хитой, Эрон, Афғонистон, Туркия, Чили, Калифорния, Мексика, Марказий Амрико, Юнонистонда, бизда эса, Камчатка, Кавказ ва Қиримда, Ўрта Осиёда, хусусан, Ашхобод, Уш, Тошкент ва Душанбеда зилзилалар бўлиб туради. Айниқса, 1966 йили апрель-июнь ойларида Тошкентда узлуксиз бўлиб турган зилзилалар юртдошларимиз ёдидан чиқмайди. Худди ана шу Тошкент зилзilasидан сўнг Ўзбекистон ССЖ Фанлар академияси Сейсмология билимгоҳи ташкил этилди. Билимгоҳнинг геофизик олимлари Ер сирларини билиш, бўлажак зилзилани олдиндан айтиш борасида катта ишлар қилмоқдалар. Улар гўё бемор юраги уришини эшитиб кўрган шифокор каби ернинг «нафас олиши»ни эшитади, унинг бағрида содир бўладиган ҳар бир тебранишни қайд этадилар.

Мен билимгоҳ директори, физика-риёзиёт фанлари доктори Қаҳҳорбой Носирбекович Абдуллабековдан билимгоҳда зилзила сабабларини ўрганиш ва уни олдиндан айтишга доир ишлар ҳақида сўзлаб беришларини илтимос қилдим. Олим дунё харитасидан зилзилалар тез-тез такрорланиб турадиган жойларни кўрсатиб, қоғозга ернинг тузилишини чизди.

— Ер ядро, мантия ва қобиқлардан иборат,— деди Қаҳҳор Носирбекович, менга шаклини изоҳлаб берар экан.— Умуман, зилзиланинг келиб чиқиш сабабларига дахлдор турли нуқтан назарлар бор. Улардан бири — зилзиланинг келиб чиқиш сабабини ер бағрида кечадиган жараёнлар билан боғлаб талқин этишдир. Ер бағрида тўхтовсиз кечадиган кимёвий ва физикавий жараёнлар бир унсурнинг бошқа унсурга айланишига, оғир жинсларнинг ядрога тушишига, энгил жинсларнинг эса мантиянинг юқори қатламларига кўтарилишига сабаб бўлади. Ҳеч шубҳасиз, бу жараёнларнинг кечишида қувват ажралади. Бошқача айтганда, фазавий ўзгаришлар натижасида катта қувват ҳосил бўлади ва у ер бағрида тўпланади. Қувват тўпланган жойда эса босим кучаяди. Бу босим таъсирида эса унсурлар хусусияти ўзгаради ва натижада яна бошқа жараёнлар юзага келади. Демак, жараёнлар ва ҳодисалар силсиласи давом этаверади. Тўпланган қувват эса нимагадир сарфланиши зарур. Бу эҳтимол Ер қобиғининг кўтарилиши ёки чўкишига сабаб бўлади. Кўтарилган жойлар яна чўкиши, чўккан жойлар эса кўтарилиши мумкин. Бу ҳодисалар оқибатда зилзилани келтириб чиқаради. Бошқа бир нуқтан назарга кўра, қуруқлик минтақаларининг ўзро яқинлашиши ва таъсири туфайли сиқилиш юзага келади. Натижада зилзила бўлади. Хуллас, зилзила Ер қобиғининг ҳаракати билан узвий боғлиқдир. Юқорида айтиб ўтилган жараёнлар зилзила келиб чиқишига сабаб бўлувчи ички кучлардир. Бундан ташқари, зилзиланинг юзага келишида «туртки» вазифасини ўтовчи ташқи кучлар ҳам мавжуд. Сайёраларнинг тортишиш кучи, ер барқ ва оҳанрабо (электр ва магнит) майдонининг ўзгариши (ғалаёнлиниши), нурланишларнинг ер—ҳаво қатламига таъсири. Қуёшдаги чакнашлар, инсоннинг амалий фаолияти, масалан, ер остидан турли табиий бойликларни олиш, ядро синовлари ва бошқалар зилзиланинг тезлашишига сабаб бўлиши мумкин. Бу таъсирлар ташқи кучлар деб аталади. Бироқ аслида зилзила ички кучлар сабабли етилади. Кучли зилзилага қадар жараёнлар жуда секин ва узоқ кечади.

— Қаҳҳорбой Носирович, зилзила ўзининг кутилмаганда содир бўлиши билан дахлшатлидир. Сизлар бугунги кунда бўлажак зилзилани ва унинг содир бўлиш вақтини аниқ айта оласизларми?

— Билимгоҳимиз олимлари зилзилани олдиндан айтиш усулларини ишлаб чиқиш борасида зўр бериб изланмоқдалар. Зилзиланинг қаерда, қачон, қандай куч билан содир бўлишини олдиндан айтиш мураккаб муаммодир. Бунда кўплаб омилларни, масалан, ер қобиғининг ҳозирги замон ҳаракати ва сиқилишини, ер остидаги сув сатҳининг ўзгариши, сув ва газ таркиби ҳамда микроунсурларнинг кимёвий ўзгариши ва бошқаларни ҳисобга олиш керак. Бошқача айтганда, зилзилалар кечиши билан боғлиқ геокимёвий, геофизикавий ва гидродинамик таъсир ва натижалар зилзила даракчилари бўла олади. Бу соҳада олиб борган илмий-тадқиқот ишларимизни эътиборга олиб, 1973 йили СССР ихтиро ва кашфиётлар кўмитаси томонидан билимгоҳимизнинг бир гуруҳ олимларига фандаги кашфиётлари учун махсус гувоҳнома берилган.

Зилзилани олдиндан айтишда биокимёвий усул самарали натижалар беради. Масалан, 1976 йили Газли зилзиласи олдиндан газда метан, водород, сув ва жинсларда эса радон, радиий ҳамда бошқа унсурлар миқдори жараёнга боғлиқ равишда ўзгариб тургани қайд этилган. Ана шу ва бошқа маълумотларга асосланиб, Газли ҳу-

дудида яқин вақтларда зилзила бўлиш эҳтимоли борлиги олдиндан айтилган эди...

Зилзилани олдиндан айтиш учун маълумотлар қандай ва қаердан олинади, деган савол туғилиши мумкин. Жумҳуриятимизнинг зилзила бўлиб турадиган жойларига зилзилани олдиндан айтиш бўйича тадқиқот олиб бориладиган ўн битта мажмуа станция ўрнатилган. Билимгоҳ қошида Марказий сейсмик расадхона жойлашган, Янгибозорда эса оҳанрабо (магнит) ионосфера расадхонаси мавжуд. Уларда сейсмоприёмниклар, ер ости сувлари сатҳини ва таркибини аниқлайдиган турли ўлчаш асбоблари бўлиб, узлуксиз кузатиш ва ўлчаш ишлари олиб борилади. Маълумотлар эса ҳар куни ҳисоблаш Марказига юборилади. Бу маълумотлар ўрганилади ва таҳлил этилади. Шундан сўнг маълумотлар асосида бир ҳафта, бир ой ёки уч ойдан кейин зилзила бўлиш эҳтимоли борлиги айтилади. Муҳокама баёни эса ҳужжат сифатида ёзиб қолдирилади.

1978 йилдаги Андижон, Олой зилзиласи ҳам олдиндан айтиб берилган. Айниқса, 1984 йил 17 февралдаги Поп зилзиласи жуда аниқ айтилган. Билимгоҳ ходимлари январь ойдан бошлаб, у жойда текшириш ишлари олиб борган. Бу ерда кучли зилзила бўлиши олдиндан жуда кўп заиф зилзилалар бўлган. 10 февралдан кейин юзган ортиқ ана шундай кучсиз зилзила бўлиб ўтган. Гидрогеосейсмик, гидродинамик, геофизик ва геокимёвий ўзгаришларга асосланиб, 16 февраль куни вилоят раҳбарларига ярим кун ичида бўлажак зилзиладан хабар берилган. Қиш бўлишига қарамай, айрим одамлар уйларида тунашмаган. 17 февраль куни эрталаб Поппа кучли зилзила юз берган.

Айрим олимлар геологик жараёнларга бошқача нуқтан назардан ёндошадилар. Академик В. И. Вернадский Ернинг геокимёвий иши ва умумий энергетикасида биоқатлам, яъни биосферанинг аҳамияти муҳимлигини таъкидлаган. У ўзининг муҳим тадқиқотларига асосланиб, Ернинг қиёфаси шаклланишида ва Ер сиртида кимёвий жараёнларнинг кечишида мавжудот (тирик организм)ларнинг жуда муҳим аҳамияти борлигини эътироф этади. Унинг фикрига кўра, биоқатлам—ернинг геологик қобиқларидан биридир. Кимёвий унсурларнинг биоқатламга кўчиши мавжудотнинг ҳаётий фаолияти, уларнинг нафас олиши, озиқланиши, кўпайиши, ўлими ва ёйилиши билан боғлиқдир. Мавжудотлар кимёвий унсурларнинг қайта тақсимланишида, тоғ жинслари ва маъданларнинг ҳосил бўлишида иштирок этади ва муҳим геокимёвий вазифаларни бажаради. В. И. Вернадский тирик модданнинг барча кимёвий унсурлар тарихини ўзгартаришини ва унинг қудратли геологик омил тарзида намоён бўлишини кўрсатиб ўтади.

Бундан ташқари, В. И. Вернадский ноосфера—ақл қатламининг сайёраимизда янги геологик ҳодиса экани ҳақида ёзади. Олимнинг фикрига кўра, ноосфера—ҳар бир биосайёрани ўраб олган фазовий тирик қатламдир. У инсоннинг ҳаётий фаолияти махсулидир. Демак, бунда инсон йирик геологик куч ҳисобланади. У ўзининг меҳнати ва фикри билан ҳаёти соҳасини ўзгартира олади ва шундай қилиши ҳам керак.

Қомусий олим В. И. Вернадскийнинг мулоҳазаларига таяниб, геология-маъданшунослик фанлари доктори Л. С. Прицкер—зилзила азалий муқаррар ҳодиса эмас, унинг олдини олиш мумкин, деб ҳисоблайди. Олимнинг таъкидлашича, ноосфера—фазовий ақлнинг, онг оламнинг бир қисми бўлиб, у ўзининг мавжуд бўлиши учун бизни яратган. Коинот кенгайди, ноосфера ҳам кенгайди, демак, унинг мўътадил мавжуд бўлмо-

фи учун доимий қувват манбаи керак. Ана шу қувват манбаи биз — одамлармиз. Ноосфера биздан озиқланади. Бизнинг вазифамиз уни қувват билан таъминлаб туришдан иборат. Ана шунинг аниқлиги ҳолдагина биз атроф-олам билан уйғун яшай оламиз. Агар одамлар ўз қувватини онг (шуурий) қувват тарзида беришса, фойдали таъбир ўзининг олий даражасига етади ва уйғунлик юзага келади. Агар онг қуввати етарли бўлмаса, уни ҳиссий қувват билан тўлдиришга тўғри келади. Агар биз ҳиссиётлардан ҳам толиқсак, у ҳолда жисмоний меҳнат қилиб, ўзимиздан қувват тарқатишимиз лозим. Агар бирор ҳудудда қувват нурланиши манбаи етарли бўлмаса, у ҳолда фазо ўзига етишмаётган қувватни ер бағридан, унинг қучуқ қатламларидан олишга мажбурдир. Бу эса кучли зилзила, демакдир. Зилзила бўлмаслиги учун фазога одамларнинг онг қуввати нурланиши зарур. Иккинчидан, виждонан меҳнат қилишлари лозим. Шундагина ноосфера етарли миқдорда биоқувват олади ва ҳалокатга эҳтиёж қолмайди. Л. Прицкер зилзиланинг инсон фаолиятига боғлиқлигини қуйидаги маълумот билан изоҳлайди: XX асрда она сайёрамизда 48 марта кучли зилзила бўлган. Бу зилзилаларнинг кучи етти баллдан ортиқ бўлиб, улар ўрта ҳисобда ҳар йили бир марта юз берган. Бироқ 1939 йилдан то 1946 йилгача бирор марта ҳам кучли зилзила бўлмаган. Уруш туфайли қувватга бўлган эҳтиёж қондирилган.

Бундан ташқари, кўринмас самовий (астраль) оламнинг атрофимизда учиб юрувчи маҳлуқотлари ҳам мавжуд. Мен уларни суратга ҳам олганман. Уларни италийлик Лучио Боконе ҳам суратга тушириб, атрофимизда кўринмас маҳлуқотларнинг борлигига қатъий ишонган. Масалан, полтергейст ҳодисаси, ажина, алвасти ва бошқалар бунга мисол бўла олади.

Сайёрамизга ташриф буюраётган ўзга сайёраликлар ҳам биологик маҳлуқотдир. Улар кучли ички (импульсли) нурланишларни ўзлаштириб олишган, шунинг учун кўзга кўринмайди. Бу эса хатарли. Улар Еримизга ўз қароргоҳларини ўрнатиб, бизнинг қувватимизни ташиб кетаётган бўлишлари ҳам мумкин...

Албатта, олимнинг бу мулоҳазалари кишини янгича фикрлашга ўргатади. Аммо унинг қанчалик асосли ва ҳақиқат эканини ойдинлаштириш учун жумҳуриятимизда ионосфера билимгоҳи ташкил этилиб, илмий-тадқиқот йўналишларидан бирига Леонид Семенович Прицкер ғоялари асос қилиниб олинса, мақсадга мувофиқ бўлур эди. Чунки, бу ҳодисалар биз ҳали тўла англаб етмаган, ниҳоятда сирли, аммо кўп вақтлардан буён бир хил тарзда фикрлашга ўрганиб яшаётган бу оламимизнинг турли кўринишлари, кўринувчан ва кўринмас қисмларининг бир бутун-

лиги ва бирлигини, уларда кечаётган турфатурли жараёнларнинг ўзаро боғлиқлигию алоқадорлигини кўрсатади.

Мен Қаҳҳорбой Носирбекович Абдуллабековдан билимгоҳ олимларининг хориждаги мазкур соҳа олимлари билан ҳамкорлик ишлари ҳақида маълумот беришларини сўрадим.

— Биз яқинда Хитой Халқ Жумҳурияти давлат Сейсмология Уюшмаси профессори Чэн Си-Лянь билан «Зилзила хабарчиларини ва уни олдиндан айтиш усуллари»ни ҳамкорликда ўрганиш бўйича шартномага имзо қўйдик. Хитойда зилзила тез-тез такрорланиб тургани учун ҳам зилзилашунослик давлат аҳамиятига эга ишдир. Жумҳуриятнинг 28 вилоятида ва Пекинда «Зилзила сабабларини ўрганиш ва уни олдиндан айтиш» марказлари мавжуд. Шунингдек, биз Япония, Амриқо олимлари билан ҳам ҳамкорлик қиламиз. Мана, кечагина билимгоҳимизнинг Гидрогеосейсмологик ижодхонасининг мудирини, ЎзССР Фанлар академиясининг ҳақиқий аъзосини Абдумубди Нуғмонович Султонхўжаевга япониялик ҳамкасбларидан таклифнома келди...

Албатта, эришилган ютуқлар билимгоҳда муаммолар йўқлигини билдирмайди. Билимгоҳда ҳал этилиши лозим бир қанча муаммолар бор. Бу, биринчидан, мутахассис — кадрлар етишмаслиги ва уларни тайёрлаш масаласидир. Иккинчидан, билимгоҳ ҳозирги замон асбоб-ускуналари, техник воситалар билан таъминланмаган. Улчаш асбоблари замон талабларига жавоб бермайди, улар маънавий жиҳатдан эскирган. Ер тебранишларини ёзиб оладиган, узатадиган, таҳлил этадиган асбоблар етишмайди. Сейсмографлар ёрдамида кўпмаб маълумотлар электрон машиналарига киритилиши зарур. Компьютерлар йўқ. Алоқа хизматининг яхши эмаслиги маълумотларни йиғиш ва уларни қайта ишлаш ишларини жуда кечиктиради. Телеметрик ва алоқа воситалари мавжуд эмас. Бу камчиликлар зилзила сабабларини ўрганиш ва унинг содир бўлиш вақтини олдиндан айтишда қийинчиликлар туғдиради. Бир сўз билан айтганда, зилзилани олдиндан айтиш хизмати тўла йўлга қўйилмаган. Бусиз эса муваффақиятга эришиб бўлмайди. Билимгоҳга давлат жуда кам маблағ ажратади. Зилзила оқибатида келиб чиққан зарарни қоплаш ва вайронагарчиликларни бартараф этиш учун миллиард сўмлаб ажратилганидан кўра, унинг олдини олиш ва юз беришини олдиндан айтиш борасида олиб бориладиган илмий-тадқиқот ишларига зарур миқдорда маблағ ажратилса дуруст бўларди. Энг муҳими, бу соҳада катта ютуқларга эришилса, минглаб инсон ҳаёти сақлаб қолинади-ку! Зилзилашунослик бизда ҳам давлат аҳамиятига эга бўлади, деб ўйлаймиз ва мутасадди раҳбарларнинг билимгоҳдаги муаммоларга эътибор беришларига умид боғлаймиз.

Бахтиёр Тўраев

ЭКСТРАСЕНС ВА ИНСОН РУХИЯТИ

Сиз нимани тушунмасангиз, у сизга бегона.

И. ГЕТЕ

Гапни «экстрасенс» атамасининг маъносини изоҳлашдан бошлайлик. Бу атама лотинча **экстра** (extra — ўта) ва **сенсор** (sensus — сезги) сўзларининг бирикишидан ясалган бўлиб, ўта сезгирлик деган маънони англатади. Бошқача айтганда, ўта кучли сезгир кишини экстрасенс деб аташади. Бундай хислатли кишиларни паранормал, яъни ғаройиб хислатли кишилар дейишади. Экстрасенсликдан ташқари **психокинез** (инсоннинг ўз атрофидаги нарсаларга фикри орқали жисмоний таъсир этиши), **телекинез** (жисмларга муайян масофадан туриб таъсир этиш), **телепатия** (олисдан бошқа кишининг фикрини билиш ва бошқа кишига фикр узатиш), **полтергейст** (бебош руҳлар), **телепортация** (одамининг ёки бирор буюмнинг кутилмаганда бир жойдан бошқа жойга кўчиб ёки девор ва бошқа тўсиқлардан ўтиб қолиши), **интраскопия** (ўзга жойдаги буюмларни ёки одам жисмидаги ҳодиса ва жараёнларни фикран кўра олиш), **левитация** (буюмлар ва одамни ҳавода муаллақ тургаза олиш), **психометрия** (экстрасенснинг бирор нарсага қараб, шу нарса билан боғлиқ бўлган одамлар ёки ҳодисаларни фикрида жонлантира олиши, ашёлардан ахбор олиши), **ретроспекция** (фикрни ўтмишда юз берган ҳодисага йўналтириб, уни онда қайта жонлантириш, ўтмишни ўқий олиш) сингари ҳодисалар ҳам паранормал ҳодисалардир. Бу ҳодисаларни мавжуд илмий назариялар асосида тушунтириш мушкул, чунки уларнинг сабабини очишга ёрдам берувчи илмий далиллар етарли эмас. Паранормал ҳодисалар одатдаги ҳодисаларга нисбатан жуда кам учрайди. Лекин бундай ҳодисаларнинг неча бор қайд этиб келингани уларнинг мавжудлигини тан олишга асосдир. Паранормал ҳодисаларни — паранормал олимлари ҳам паранормал ҳодисаларни илмий жиҳатдан тадқиқ этгани маълум. Бундай ғайриоддий, ғайритабиий ҳодисалар ҳақида ватандошимиз Абу Али ибн Сино ҳам ўз рисолаларида қайд этиб ўтган ҳамда уларнинг вужудга келишининг сабабларини илмий жиҳатдан асослашга уринган. Аммо табиий ҳодисаларни, уларнинг ҳам бевосита кўзга кўринадиганларини тадқиқ этишга одатланган анъанавий фан вакиллари бундай мураккаб ва камёб

ҳодисаларни соғлом ақл доирасига сиғмайди деб, уларни ўрганишни қоралашган. Кўпчилик **педант** (яъни ўзи одатланган эски қонун-қоидаларга бир ёқлама қатъий риоя қилиб, янгича қоидаларга эса зид иш юритувчи расмиятчи киши) олимлар анъанавий назарияларга ва соғлом ақл доирасига сиғмайдиган ҳар қандай нуқтаи назарни ғайриилмий нуқтаи назар деб ҳисоблашган ва бундай қарашларнинг тарқалишига қаршилик кўрсатишган. Оқибатда кўпчилик ақидапараст тадқиқотчилар паранормал ҳодисаларнинг воқелигини ҳам мутлақо инкор этишган. Айрим олимлар эса, бундай ҳодисаларни бевосита кузатишган бўлсалар-да, бироқ «жиддий» олим деган номига ва обрўсига доғ тушишидан қўрқишиб, уларни жамоатчилик олдида тан олишга журъат этолмайди. Хуллас, бу ҳолатлар ғайриоддий, паранормал ҳодисаларни илмий асосда жиддий ўрганишга халақит бермоқда.

Бундан ташқари, расмиятчи фан мутасаддиларининг паранормал психологияни психология фанига қарама-қарши қўйгани ҳам унинг ривожига тўсиқ бўлди. Аслида паранормал психологияга зид деган маънони англатмайди, балки «пара» сўзи юнончадан олинган бўлиб, «ёнида», «яқинида», «унда» деган маъноларни ифодалайди, яъни паранормал психологияга яқин соҳа, психология билан ёнма-ён борувчи фан, демакдир. Хуллас, паранормал психологиянинг ривожига эрк бериш паранормал ҳодисаларни илмий тадқиқ этишга кенг имкон берган бўлур эди.

ЭКСТРАСЕНСОРЛИК

Экстрасенсорлик қобилиятига эга кишилар жуда камёб. Кейинги пайтларда ноёб қобилиятли одамлар ҳақидаги шов-шувларнинг кўпайганига қараб экстрасенслар ҳам кўпайибди-да, деб ўйлаш керак. Аслида ўзларини экстрасенс деб эълон қилаётганларнинг кўпчилиги бундай қобилиятдан маҳрум ёки уларнинг айримлари руҳий жиҳатдан носоғлом, бошқалари эса, шунчаки **фирибгарлар** бўлиб чиқиши ҳам мумкин. Ҳозирча кишидаги экстрасенсорлик даражасини аниқлаб берувчи усул ишлаб чиқилган эмас. Бунинг устига ҳанузгача расмий доираларда экстрасенсори-

кага шубҳа билан қараш барҳам топмай келаётир. Бундай шароитда экстрасенсорлик ҳақида рост ва ёлгон, ҳақ ва ноҳақ, илмий ва ғайриилмий қарашларнинг аралашиб кетгани табиий бир ҳолдир. Айрим кишилар қўлларига турли буюмларнинг ёпишиб қолишини ҳам (биомагнетизм), кўзларини юмган ҳолда бармоқлари билан рангларни ажрата билишни ҳам (тери билан кўриш — дермовидение) экстрасенсорлик қобилиятига йўйишади. Экстрасенсорлик ҳаттоки ўзганинг фикрини ўқий олиш (телепатия) ёки нарсаларни муаллақ тутиб тура олиш (психокинез) ҳам эмас. Темир қошиқни қўл тегизмасдан букловчи (телекинез), тўсиқ ортидаги буюмни унга яқинлашмасдан туриб бир жойдан бошқа жойга ўтказиб қўя олувчи киши (телепортация)ни ҳам экстрасенс деб бўлмайти. Тўғри, айрим экстрасенсларда ҳам ана шу айтилган қобилиятлардан айримлари бўлиши мумкин, лекин экстрасенсорлик, экстрасенслик бу ўзганинг миясидаги ахборни қабул қилиш, сезиш, нафақат инсон миясидаги, балки ҳар қандай буюмдаги ахборни ҳам ўқий олиш қобилиятига эга бўлишдир.

Мен экстрасенс Мадийр Салоевнинг кўпгина тажрибаларини шахсан кузатганман. М. Салоев беморга қўл тегизмасдан, у ҳақда ҳеч қандай маълумотга эга бўлмай туриб, касалини аниқлашдан ташқари, бирор кишига қараб, унинг бошқа жойда ёки бошқа шахарда яшаётган танишига ҳам ташхис (диагноз) қўя олади. Бир куни у кишига бир дўстимнинг соғлиги унчалик яхши эмаслиги ҳақида гапирдим. У менга қараб туриб, дўстимнинг барча касаллигини ва уларни даволаш усулларини айтиб берди. Орадан бир кун ўтгач, дўстимнинг уйига бордим-да, чиндан ҳам унинг М. Салоев айтган касалликларга йўлиққанини билиб ҳайратга тушдим. Дўстим шифокор берган маслаҳатларга амал қилгач, тез кунда соғайиб кетди.

Дастлаб, М. Салоев ўта синчковлиги сабабли беморнинг ташқи қиёфасидаги ўзгаришларга қараб, унинг касалликларини аниқласа керак, деган фикрда эдим. Шунинг учун ундан беморнинг касалликларини аниқлашга киришган маҳали кўзларини боғлаб олишини ўтиндим. Бу ҳолда ҳам у беморнинг касалликларини аниқлашда янглишмади. Шифокор бемордан чиқувчи инфрақизил нурларни ёки барқ-оҳанрабо (электромагнит) тўлқинларини сезса керак деб ўйлаб, бемор билан шифокор оралиғига барқ-оҳанрабо нурланшларини ўтказмайдиган экран — тўсиқ қўйдик, аммо беморнинг хасталиги яна хатосиз аниқланди.

Москвада инсон аъзои баданидаги барқ-оҳанрабо нурланшларини ўрганишга мўлжалланган тадқиқот марказида ўтказилган тажрибаларда М. Салоевдан барқ-оҳанрабо нурланшларидан ҳимоя қилувчи «Фарадей тўри»да ва ядровий барқ-оҳанрабо резонатори ғилофи ичида туриб ҳам беморнинг касалини аниқлаб беришини, шунингдек, беморни ана шу ғилоф ичига солиб, унинг касалини топишни илтимос қилишган. Ҳар сафар у беморларнинг касалини аниқлашда хатога йўл қўймаган.

Бу тажрибалардан кўринадики, жонзотлардан тарқалувчи нурланшларнинг табиати бизга маълум майдон ва нурланшлардан фарқ қилар экан. Демак, инсон миясидаги тўлқин ҳодисаларини барқ-оҳанрабо ҳодисалари билан айниқлаштирмастик лозим. Экстрасенс қабул қиладиган ахборларни ташувчи майдоннинг табиати ана шу жонзотларга хос нурланшлар табиати билан боғлиқ. Бу майдоннинг табиатини аниқлаш эса фанга оламшумул кашфиётлар берган бўлур эди.

М. Салоев фаолиятини кузатиб, унинг ҳамма вақт бир хил даражада ўз қобилиятини намойиш қила олмаслигини аниқладик. Ҳа, экстрасенс маълум бир руҳий ҳолатга кирган пайтадагина ўзининг фавқулоддаги сезгирлигини, зехнини намойиш қила оларкан. Демак, экстрасенс ирода кучи билан фикрини жамлаб олиб, уни маълум мақсадга йўналтиришдагина ахбор олади, ўз сезгиларини онгли равишда бошқаради.

Бир куни М. Салоевдан бемор танасидаги хасталикни қандай сезишини сўрадим. Шунда у буни қуйидагича изоҳлади:

— Маълумки, асаларилар узоқдаги гулни адашмасдан топиб боришади, соқчи асаларилар ишчи асалариларнинг лунжидига шира таркибини олисдан туриб билади, кўпгина ҳашоратлар ўз жуфтини ёки истеъмол қиладиган хўракни жуда узоқдан бўлса ҳам беҳато топа олади. Балки уларнинг бирор қўшимча сезги аъзоси бордир. Балки шундай сезги аъзоси авлоддан-авлодга ўтиши натижасида, ривожланган айрим мураккаб аъзоларда ҳам рудимент (илгариги авлодлар танасида бўлиб, кейинги авлодларнинг баъзиларига ўтган ортиқча аъзо) сифатида сақланиб қолгандир. Масалан, баъзи одамларда дум ёки юзидаги сержунлик сақланиб қолгани каби. Бундай сезги аъзоси балки бирор биологик майдон нурланшларини сезар. Эҳтимол, изқувар итлар жиноятчиларни улар қолдириб кетган буюмлардаги нурланшларни сезиши туфайли қидириб топар... Мен беморнинг хаста жойларидан чиқаётган қандайдир ахбор оқимини қабул қилман, беморнинг хасталиги анча жиддий жойларидан кучлироқ ахбор оламан, касаллик энди бошланаётган жойларидан эса нозикроқ ахбор келади. Беморнинг касалланган жойларида қандайдир доғни сезгандай бўламан.

М. Салоевнинг бемор касалини аниқлашда ундан чиқаётган нурланшларни сезиши ҳақидаги мулоҳазалари диққатга сазовордир. Бу фикр айрим илмий тадқиқотларда маълум даражада тан олинган. Бироқ ана шу мулоҳаза бир киши орқали бошқа кишининг касалини аниқлаш ёки суратга қараб, беморнинг соғлигини, унинг аини пайтадаги, ўтмишдаги ва келажакдаги аҳволи-руҳиясини айтиб бериш сингари мураккаб хислатларини изоҳлаш учун етарли эмас.

Физик Б. И. Искаковнинг лептонли-фотон фарази экстрасенсорлиқнинг табиатини тушунтиришдаги уринишлардан биридир. Бу фаразга кўра, инсоннинг фикри ва эҳтироси моддий. Инсон ирода кучи билан ўзидан ахбор ва қувватнинг бирлигидан ташкил топган «лептонли эгизак» чиқаради. Лептонли эгизак экстрасенсининг ўта кичиклаштирилган жонли нусхасидир. Унинг оғирлиги тахминан 10^{-35} — 10^{-30} мисқолга тенг. У экстрасенсга хос бўлган барча унсурларга эга. Экстрасенс бу эгизакни барқ-оҳанрабо нурланшлари воситасида жуда узоқ масофаларга йўналтиради ва унинг ёрдамида ер юзининг истаган жойидаги одамлар, нарса ва ҳодисалардан ахбор қабул қила олади.

Б. И. Искаковнинг фикрича, экстрасенс ҳодисаларни идрок этганида, фикр юритганида моддий майдон бўлмиш микрорептон газлар (нейтрино, фотонлар) ҳаракатга келади. Уларнинг узатилиши жараёнида барқ-оҳанрабо тўлқинлари силжийди ва натижада П-симон солитон (алоҳида турғун тўлқин)лар ҳосил бўлади. Бундай тўлқинлар нафақат ҳозирги замондан, балки ўтмишдан ёки вақтнинг инверсион оқими (вақтнинг тескари томонга оқиши) туфайли ҳатто келажакдан ҳам ахбор олишга имкон беради. Албатта, бу нуқтаи назарда эътиборга арзий-

диган фикрлар бор, улар киши тафаккурини ҳаракатга келтиради. Олим паранормал ҳодисаларнинг сабабини табиий қонуниятлар асосида илмий жиҳатдан тушунтиришга ҳаракат қилади. Бироқ унинг заиф томони шундаки, унда ҳали оидинлашмаган ҳодисани исботланмаган фаразий назариялар (масалан, вақтнинг тескари томонга оқиши) билан тушунтиришга уриниш мавжуд. Солитонлар ҳақидаги фаразлар ҳам фанда ҳали етарлича ўрганилмаган.

ОЛАМ ИЧРА ЭНГ МУРАККАБ ОЛАМ

Замонавий фанлар инсон миясини ҳар тарафлама тадқиқ этмоқда, бироқ унинг «сир»лари бизга ҳамон қоронғу, чунки мияда юз берувчи жараёнлар «из»ларини аниқлаш, мия фаолиятининг манзарасини суратга олиш имкони йўқ. Анъанавий тадқиқотларда эса мия одамнинг аъзоларини бевосита туташган асаб толалари орқали бошқаради, деган хулоса ҳукмрон. Нейрофизиология ва нейробиология соҳасидаги сунгги тадқиқотларда инсон мияси бевосита туташмаган йўллар орқали ҳам ахбор узатиши мумкин, деган илмий фараз илгари сурилмоқда. Бу фараз гипнотик жараёнлар ва телепатик ҳодисаларнинг сабабларини очишда муҳимдир.

М. Салоев айрим беморларни даволашда сеҳрлаш амали (гипноз)дан ҳам фойдаланади. Беморнинг мияси сеҳр таъсирида уйқуга кетгач, унинг мияси ўрнини сеҳрловчининг мияси эгаллайди, яъни сеҳрловчи ўз мияси орқали беморнинг аъзоларини бошқара бошлайди. Бу жараёнда сеҳрловчи миясидан бораётган хабар бирор майдон орқали бемор миясига ўтади. Айниқса, бу ҳодиса суггестив, яъни сўзсиз таъсир этиш жараёнида муҳим ўрин тутаяди. Гипнотик уйқу табиий уйқу билан сергаклик оралиғидаги чегара вазиятида содир бўлади. Мана шу вазият етарли даражада яхши тадқиқ этилмаган.

Миямиз ўз фаолияти давомида ҳар бир аъзоларининг аҳволи тўғрисида ахбор олиб туради ва уларни хотира марказида сақлайди. Миямиз нафақат ўзимизнинг, балки атроф-муҳитда кечаётган ўзгаришларни ҳамда биз дуч келган бошқа одамнинг миясидаги ахборни ҳам илғаб олади. Бу эса миянинг чегара вазиятида содир бўлади.

Экстрасенс бемор аъзойи баданининг ҳолати ҳақидаги барча ахборни унинг хотира марказидан олади. Аниқроғи, бу ахборни экстрасенсинг мияси қабул қилади. Экстрасенс ўз миясини чегара вазиятига осонгина туширишнинг ҳам уддасидан чиқади. Бундан ташқари, экстрасенс, биз таниш-билишларимиз билан мулоқот қилган чоғимизда, ўзимиз сезмаган ҳолда миямиз қамраб олган ўша таниш-билишларимизнинг хотира марказидаги ахборни ҳам ўқий қобилиятига эгадир. Ҳар бир кишининг хотира марказида фақат ўзининг тажрибасига оид ахборгина эмас, балки ўзи билан мулоқотда бўлган бошқа кишиларнинг ҳаётини тажрибаларига оид маълумотлар ҳам (англанмаган ҳолда) ўрин эгаллайди, шунингдек, миямизда ота-боболаримизнинг тажрибалари ҳам ирсий ахбор воситасида наслимизга ўтган бўлади. Бу ахбор майлли (инстинктив) хотирада, аниқроғи, онг остида, яъни мия қатламида жойлашган. Агар бирор кишини сеҳр-амал таъсирида аждоқларининг ҳолатига олиб келинса, ўша пайтларда аждоқлари фойдаланган тажрибалардан бизга айтиб бериши мумкин. Экстрасенс бундай ахборни сеҳр амалисиз онг остидан осонлик билан ўқий билади. Экстрасенсинг бошқа жойлардан ахбор

олиш хусусияти, шунингдек, кишининг суратига қараб, у ҳақда унинг ўтмиши ва келажаги ҳақида ахбор бериш ёки ёруғлик ўтказмайдиган тасмага сиз хоҳлаган одамнинг тасвирини тушириб бера олиши ҳали ўзининг илмий изоҳини топган эмас.

Экстрасенслар содир бўладиган воқеаларни олдиндан айта оладилар. Фараз қилинч, сиз Ердан узоқлиги 26 ёруғлик йилига тенг Вега юлдузига қараб турибсиз. Вега юлдузи бирор талофат туфайли шу лаҳзада портлаб кетди дейлик. Бироқ бу ҳодиса сизга 26 йилдан сўнг маълум бўлади. Экстрасенс эса Веганинг портлаганини шу ондаёқ сезади ва сизга бу ҳақда башорат қилади. Орадан 26 йил ўтгач, Веганинг портлаганини кўриб, сиз экстрасенс башоратидан ҳайратга тушасиз. Оламдаги шунга ўхшаш ҳодисаларни туташтириб турувчи, ammo биз беҳабар бўлган ҳисобсиз алоқа йўллари борки, уларни биз англай билсак, кўпгина ҳодисаларнинг асл табиатини беҳато изоҳлай олган бўлур эдик. Бизга ҳозирча маълум бўлган энг жадал ахбор ташувчи восита ёруғлик нурлари — тўлқинлардир. Ундан тезроқ тарқалувчи нурлишларни ҳали билмаймиз. Ёруғликдан ҳам жадал ҳаракатланувчи «тахсион»лар ҳақидаги назария ҳам илмий фараз даражасидан юқори кўтарилмади.

ҚУВВАТ ТАШУВЧИ НУҚТАЛАР

М. Салоев беморларни даволашда қувват тортувчи — акупунктура нуқталарига таъсир этиш усулидан ҳам фойдаланади. Уша нуқталарга игна санчиш йўли билан даволаш Шарқ таботида, айниқса, Тибет ва Хитойда минг йиллардан буён қўлланиб келинади. Қадимги Хитой табибларининг фикрича, инсон танасида шундай нуқталар борки, у ўша нуқталар орқали ташқаридан қувват олиб туради. Бу нуқталардан танага мусбат ишорали қувват кирса, тананинг фаолияти кучаяди, агар манфий ишорали қувват кирса — сусаяди. Инсон танасининг бундай нуқталаридаги қувват мувозанатлашган бўлиши зарур. Игна санчиб даволовчиларнинг вазифаси шу нуқталардаги қувватларнинг мувозанатини қарор топтиришдан иборат. Хитой табиблари инсон танасидаги қувват ташувчи нуқталарнинг жойлашиш тартибларини ҳамда бу нуқталарнинг қайси аъзолар билан боғланганини аниқлашган ва шу асосда хариталар тузишган. Игна билан муолажа қилувчиларнинг кўплари бундай хариталардан фойдаланадилар. Экстрасенс учун эса бундай хаританинг ҳожати йўқ. Улар фавқулоддаги сезгирлиги туфайли ўша нуқталарни осонлик билан топишади, яъни харита воситасида нуқта қидиришдан кўра, уларга ўзларининг сезгирлиги кўпроқ асқотади. М. Салоевнинг чироқ ўчиб қолган хонада ҳам игна санчганига гувоҳ бўлганман.

— Рефлексолог, — дейди М. Салоев, — акупунктура нуқталарининг ҳаммасига эмас, балки майдон қувватида мувозанат бузилган нуқталарга игна санчиши ва бунда айрим нуқталардаги қувватни кучайтириш, баъзиларининг қувватини эса пасайтириши лозим. Тажрибасиз рефлексологлар қуввати кучли нуқталарнинг қувватини янада кучайтириб ёки аксинча, қуввати суст нуқталарнинг қувватини баттар пасайтириб, беморни соғайтириш ўрнига, унинг аҳволини янада оғирлаштириши мумкин.

Демак, қувват олувчи нуқталарнинг психофизиологик хусусиятларини чуқурроқ ўрганиш табо-

бат соҳасида жиддий аҳамиятга эга. Бу борада бугун унутилаёзган қадимги тибетлик ва хитойлик олимларнинг асрлар мобайнида тўплаган тажрибаларини қайта тиклаш ва уларнинг тадқиқотларини ҳозирги замон фани нуқтаи назаридан ўрганиб чиқиш зарурдир.

АХБОРНИНГ ЙЎҚОЛМАСЛИГИ

Вақт муаммоларига бағишланган илмий анжуманда бир табиатшуно олим сўзга чиқиб, оламда қувватнинг сақланиши ва бир турдан иккинчи турга айланиши қонуни қандай аҳамиятга эга бўлса, ахборнинг сақланиш қонуни ҳам шунчалик муҳимдир, деган фаразни илгари сурди. Олимнинг фикрича, экстрасенсларнинг қобилияти ана шу қонунга бўйсунди. Экстрасенслар оламдаги мавжуд ахборни — улар қандай шаклда бўлмасин — ўқий олади. Ахбор йўқолиб кетмайди, балки бир шаклдан иккинчи шаклга ўтиб туради, чунки ахбор борлиқнинг муҳим таркибий қисмлари, яъни инъикос, ҳаракат ва ўзгариш билан чамбарчас боғлиқ. Уларнинг абадийлиги, йўқолмаслиги ахборнинг ҳам йўқолмаслигига асос бўлади. Ахборнинг йўқолмаслиги унинг сақланишига боғлиқ. Масалан, оҳанрабо тасмасида кишининг товуши ва тасвири ҳақидаги ахборлар сақланади, электрон ҳисоблаш машиналаридаги феррит халқаларда эса рақамларга айланивчи ишора (сигнал)лар сақланади. Магнитофон оҳанрабо тасмаларидаги изларни товуш тебранишларига айлантириб берганидек, экстрасенс мияси ҳам оламдаги ахборнинг қувват майдонидаги ўзгаришларни белгиловчи изларни ўқиб, фикрга айлантира олади. Шу жиҳатдан бугунги кунда табиатдаги қувват — ахбор алмашинуви муаммоларини тадқиқ этиш муҳимдир. Мазкур муаммони ўрганиш Кўмитаси 1990 йилнинг 21—23 июнь кунлари Москва шаҳрида Бутуниттифоқ илмий анжуманини ўтказди. Анжуман иштирокчиси Е. В. Плетников фикрича, барқ-оҳанрабо ва барқ-товуш тебранишларга алмашинуви кучли ўзаро таъсирлар экстрасенснинг фаолиятида ўзгариш ясайди, яъни у ўшалар воситасида ахбор ва қувват қабул қилади ҳамда узатади. Шу туфайли Қуёш чиқаётган ва ботаётган чоғда одамнинг тик вазиятда бўлишининг аҳамияти катта. Бу ҳолда Қуёшнинг барқ-оҳанрабо нурланишлари инсон танасига тик йўналган бўлади ва у ана шу пайтларда энг кўп қувват олади. Бу қувват инсоннинг ҳаётий фаолиятини ўта оширади.

Биофизик олим А. П. Дубровнинг таъкидлашича, экстрасенс фикрини ўрганилаётган нарсага йўналтирганида, уни ташкил этувчи зарраларнинг солитон табиатли фазовий тебранишлари экстрасенс бош мияси зарраларининг солитон табиатли тебранишлари билан қўшилади. Бундан тўлқинларнинг туташидан ҳосил бўлган резонанс биотортишиш солитонларини — бирлашган тўлқинларни вужудга келтиради. Шу ҳодиса натижасида пайдо бўлган куч узоқдаги нарсаларга таъсир кўрсатиши, уларни силжитиши, йиқитиши, синдириши ва бошқа воқеаларга сабаб бўлиши мумкин.

Юқоридаги мулоҳазалар шундан далолат берадики, экстрасенс ахбор ва қувватни ўзига хос майдон воситасида қабул қилади ва узатади. Бундай майдонни биоқувват майдони деб аташмоқда. Шу майдон орқали бемордан унинг касалликлари ҳақидаги ахборни қабул қилувчи экстрасенс биолокатор вазифасини ўтайди.

М. Салоевнинг фикрича, ҳар бир одамда қон гуруҳларига ёки резус-омилларга ўхшаш турли

хил биомайдонлар мавжуд. Агар экстрасенс билан беморнинг биомайдони мос келмаса, бу ҳол беморга зарар келтириши ҳам мумкин. Биомайдонлар Ер оҳанрабо майдонига мос равишда шимолий, жанубий, шарқий ва ғарбий майдонларга, шунингдек, шимоли шарқий, шимоли ғарбий, жануби шарқий ва жануби ғарбий майдонларга бўлинади. Майдонларнинг бундай турлари маълум даражада кишиларнинг мижозларига мос келади, бунда — шимолий майдон — совуқ мижозга, жанубий — иссиқ мижозга, шарқий — қуруқ, ғарбий — нам мижозга мос келади. Шунингдек, иссиқ-қуруқ, иссиқ-нам, совуқ-қуруқ, совуқ-иссиқ мижозлари ҳам бор. Мижозлар ва биомайдонлар кишиларнинг қандай муҳитда яшаши, нималарни истеъмол қилиши, қайси фаслда туғилгани ва бошқа омилларга кўра шаклланади. Мижоз ва биомайдонлар табиатини библиш кишиларга парҳез белгилашда, уларни деволашда катта аҳамиятга эга. Оила қуришда ҳам унга эътибор бериш лозим.

Утган йили М. Салоевнинг «Фалсафий фанлар» ойнамасининг бош муҳаррири, фалсафа фанлари доктори В. С. Готт билан ўтказган суҳбатининг гувоҳи бўлдим. Шу суҳбат чоғида у қўл тегишмасдан касалликни аниқлай олиш лаёқатини намойиш қилиб, олимнинг барча касалликларини, жумладан, унинг ўт қопидаги тошлар сонини аниқ айтиб берди. Бундан ҳайратланган файласуф М. Салоевнинг зехнига тан берди ва Англияда махсус замонавий диагностик мосламалар ёрдамида текшириларида ҳам ўзидаги бу касалликларни, ўт қопидаги тошлар сонини бу қадар аниқ айтиша олмаганини эътироф этди. Демак, экстрасенс табобат илmidан яхши хабардор бўлса, у мураккаб техник қурилмаларсиз ҳам беморларнинг барча аъзолари фаолиятига аниқ баҳо бериши ва касалликни даволашнинг самарали йўллари кўрсатиши мумкин экан.

Экстрасенслар фаолиятини ўрганиш, уларнинг мияси нафақат ахбор манбаи, балки оламдаги барча боғлиқликлар ҳақидаги ишора (сигнал)лар омбори эканини ҳам тасдиқлади. Шу ишораларга таяниб, вақт ва фазонинг хоҳлаган нуқтаида юз берган ҳодиса борасида ахбор олса бўлади.

Экстрасенснинг қобилиятидан жуда кўп соҳаларда фойдаланса бўлади, масалан, йўқолган буюмларни ва қидирилаётган одамларни топишда, жиноятчини аниқлашда, тарихий далилларни равшанлаштиришда, гувоҳсиз ҳодисаларнинг сабабини очишда, инсон миясининг имкониятларини ўрганишда ва бошқа тадқиқотларда экстрасенс мияси иш бериши мумкин. Бунинг учун эса экстрасенслар ва паранормал ҳодисаларни ўрганишга расмий йўл очилиши зарур.

Албатта, мақолада илгари сурилган фикрларнинг кўпчилиги илмий фаразлар даражасида турибди. Экстрасенсорлик ҳодисаси оламнинг хилма-хиллиги ва мураккаблигидан, инсон миясининг ҳадсиз имкониятларга эгаллигига оламда ҳали биз билмаган ғаройиб алоқадорликлар, қонуниятлар мавжудлигидан далолат беради. Бу қонуниятлар ва ўзаро боғлиқликларни очиш инсоният тафаккурини янги уфқлар сари етаклайди. Одам бундай сирли оламлар қаршида яна ҳайратга тушади, унинг ҳам тилсимларини билишга ташналик ила киришади. Инсон «билимдонлик такаббурлиги»дан воз кечиб, яна қизиқувчанлик ҳиссини кашф этади. У ўзининг ҳали «ҳеч нарса билмаслиги»га яна бир бор иқроор бўлади. Бу иқроор билимнинг чексизлиги қаршида таслим бўлиш эмас, балки ҳали билиб олинмаган муаммоларни билишга нисбатан чанқоқлик ва олам сирларидан ҳайратланиш ифодасидир.

РУСТАМ ОБИД

БИЗ ДАВВАЛ ҲАМ

ЯШАГАНМИЗМИ?

XX аср охирига келиб илм-фан дин билан қўшилади, қўшила-
дигина эмас, балки унинг ҳақиқийлигини ўзи исботлаб беради.

Елена РЕРИХ

Реанимация туфайли ҳаётга қайта-
рилган ўн минглаб одамлар у дунё бор-
лигини тасдиқлашмоқда.

Илм-фан айтаётган кўп ўлчамли
оламларнинг қайси бири — у дунё?
Улим олдидан ё кейин марҳумнинг
вафот этиб кетган яқин одамлари ке-
либ, уни у дунёга қузатишлари.

Олий фазовий Онг — Оллоҳи Карим-
ми?

Олий Онг сўроқ қилади.

Ўзга борлиқнинг етти даражаси —
динимиз айтган етти қават осмонми?
«Ғуноҳкор руҳлар саҳроси» — дўзах-
нинг ўзи.

Рейнкарнация — «таносух», демак-
дир.

Рухлар билан оғзаки, нигоҳ, компью-
тер, овознигор (радио) ва ойнаижак-
хон орқали мулоқот.

Дунёга ҳали кўп келамиз...

Бу гаплар дафъатан бошдан-оёқ диний тушун-
чалар билан сугорилган бўлиб кўринади. Вахо-
ланки, юқоридаги қисқа хабарлар кейинги 15—
20 йил мобайнида кескин ривожланган танатоло-
гия (Ўлимшунослик) ва реаниматология (тирил-
тириш илми) каби фан йўналишлари эришаётган
ютуқлардан дарак беради, ҳолос.

Тўғри, ҳаёт ва ўлимдек сирли ҳодисалар усти-
да замонавий илм-фан олиб бораётган гаройиб
тадқиқотлардан жуда узоқ вақт беҳабар қолдик.
У дунё мавжудлиги, рух абадийлиги ҳақидаги
тасавурлар қанчалик илмий бўлмасин, бизнинг
ўта моддий (материалистик) дунёкарашимиз
қолинига сигмагани учунгина рад этилди. Бу
борадаги янгилликлар турғунлик даврида пин-
хон сақланди. «Муъжизага дуч келганимда уни
рад этмоққа» ошқим. Уни изоҳлаб берувчи та-
биатнинг ўз қонунлари бўлиши мумкин», деб уқ-
тирганди буюк аллома Абу Али ибн Сино ўзи-
нинг машҳур «Китоб аш-шифо» асарида. Бобо-
мизнинг ана шу доно ўғитини унутишга бизни
мажбур қилишди ва биз дунёдан беҳабар гумрох-
ларга айланиб қолдик.

Хўш, оқибат нима бўлди? Худони унутганлар
имони ҳам унутди. Аллоҳ таоло олдида сўроқ
беришига ишонмай қўйган одамлар ўртасида
меҳр-оқибат кўтарилди. У дунёни йўқ деб билган-
лар бу дунёда роҳат-фароғатни кўзлашди. Дў-

зах азобларига ишонмай қўйганлар бировнинг
ҳақидан ҳазар қилмайдиган бўлиб қолди. Ҳар
икки дунёни пуллашга тайёр одамлар бир-бирини
бемалол сотиб юбораётди. У дунёда жавоб бери-
шига ишонмай қўйганлар ҳеч қандай ғуноҳдан
тап тортмайдиган бўлишди. Дорилфанодаги ғу-
ноҳларнинг жазосини дорилбакода тортишдан
беҳабар одамлар дунёга бир марта келамиз деган
хаёлда айш-ишратга муккасидан кетди. Энг да-
шталлиси — савоб-ғуноҳ ишимиз, босган ҳар бир
қадимимиз баайни тасвири магнитофон тасмаси-
га туширилгани каби руҳимизда «ёзilib» бори-
шини ёшларимиз унутиб қўйишди. Уларни — ке-
лажагимизни руҳан мажруҳ қилиб тарбияламоқ-
дамиз...

Бинобарин, бугун фожиалар ҳамир учидан
патир, ҳолос. Башарти эртамизни ўйлаб ёшлар-
ни имон-этиқод йўлига солмасак, эртага шу дун-
ёнинг ўзи дўзахга айланиб кетиши ҳеч гап эмас.
Модмики кейинги ҳаётимиз қандай бўлишини
ҳозирги ҳаётимиз белгилаб бераркан, эртанги
қунимиз қандай бўлиши ҳам бугунимизга боғлиқ.
Бу нима дегани?

Маълумки, рух абадий равишда бир вужуддан
бошқа вужудга кўчиб юриши ҳақида тасаввур
дунёдаги барча халқларда азал-азалдан мавжуд.
Бу ҳодиса қадимги Юнонистонда «метампсихоз»,
браҳманизм ва хиндуизмда «сансара», ислом ди-
нида «таносух ал-арвоҳ», илмий тилда эса «реин-
карнация» деб аталади. Рейнкарнация ҳодиса-
сининг ўзи қадимги хинд фалсафасидаги карма
таълимоти билан узвий боғлиқ. Карма таълимо-
тининг маъзани бир жумла билан «Экканингни
ўрасан» деб таърифлаш мумкин. «Одам эски ли-
босини ташлаб, янгисини кийгани каби рух ҳам
эски ва яроқсиз вужудни ташлаб янгисини «ки-
яди», дейилади «Баҳавад-гита» номли қадимги
хинд диний-фалсафий асарида.

Карма таълимоти бунинг оддий бир мисолда ту-
шунтиради. Дехқон баҳорда далага дон экканида
чир кийишда эди. Кузда у бошқа кийимда чи-
қади, лекин шунга қарамай фақат экканини ўра-
ди, ҳолос. Бинобарин, бу ҳаётдаги азобларимиз
олдинги ҳаётдаги ғуноҳларимиз эвазига берил-
ган жазо эккан, кейинги ҳаётимиз яхши бўлиши
учун ҳозирги ҳаётимиз мобайнида фақат саҳоват
йўлидан борайлик.

Бир нарса мени қаттиқ ташвишлантиради. Де-
мократия, ошқоралик туфайли узоқ вақт ноҳақ
айланган динимизга ниҳоят кенг йўл берилди.

Бирок мана беш йил бўлаяптики, диний тарбия канчалик кучайтирилмасин, халққа таъсири хануз кўнгилдагидек эмас. Бунинг сабаби нимада? Менимча, ўта моддий тарбиянинг фақат илм-фангагина ишониш мумкин, дин эса оғу деб кулоғимизга қуйиб келгани шунга олиб келди. Аслида шу «тарбия»нинг ўзи оғу экани, 70 йил давомида қонимизга синтиб кетди, бинобарин, ундан 5—10 йил ичида халос бўлиш осонмас. Бошқача айтганда, ўзимиз сезмай туриб «динга ишонма, фанга ишон» қабилида дастурлаштириб қўйилган темиртанларга айланиб қолганмиз.

Шундай экан, у дунё, Оллоҳи Карим, дўзах, рух борлигига балки илмий маълумотлар ишонтирар? Диний ақидаларга ишонмаганлар шояд илм-фан ютуқларига ишонишса? У дунё ҳақидаги диний тасаввурларни ҳатто илм-фан тан ола бошлаган экан, зора бадғумон кимсалар ҳам эътироф этишса... Ҳаёт ва ўлим масаласини қизиқиб ўрганувчи бир қаламкаш сифатида илм-фан ўлимдек сирли ҳодисани қандай тадқиқ этаётганини кўп йиллардан буён кузатиб ва ўлим устида бутун дунё микёсида олиб борилаётган илмий тажрибаларни синчиқлаб кузатиб борар эканман, ана шу йўлни танладим.

«Адоватдаги опа-сингиллар — фан билан дин ҳадемай тантанали равишда ярашади, — деб ёзилган Мукаддас Тот китобида, — ана шу тантана нишонланадиган буюк эҳром пойдеворига илк гиштларни тираётган тадқиқотчилар ва мутафаккирларни шарафлаймиз». Кўҳна Шарқ маданиятининг мангу асири, буюк мутафаккир Николай Рерихнинг сафдоши Елена Рерихнинг фикрини эпиграфда бежиз келтирмадим.

Шахсан мен ўзим Фан билан Дин битта мақсадга иккита йўл билан бораётганига имоцин комил. Бинобарин, асрлар мобайнида динга ишониб келган халқ 70 йил ичида диндан чиқиб кетган экан, уни дин олиб бормоқчи бўлган манзилга фан олиб бора қолсин, зотан, Манзил ягона-ку! Диний тушунчаларни илм-фаннинг ўзи тан ола бошлаганини кўрган одам нахотки шундан кейин ҳам динга бефарқ қололса?

Фан билан Дин битта манзилга иккита йўлдан бораётгани жуда бўлмаганда ҳаёт ва ўлим, Инсон ва Қоинот масалаларида кўринади. Ўлим устида дунёдаги кўплаб мамлакатларда илмий тажрибалар олиб борилапти, фақат улар ислом оламидан ташқарида ўтказилаётгани боис илмий атамалар ислом тушунчалари билан ўхшаш эмас, лекин маъно жиҳатидан бир.

Мисоллар дейсизми, марҳамат! Клиник ўлим ҳолатига тушиб, реанимация ютуқлари туфайли ҳатто 4 соатдан кейин ҳам ҳаётга қайтариб келинган ўн минглаб одамлар у дунё, рух, худо, дўзах ва бошқалар чиндан борлигини бир овоздан тасдиқлашмоқда. Еши, миллати, жинси, диний мансублигидан қатъи назар барча одамларнинг «ўлган» пайтларидаги кўрган-кечирганлари ақл бовар қилмас даражада бир хил! Фақат олимлар уни «у дунё» эмас, балки «бошқа ўлчамдаги олам» деб аташмоқда. Мархумнинг ўлимдан кейинги ҳолатини «вужудсиз қиёфа», «биорухий қувват масса», «энергетик субстанция», «ҳаётнинг кўринмас шакли», кўпинча эса тўғридан-тўғри «рух» деб аташмоқда. Тириклар билан овоз, нигоҳ, компьютер, ойнажохон, магнитофон ёрдамида алоқа қилиб турган у дунёдаги олимларнинг рухлари: «Борлик бир-бирига ўхшамаган беҳисоб ва ажойиб-ғаройиб оламлардан иборат экан!» — деб хабар беришса, тирик олимлар бунини «кўп ўлчамли оламлар» деб таърифлашапти. Аллоҳ Таоло ўрнига олимлар «Нур таратувчи Мавжудот», «Олий Онг», «Фазовий Онг», «Олий даражадаги Фазовий Мавжудот» каби таъриф-

ларни қўллашмоқда. «Дўзах» ўрнига «Ўзгача борлиқнинг еттинчи даражаси», «Гуноҳкор рухлар саҳроси» сингари атамаларни ишлатишади.

Гап атамаларда эмас, албатта. Зеро, Аллоҳ Таоло Ер юзидаги турли динларда қандай номлар билан аталмайди, биргина ислом динининг ўзида қанча номи бор! Бошқа атамалар ҳақида ҳам худди шундай дейиш мумкин, негаки ном қандай бўлмасин, моҳияти ўзгармаслиги аён-ку, ахир! Бу — юқорида айтилганидек — айнан бир нарсанинг ўзига икки томондан қараб, икки тилда номлаш, холос, лекин ҳатто ўн тилда номлаш билан ҳам моҳияти ўзгармаслиги ҳаммага маълум.

Энди илоҳиёт илмининг тарғиботида келсак, динимиз билан бир қаторда бу ҳам узок йиллар мобайнида тақиқлаб қўйилганди. Одамлар «Худо» деган сўзнинг ўзини тилга олишга кўрққан даврларда у дунё, рухлар, дўзах қабилар ҳақида оғиз очишга ким ҳам журъат қила оларди дейсиз? (Ҳатто ҳозирги кунда ҳам юраги дов бермайдиганлар бор-ку!) Айни вақтда биздан илмий янгиликларни ҳам яшириб келишди. Тўғри, реаниматология кейинги 15—20 йиллар ичида кучайиб кетди. Лекин танатология, реинкарнацияга оид билимлар дунёдаги барча халқларда қадимдан бор. Бунга турли мамлакатлар ва замонларнинг мутафаккирлари реинкарнация тўғрисида айтган, ушбу мақола ниҳоясида диққатингизга ҳавола этилаётган фикрлар далилдор.

Сирли ҳодисалар, инсоннинг ноёб қобилиятлари, учар ликопчалар, ўзга оламлик мавжудотлар, суггестология, полтергейст (бебош рухлар) ва ҳоказоларни кўп йиллардан буён ўрганиб, табиатда қувват-ахбор алмашинуви муаммолари бўйича Москва ва Тошкентда ўтадиган анжуманларда мунтазам қатнашиб келаман. Академик Л. Г. Прешчеп қаби олимлар, Жуна, Альберт Игнатенко сингари дунёга машҳур экстрасенслар, Вера Кочевская қаби чет эллик ноёб қобилиятли одамлар билан кўп суҳбатлашаман. Жунанинг «Қўлларимни тинглайман» китобини таржима қилдим (китоб «Ибн Сино» нашриётида чоп этилди). Игнатенко билан Прешчеп ҳам ноёб қобилиятларни қандай қилиб уйғотиш мумкинлиги ҳақида асарларини ўзбек китобхоналарига ваъда қилишган.

Ана шу атоқли олимлару ноёб қобилиятли кишилар билан суҳбатларда ўлимдан кейинги ҳаёт мавзунда ҳам гаплашамиз, албатта.

— У дунё борлигига ишонмайдиган одам учун бу дунёда яшаш қанчалик зерикарли, ахир! — деганди булғор мулоқотчиси Вера Кочевская. — Ҳаётга қайта-қайта келишдан беҳабар, бу ҳаётдан кейин ном-нишонсиз йўқолиб кетишига ишонадиган одамнинг бутун умри дахшатдан иборат эмасми?

Рух мавжудлигига ноёб қобилиятли кишиларнинг ҳаммаси ишонади, аксарияти рухлар олами ила бевосита мулоқотдадир. Ўзбекистонда ҳам жуда кўплаб мулоқотчиларни биламан. Шулардан бири Муҳаббат Нормат қизини бир неча йил аввал Москвага, Бутунжаҳон психонейроэнергетика уюшмасининг президенти Альберт Игнатенконинг хузурига олиб борганимда, унга кўринувчи рухлар Игнатенкога ҳам кўриниб, уни хайратда қолдиргани ёдимда. Альберт Венедиктович бу воқеани хали-хануз эслайди.

Бирок ўзбек мулоқотчиларимиз борлигига қарамай, Ўзбекистон матбуотида халқни рухлар олами билан таништириб бориш кўнгилдагидек эмас. Экстрасенслар ҳақидаги мақолаларда юзика айтиб ўтилишини ҳисобламаганда, рух мавжудлиги далил-исботлар билан ёритиб берилмади хали. Ҳатто Евгений Березиковнинг бултур «Эвез-

да Востока» ойномасида эълон қилинган «Рухлар ўйинига ташриф» номли жиддий асарида ҳам. Фақат «Фан ва турмуш» ойномасининг 1989 йилги 5-сонида Махмуд Хасановнинг «Сирли шарплар», 1990 йилги 10-сонида Махмуд Назаровнинг «Рухлар абадийми?» мақолаларида масалани кенгрок олишди. Бирок «Фан ва турмуш»нинг 1990 йилги 1-4-5-сонларидаги «У дунёдан хабарлар» ва бу йилги 3-5-сонларидаги «Ўлимдан кейинги ҳаёт» мақолаларини ҳисобга олмаганда рух мавжудлигини илмий асосда исботлашга ҳеч ким уринганича йўқ. Бу мақолаларда эса мен ўлимдан кейинги ҳаёт, рухлар билан мулоқот бўйича кўп йиллик кузатишларимни, у дунёдан хабар олиш бўйича бутун дунё микёсида олиб борилаётган илмий тажрибалар натижасини ёритишга уриниб кўрдим.

Бу борадаги англикларни кенгрок ёритиб бориш «Сирли олам» ойномасининг ҳам бевосита бурчидир. Шу сондан бошлаб мухтарам муштарийларни бутун бошли янги бир оламнинг яна бир саҳифаси билан таништира бошлаймиз. Маълумки, ҳар қандай масалани ўрганишни унинг тарихига назар ташлашдан бошламоқ керак. Шу хайрли анъанага риоя қилиб, биз ҳам нариги дунёга саёҳатимизни реинкарнация тарихидан бошлаймиз. Ўлимдан кейинги ҳаёт тўғрисида ўнлаб китоблар ёзилган, мен шулардан энг машхурларини танлаб олиб таржима қилдим. Келгуси сонлардан бошлаб америколик таниқли асабшунос (психиатр) Раймонд А. Муднинг «Ҳаётдан кейинги ҳаёт ҳақида мулоҳазалар» асарини ёритамиз.

ТУРЛИ МАМЛАКАТЛАР ВА ЗАМОНЛАРНИНГ МУТАФАҚҚИРЛАРИ РЕИНКАРНАЦИЯ ТЎҒРИСИДА

Мисоллар ва кўчирмалар И. Ход билан С. Л. Крестонинг 1970 йили Иллинойс (АҚШ) да нашр этилган «Реинкарнация. Шарку Фарб сайланмаси» китобидан олинган. Тўловчи, тўлдирувчи, кириш ва хулоса муаллифи — В. М. Иванова.

1. КИРИШ

«Реинкарнация» ҳодисаси, бир сўз билан айтганда, инсон шахсининг изчил умрлар занжирига қайтишидир. Мазкур ҳодиса ер юзидаги жамики тирик жон мавжудлигининг муштарак қонунарига — даврийлик, диалектика, спиралсимон ялли тараққиёт, фаоллик ва сокинликка жуда мос келади. Буларнинг бари нафақат ҳайвонот ва наботот оламига, ҳатто кристаллар оламига ҳам тегишлидир. Умуман, реинкарнация ҳодисасини Ердаги ҳаёт тараққиётининг унсурларидан бири деб ҳисоблаш мумкин.

Профессор В. Г. Тэнхофф (Голландия) бу муаммони чуқур тадқиқ этишни унинг тарихидан — дастлабки ҳинд руқонийлари, браҳманлар, ҳинд донишмандларидан бошлайди. Олим ўз асарини яқунларкан, реинкарнация эҳтимолини асоссиз равишда рад этмайди, балки бу ҳодисани бошқачароқ — «ўтмишни фожиали тарзда ғойибдан кўриш» деб аташни маъқулроқ кўради. Унинг

фикрича, бу ҳодисаларни талқин этиш ҳали қийин, зотан, «ушбу ғайриоддий ҳодисаларни қуршаб турган зулматнинг ҳозирча жуда оз қисмигина тарқаган ва бу борада катта тадқиқот ишлари олдинда турибди».

Вужуднинг ўлимидан кейин ҳам ҳаёт давом этиши тўғрисида Оврупода биринчи бўлиб Фисогурс ва Афлотун ёзишган эди. Уларнинг таълимоти издошлари орқали тез орада ёйилди. Бироқ 543 йили 2-Константинополь йиғини ва 553 йили 5-Бутунжаҳон носаролар йиғини бу хил дунёқарашни қўллаб-қувватловчиларнинг барини лаънатлади.

Ҳар қандай ҳокимият каби черков ҳам ўз ҳукмронлигини куч билан ўтказишга, ўз дунёқарашини зўр бериб тикиштиришга уринади. Ҳамиша бўлганидек, бу лаънатлаш ҳам янги ғоя олдидаги қўрқувдан далолат берарди. Бу хил тадбирнинг инсон эътиқодига ҳам, руҳий камолотига ҳам ҳеч қандай алоқаси йўқлиги хусусида гапириб ўтиришнинг ўзи ортиқча. Илло, ижодий тафаккурни, жамият ва шахс тараққиётининг илгарилама ҳаракатини на қатағон тўхтати қола олади ва на лаънатлаш.

Шеллинг ўзининг «Асотирлар Фалсафаси» асарида шундай деб ёзади: «Ҳамама гап — бирон ҳодисани у ёки бу фалсафага мувофиқ тарзда талқин этиш учун унга қандай нуқтаи назардан қарашимиз кераклигида эмас, балъакс, ушбу ҳодисани англаб етмоқ учун қайси бир фалсафа яроқли эканлигидадир. Ғайри-оддий ҳодисага дуч келганимизда қандай қилиб бўлса ҳам ўз йўналишимизда изоҳлаш учун уни не кўйларга солмаймиз. Чунки бу йўналишни маҳкам тутиб олганмиз, ундан четга бир қадам чиқишни ҳам ўла қолсак истamayмиз. Ҳодисани англаб етмоқ учун тафаккуримизни қанчалик кенгайтирмоғимиз лозим — гап ана шунда».

Бу мулоҳаза реинкарнация масаласига ёки бошқача айтганда, метампсихоз, трансмиграция, полигенез, бошқа шаклга кириш ва ҳоказо ҳодисаларга ҳам тегишли (улар айнан бир нарса эмас, лекин шу муаммо билан боғлиқ).

Одатда реинкарнация назарияси дунёнинг негизи руҳ билан моддада деб билувчи дуалистик таълимотга бориб тақалади деб ҳисоблашади. Бироқ яхлит тузилмаларни тан олувчи гештальт-психология дунёнинг негизи битта: руҳ ёки модда деб билувчи фалсафий таълимот — монизмни ҳам, вужуд, яъни модда ўлганидан кейин ҳаёт давом этишини ҳам тенг кўради. Мазкур назарияни 1912 йили Вертгеймер, Кеплер ва бошқалар яратишган эди. Уларнинг фикрича, руҳий фаолият қандайдир яхлит бир мажмуа бўлиб, қайта тикланиши ҳамда муайян моддий муҳитдан ўзгача моддий унсурлардан ташкил топган бошқа муҳитга кўчирилиши мумкин. Бу мусиқа чолғу асбобидан лаппак ёхуд тасмага ёзиб олингандек гап. Яъни аввалги моддий муҳитнинг бузилиши ундан кўчириб олинган ахбор ҳам бузилишини англамайди (худди лаппак синиши унга ёзилган куй йўқолишини англамагани каби). Айнан шу сингари инсон вужудининг ўлиши ҳам унинг «руҳияти» — тажрибаси, хотираси, ўзини англаши ва ҳоказолар сақланиб қолиши ва бошқа вужудга, ўзга баданга ўтишига халақит бермайди.

Яна бир мисол: ҳашаротлардаги метаморфоз — эврилиш, яъни шакл ўзгариши ҳодисаси тухум — курт — гўмбак — капалак каби турли кўринишлар ўртасидаги ички узвий алоқаларни узмайди. Бу ҳам қувватнинг сақланиш қонуни сингари умумий қонуннинг бир кўринишидир.

Башарти ҳар бир умри мобайнида инсон тўплаган бутун тажриба, барча ахбор, жамики қобилият ва маҳорат чиндан ҳам йўқолса — бу,

оламнинг умумий қонунига зид келган бўлур эди.

Инсон, инсон шахсияти битта умр мобайнида кескин ўзгаради ва фақат хотирагина хилма-хил далилларни бирлаштириб туради. «Наҳотки шу ишни мен қилдим?», «Наҳотки шу иш менинг қўлимдан келди?» деган гапни ким айтмаган ёки эшитмаган.

Биз ҳозирча «руҳ» деган тушунчанинг илмий таърифига эга эмасмиз. Бу — молекулалар гуруҳи эмас, шунингдек, номоддий моҳият ҳам эмас. Бу — шахсиятни ташкил этувчи ахбор ва сифатлар бирлигидир. Модда кўринишида мавжуд бўлган вужуд ўлганидан сўнг қувват ёхуд бошқа ахбор шаклида сақланиб қоладиган бу бирлик ўзга, муайян даражада аваггисига ўхшаш вужудга ўтиши мумкин. Мазкур қараш моддий монизмга ҳам, сақланиш қонунларига ҳам, тўғри тушуниладиган (сохталаштирилмаган) моддиончиликка ҳам зид келмайди. Аксинча, у буларнинг бари ни яна бир бор, лекин энди илм-фаннинг бошқа, янада юксақроқ даражасида тасдиқлайди.

* * *

Аввалги ҳаётлар ҳақида хотиралар одатда онг остидан туш кўриш жараёнида, оғир касалликда, зўриқиш ҳолатларида ёки афсун таъсирида онг юзига кўтарилади. Дарвоқе, «экстрасенсор идрок» — ўта сезувчанлик қобилияти ҳам айнан ана шу чегаравий ҳолатларда кучлироқ намоён бўлади. Бу тасодиғий эмас, албатта. Чамаси, онгнинг одатдаги ҳолатларида аввалги умрларга оид хотиралар онг юзига қалқиб чиқишига тўсқинлик қилувчи, илм-фанга ҳозирча маълум бўлмаган омиллар мавжуд. Бу хотиралар тўсилади, инсон онги ортиқча ахбор кириб боришидан ҳимоя қилинади. Бу эса инсонни муайян тарихий (ёки шахсий) ривожланиш босқичида унча керак бўлмаган ортиқча ахбордан сақлаб қолади. Бироқ босқичлар ўзгаради. Кўплаб белгилар шуни кўрсатадики, ҳозирда инсоният онгимизнинг шу пайтгача, асрлар мобайнида англаб етилмаган бой имкониятлари кенг очиладиган даврга яқинлашиб келмоқда.

Ижодий шахслар бу ҳодисалар тўғрисидаги ахборни хотиржамлик ва ҳатто қувонч билан кутиб олади. Дунёқараши ўртача ва тор шахслар эса ўта сезувчанлик қобилиятининг ҳар қандай кўринишини ўзида ҳам, бошқаларда ҳам йўқотишга бейхитёр ва зўр бериб ўринади, ҳатто бу тўғрида оғиз очирмайди. Баъзан бунга ўзига хос қўрқув сабаб бўлади (бу ҳам жуда қизиқарли далолат...) Лекин аксари ҳолларда бу хил тажовузкорона маҳдудликка ривожланиш даражасининг пастлиги ва керакли ахбор етишмаслиги (ёхуд ундан маҳрумлик) сабаб бўлади.

Ана шу сабабли ҳам кўплаб мамлакатларда нафақат дорилфунунларда, балки ўрта мактабларда ҳам парапсихология ўқитиладиган бўлди, зотан, бу — яхши парапсихологик қобилиятларга эга одамларни сохта қўрқувдан, номи бор-у ўзи йўқ руҳий касалликларда айбланишдан (ўз-ўзини айбловдан) ва ҳоказо таънаю маломатлардан халос қилади, деб ҳисоблашади. Бу илм-фанга ҳам ёрдам беради, зеро, парапсихология масалалари, унга ёндош муаммолар бўйича азалдан илмий кишилар ва аҳоли билан мулоқотда (масалан, Ҳиндистон, Бразилия, Тибет, Филиппин оролларида ва бошқа жойларда) биз, тадқиқотчилар зарур маълумотларни тўплашимиз осон, ишимизда эса тўсқинликлар кам бўлади.

Бироқ тадқиқот ишимизда мавжуд бўлган барча қийинчиликларга қарамасдан реинкарнация ҳодисасини тасдиқловчи ўн минглаб воқеалар

қайд этилмоқда. Тадқиқотлар барча қитъаларда, ғоятда хилма-хил мамлакатларда (жумладан, ССЖИда мақола муаллифи томонидан) олиб борилмоқда. Махсус ҳайъат аъзолари турли кишиларнинг (асосан содда ва холис болаларнинг) аввалги ҳаётлардан хотиралар ҳақидаги гаплари ҳақиқатга қанчалик тўғри келишини қатъий белгиланган шароитларда текшириб чиқади.

Кейинги йилларда тадқиқотлар «миядан ташқари» хотира деб аталувчи ҳодисаларни ғойибдан кўриш, телепатия, «авлодлар хотираси», ирсий хотира ва ҳоказо йўллар билан изохлашни, умуман, шу хил ҳар қандай имкониятни истисно этиш бўйича олиб борилмоқда. Аввалги инкарнациялардан қолган хотира ретроскопия ёрдамида (сеҳрлаш таъсирида ўтмишга қайтариб — Таржимон изоҳи) ёки бошқа усуллар, масалан, енгил сеҳрловчи ҳолатга тушириш орқали тикланади (кейинги усулни илк бор мақола муаллифи 1971 йили қўлаганди), ёнки муайян шароитда ўз-ўзидан, ярқ этиб тикланиб кетади. Аввалги ҳаётларда эришилган ноёб қобилиятлар (вундеркинлар), «ғалати» қизиқишлар, бировни ҳеч бир сабабсиз ёқтириб қолиш ёки ёмон кўриш, идиосинкрязия (аъзои баданнинг бирон хил озиқ-овқат, дори ва бошқаларга нисбатан сезгирлигининг ортиб кетиши — Таржимон изоҳи) кабилар эса бу борадаги бевосита далилу исботлардир.

Аввалги ҳаётда ҳалокатли жароҳатдан ўлган кишиларнинг кейинги ҳаётида худди шу жойларида нор, тож ёки бошқа хил туғма нуқсон бўлиши ҳам бунга далилдир. Бироқ асосий исбот бирон кишининг, ўзининг айтишича, аввалги ҳаётида яшаган жойда тўпланадиган ҳужжатлар, оғзаки ва ёзма гувоҳликлардан иборат, албатта.

Бу масала юзасидан олиб бориладиган, маълумотларга асосланган илмий ва тадқиқот иши шу хил тасдиқларни текшириш, ўзаро қиёслаш ва таҳлил этишдан ташкил топади. Шу муаммо бўйича катта илмий адабиёт мавжуд. Ҳозирда ҳаёт бўлган (1990 йил — Таржимон изоҳи) шундай олимлардан Жайпурдаги (Ҳиндистон) парапсихология илмгоҳининг директори, профессор Х. Н. Банержи, Виржиния дорилфунуни (Шарлоттсвилл, АҚШ) шифокорлик куллиётининг психиатрия ва неврология бўлими директори Ян Стивенсоннинг номлари бутун дунёга машҳур. Шунингдек, мархума Маргет Клаузнер (Исроил)нинг тадқиқотлари ҳам кенг доирада маълум. Бу олимлардан ҳар бирининг варақасида реинкарнация тушунчаси ҳақиқийлигини тасдиқловчи минглаб ҳодисалар қайд этилган. Бу хил мисол тобора кўпайиб бормоқда. Профессор Банержи маърузаларидан бирида айтишича, унинг ходимлари энг камида ҳафтасига иккитадан шундай маълумот олишади.

Буларнинг бари аллақачонлароқ инкор этиб бўлмайдиган воқеликка айланганки, у билан ҳисоблашмай илож йўқ энди. Мазкур масала бўйича ягона тўғри йўл холис ва жиддий тадқиқотдан иборат. Бу хил тадқиқотлар эса тараққий этган барча мамлакатларда бир неча ўн йиллардан буюн олиб борилмоқда.

Совет олими Ю. А. Фомин «Сайёралараро мулоқот муаммосининг фалсафий жиҳатлари» (Москва, 1971) номли қизиқарли асариде «кўп ўлчамли тузилмалар» тўғрисида фикр юритаркан, ўлимни шу мураккаб тузилмалардаги алоқа бузилиши деб қараш мумкинлигини ва бу тўпланган ахбор сақланишини асло инкор этмаслигини бир қатор далиллар билан исботлаб беради.

(ДАВОМИ БОР)

НОСТРАДАМУС БАШОРАТИ

Хам ўтмиш, хам хозирги кун, хам келажак тўғрисида ақл бовар қилмас даражада ниҳоятда аниқ башоратлар қилган ўрта аср алломаси Нострадамуснинг валийлигидан вокиф бўлганлар бугун ҳайрат бармоғини тишлаб ўтирибдилар. Хўш, Нострадамус ким? У нималарни башорат қилган?

Аввало шуни айтиш керакки, Мишел Нострадамус асли фарангистонлик бўлиб, 1503—1566 йилларда яшаб ўтган. Асли ҳақимлик билан шуғулланган Нострадамус пайғамбарлик хислатига ҳам эга бўлган. Унинг қаламига мансуб «Центруялар» ва «Ишоратлар» номи китоблар бу одамнинг ғаройиб қароматпешалигидан далолат беради. Нострадамуснинг ўз эътирофига кўра, унинг пайғамбарона башоратлари асосан «Центруялар» китобига жамланган. Бу башоратлар 1555 йилдан то 3797 йилгача бўлган даврни ўз ичига камраб олган.

Башоратлар бутун дунёга дахлдор. Бизнинг мамлакатимизга тегишли жойлари ҳам бор. Қуйида эълон қилинаётган айрим парчаларда гап ким, нима ва қайси ҳодиса-воқеалар хусусида бораётганлигини топишни фаҳм-фаросати баланд, зеҳни ўткир муштарийларимизнинг ўзларига ҳавола этамиз. Гарчи Нострадамус тарихий саналар ва шахс номларини аниқ айтмаган бўлса-да, буни фаҳмлаб олиш унча қийин эмас. Хўш, у башоратларини аниқ саналар, исмлар билан айтиши ҳам мумкинмиди? Мумкин экан, лекин... унинг мана бу истиҳоласи сизга ҳам жўяли бўлиб туюлса ажаб эмас: «Мен, — дейди у, — рўй бериши керак бўлган воқеа-ҳодисаларнинг вақти-соатини кўрсатиб... аниқ саналарни беришим ҳам мумкин эди. Лекин у ҳаммани ҳам хурсанд қилавермайди-да...»

Дарвоқе, шундай.

Русиёга келур ўзга сулола,
Бу юрт бош кўтарар ўз эрки учун,
Қуйган халқ бир бўлиб Масихо ила
Тамом салтанатни гуллатар у кун.
Ўн саккизинчи асрда уйғонади Шарқ.
Унда ой нуридан қорлар жон олар.
Буюк бир инсонни кутади Шимол:
У келиб, фан, уруш, меҳнат жонланар.
Ў, Аллдан ўтгандай мўъжиза-ку бу,
Душманин маҳв этар улкан саркарда,
Тўплар гулдириси тинар йирокда,
Зангори қорлардан кўркмас навқар-да.
Кўряпман, қулайди у подшо тахти,
Одамлар бўрони супургани чок,
Қизиллар алдови, оқлар алдови
Жумхурият учун тождан ёмонрок.

Салавкийлар¹ узра ёнар наҳс юлдуз.
Қамоқлар, кўшиқлар шох учун зарар.
Тахтга чиқар катъий, ақоид бир зот,
Нақ валий туюлган сохта пайғамбар.

Ўктабирда аксарият кишилар қачонлардир бўлиб ўтган инқилобларнинг энг дахшатлиси деб ҳисоблайдиган буюк инқилоб рўй беради. Ер юзида ҳаёт эркин тараккий этишдан тўхтайтиди ва у чексиз зулумот қаърига чўқади. Баҳорда ва ундан кейин эса улкан ўзгаришлар содир бўлади, киролик инқирозга учрайди, катта зилзилалар рўй беради; буларнинг ҳаммаси янги Бобилнинг, қабиҳи фоҳишаларнинг, жирканч маънавий ўпиришларнинг вужудга келиши билан боғлиқ ва бу ҳол 73 йилу 7 ой давом этади... Озодлик дея йўлидан озган мамлакатлар, шаҳарлар, қасабалар, кишлоқлар янада кучлироқ қуллик асорати-га тушади ва улар ўз озодликларини эъти-

қодларини кимнинг айби билан йўқотган бўлсалар, ўшанга нисбатан қаттиқ нафрат изхор этадилар. Ана шунда сўлдан илгаригига караганда ҳам кўпроқ ўнгга силжитадиган буюк тўфон уйғонади. Ана шунда ҳақоратланган азиз-авлиёлар ва узоқ вақт рад этилган олдинги диний китоблар қайта тикланади...

Мени қўрқитади жумбок, ёввойи
Қор юртин учинчи золим ҳокони:
Ўз сафдошларини қатл этиб ўзи,
Қариганда бўлур дўзах посбони.

Тахт учун курашда жанжал кўп, кин кўп,
Янги тўнтаришда ким бўлур нозил?
Қаттол қирғинлардан уйлар бузилиб,
Қизилнинг кўзини ўяди қизил.

Ҳоким ўз сафидан кетар, оломон
Фармонни эшитиб, қолар ҳайратда.
Шунда сўл томондан турар-да бўрон
Яна жудоликлар бошланар қайта.

Дунёни ислохот ила лол этган
Хукмрон тўсатдан ўлар-у, бироқ
Бор урфу удумга ашаддий душман
Жиноятчи келар ўрнига шу чок.
Дунёга германлар ҳамласи туғар
Истибоднинг янги фалсафасини,
Исёнкор фикрлар, журъатли сўзлар
Босар мутаассиб жазавазини.

Немис асирлардан қул тайёрлаган
Дунай бўйин севар темир ўргимчак,
Уларнинг ватани олтин сўмлардан
Айрилиб, ўч олар қорлардан бешак.

Ул дохий Брабантни Канту Фландрия,
Бружес ила тобе қилмоқчийди, баттарин,
Аммо уни маҳв этди душман бўлган бир
аъмол:

Қофказлик олди Вена ҳам атроф
кўрғонларин.

¹. Салавкийлар — славянлар.

ИНСОННИНГ
ЯРАТИЛИШИ

Инсоннинг яратилиши борасида турк кавмлари орасида турли афсоналар юради.

Шулардан бир нечасини келтирамиз:

1. Олтойлилар эътиқодига кўра, олдин ёлғиз Қора Хон билан сув бор эди. Бу буюк тангри ёлғизликдан зериккани учун бир инсон яратди. Бу инсоннинг қаноти бор эди, у сув устида чарх уриб учарди. Инсон бунга қаноат этмади, юксакларда учмоқни истади. Қора Хон унинг мақсадини англаб, ундан учиш қудратини олиб қўйди. Қанотлари ишга ярамай, сувга чўка бошлади. Шунда у Қора Хонга ёлворди, Қора Хон раҳми келиб, унга ҳар хил қобилият берди, аммо учиш қудратини бермади. Энди инсонга ер лозим эди. Қора Хон юлдузлардан бир ховуч тупроқ олиб, сувга сепди. Шу тариқа ер пайдо бўлди.

Қора Хон орол шаклида бунёд бўлган бу илк ерга тўққиз шохли бир қайрағоч экди, ҳар бирининг тагида яна биттадан одам яратди. Бу тўққиз одамдан тўққиз ирқ таркади.

2. Яна олтойлилар билан ёкутлар эътиқодига кўра, Қора Хоннинг ўғли буюк тангри Улген инсон вужудларини яратди, буларнинг жони йўқ эди. Жон бермоқ учун Қора Хонга бир кузгун жўнатди.

Қора Хон Улген яратган инсон учун жонни берди. Кузгун жонни тумшугига кистириб оркага кайтди. Йўл узок эди. Кузгун очикди. Кўзи ер юзидаги бир теванинг жасадига тушди. Нафси уни жасадга қараб тортаверди. Лекин кузгун нафсига бўйсунмади, йўлида давом этди. Бироздан сўнг бир от лоши кўринди. Яна нафсини тийди.

Сўнг бир сугир лошини кўрди. Жасад кузгунни ўзига кўпроқ тортди, кузгун: «Ох, қандай гўзал!», деб юборди. Шунда тумшуги очилиб кетиб, жон қайрағоч ўрмонидаги дарахтларга келиб урилди. Шунинг учун қайрағочлар кишин-ёзин япроқларини тўқмайди, жонли бўлиб тураверади.

Кузгун ҳавода учаркан, ярим тунда Эрлик Хон ер остидан чиқди. Ер юзида бир сарой кўрди, секин-секин яқинлашди. Бу саройда Улген яратган инсонларнинг жасадлари ётар эди.

Бу жасадларни Эрликдан қўриқлаш учун Улген бир кўппакни пойлоқчи қилиб қўйган эди. У пайтларда кўппаклар одамларга ўхшаб жунсиз эди. Эрлик кўппакка: «Мени саройга киритсанг, сенга пўстин берамиз, совқотмайсан. Яна шундай бир емак берамизки, уни есанг, бир ойгача очқамайсан», деди.

Кўппак рози бўлиб, Эрликни саройга, жасадларнинг ёнига қўйиб юборди. Эрлик жасадларга қарата ўз жонидан пуфлаб: «Булар ҳам мендай бўлсинлар!» деди. Жасадлар жонланди. Булар бир эркак, бир хотин эди.

Ер юзида инсонлар шундай таркади.

Ёкутларнинг бир афсонасига кўра эса, илк Инсон ярим от, ярим инсон шаклида кўкдан ингандир.

3. Бир олтой афсонасида: тузли сувларни тамсил этувчи Тиаматнинг иккинчи эри Кинго инсон яратмоқчи бўлди. Бундан аччиқланган тангрилар

Кингони сўйдилар. Кони билан инсон ҳамини йўрилди.

Шу тарика инсонлар майдонга келди.

4. Бошқа бир афсонада айтилишча, буюк тангри ер юзида бир инсон яратди. У эркак эди. У ухлаб ётганида шайтон унинг кўкрагидан бир қовургани юлиб олди, ерга тушган суяк улгайиб-улгайиб, ундан бир хотин пайдо бўлди.

Шу тарика яратилган илк эркак одамнинг оти Тўрунгай, хотиннинг оти эса Ажа эди.

5. Буддавий туркларнинг бир афсонасида тангри «Рин то ри ўд гор» деган гўзал қизни кўкдан ерга туширди. У эркаксиз ер юзида кўп бола туғди.

Шу тарика инсонларнинг илк онаси бўлди.

6. Бир шумер афсонасида тангрилар ўзларига хизмат қиладиган борликлар яратмоқчи бўладилар. Бу ишни Эога топширадилар. Эо лойдан инсон ясади, унга жон берди.

ТЎФОН

ТЎФОНДАН КЕЙИН ЕР ЮЗИДА ИККИНЧИ ТАРҚАЛИШ

Тўфон ҳақида олтойлиларнинг шундай афсонаси бор.

Тўфон бўлажagini энг аввал темир шоҳли, кўк жунли бир така хабарлаган. Кўк така ер юзини етти кун айланиб бакиради:

Етти кун зилзила бўлади,
Етти кун тоғлар оташ пуркайди,
Етти кун ёмғир ёғади,
Етти кун пўртана бўлади, дўл ёғади,
Етти кун қор ёғади.

Шундан кейин мудҳиш бир совуқ бошланди. Етти азиз ога-ини бор эди. Буларга ҳам тўфон бўлажagini билдирдилар. Бу ога-иниларнинг каттасини Эрлик, яна бирини Улген дердилар. Етти ака-ука кема ясадилар ва хар турли хайвонлардан бир жуфт-бир жуфт олиб, кемага солдилар. Тўфон тингандан кейин Улген бир хўрозни кўйиб юборди. Хўроз совуқдан ўлди. Сўнгра бир розни кўйиб юборди. Роз кемага қайтмади. Учинчи марта бир қузғунни кўйиб юборди. Қузғун ҳам кемага қайтмади. Чунки у лош топиб ея бошлади: Ер кўринганини пайқаган етти азиз ака-ука кемадан чиқди.

Яна бир олтой афсонасида тўфон шундай таърифланади:

«Улген дунёдаги Нўмо деган одамга тўфон бўлажagini билдириб, кема ясаши кераклигини маълум қилган. Нўмонинг Боликса, Соруул, Сўўзунуул деган уч ўғли бор эди. Хаммаси жам бўлиб, бир тоғ тепасида кема ясади. Кемага инсон ва бошқа яратиклардан бир жуфт-бир жуфт олдилар. Нўмонинг қўзи яхши кўрмасди. Кемадагилардан: «Бирор нарса кўрайисизми?», деб сўради у. «Ер юзини туман қоплаган, атроф мудҳиш қоронғилик ичида», дедилар. Шу пайт ер остидан, дарёлардан, денгизлардан сув тоша бошлади. Кўкдан ҳам ёмғир куйди. Кема суза кетди. Кўку сувдан бошқа бирор нарса кўринмасди... Ниҳоят сув чекина бошлади. Тоғларнинг учлари кўринди. Кема Жўмўдой ва Тулутту тоғларига келиб тўхтади. Сувнинг чуқурлигини билмоқ учун Нўмо қузғунни жўнатди. Қузғун қайтмади. Қаргани жўнатди, у ҳам қайтмади. Зағизонни жўнатди, у ҳам қайтмади. Ниҳоят каптарни жўнатди. Каптар

тумшугида бир шоҳ ила қайтди. Нўмо ундан қузғун, қарга ва зағизонни кўрган-кўрмаганини суриштирди. Каптар уларни кўрганни, хар унчови ҳам лошга кўнганча қа-ғалаганларини айтди. Нўмо: «Улар қиёматга қадар лош билан овора бўлсинлар, сен менинг содиқ хизматчим бўлдинг. Қиёматга менинг авлодим билан бара-вар яша», деди. Тўфондан кейин Нўмо Ёужи (Яратувчи) ва Ёйик (Тўфон) Хон номли тангрилар каторига ўтди».

Инсоннинг тўфондан кейин такроран тарқалиши борасида бир олтой афсонаси бор, у шундай:

Тўфондан кейин Улген инсонни такроран яратишни ўйлади, олтин финжон ичига кўк чечак кўйди. Акаси Эрлик бу чечакнинг бир парчасини ўғирлади, бир инсон яратди.

Улген акасига зарда қилиб: «Сен яратган инсонлар қора кайиш қушокли (камарли) ва қора бўлсин!», деди. Сўнгра эса: «Мен яратган оқ инсонлар шарққа, сен яратган қора инсонлар Ғарбга кетсин», деди. Эрлик яратган инсонлар теридан бир довул (ногора) килдилар, ва ер юзида биринча марта шомон маросимини ўтказдилар.

VII

ХАЙВОННИНГ ИЛОҲИЙЛАШТИРИЛИШИ

Турк асотирларида хайвонлар шартли равишда икки қисмга — қанотсизлар ва қанотлиларга бўлинади. Улар орасида: зооморф шаклидаги, асли қанотсиз-у, лекин қанот тақилганлари ҳам учрайди. Масалан, қанотли отлар, қанотли букалар, қанотли арслонлар...

ҚАНОТСИЗЛАР

БЎРИ. Муқаддас хайрли хайвон. Унгу (тотем) қабул қилинган, она, ота каби халоскор, йўл кўрсатувчи, қахрамонларга ёрдмчи, шафқатли, жасоратли, яхшиликсевар яратик сифатида танилган.

«Эрганакўн»дан чиққан туркларга ислом динини ёйиш пайтида Муҳаммад пайғамбар жўнатган уч одамга, шунингдек, Ўғуз Хон сафарларида йўл кўрсатувчилик ва халоскорлик қилган. Хиюнг-Нулар ҳоконларидан бирининг тангрига бермоқчи бўлган қизига тангри бўри шаклида келиб эр бўлган; бир афсонага кўра, бўри Чингизга аждод, «Оссано» афсонасида эса она сифатида тилга олинади.

Бўри рангига кўра, Кўк Бўри, Оқ Бўри, Қизил Бўри, деб ёдга олинади.

Бўри турк қавмлари афсоналарида Бўри, Бўрта, Бўржу, Оссано, Сино, Жино, Жина, Жинў, Яшкар, Қашқир, Курт деб аталади.

Бўри «Дада Қўрқут» ҳикояларида ҳам кўп учрайди. Унда «Бўрининг юзи муборакдир», деган ибора бор. Қирғиз дуоларида «Олти оғизли бўри» таъбирига дуч келамиз.

Бўри қут-барақа келтирувчи, хайрли хайвон, шунингдек, унинг шифобахшлик хусусияти ҳам бор.

Турк оғзаки ижодида алвасти босмасин, деб лоҳусанинг (янги туккан хотиннинг) ёстиғи остига бир парча бўри териси қўйилади. Одам бўрининг буйрағи билан юрагини еса ва елини ишишган қўйининг елинига тегинса, дарҳол ювош тортади; боласи турмаган хотинлар бўри терисини

ўртасидан тешиб, болани шу тешикдан ўтказсалар, у бола яшайди, узок умр кўради. Кўн ухлайдиганлар чўнтагида бўри кўзини олиб юрсалар, оз ухлайдилар. Бўрининг ошиғи олинди, чақалоқнинг бешиғига осиб кўйилса, у болага кўз тегмайди.

Агар одам Бўрининг юрагини қабоб қилиб еса, у жасур бўлади.

Бир тарафдан эса Бўридан кўркилади ва: «Бўри юнги Азроил юнгидир» дейилади.

Бўрини ўлдирш асло яхшилик келтирмайди. Ислому таъсирида туркларда ўрнашиб қолган бир эътиқодга кўра, «Бўри Ҳазрати Алининг итидир. Уни ўлдирган зарар кўради».

Бўри ўлдирган ҳайвон харом ҳисобланмайди. Чунки Бўри уни олдин бўғизлаб, кейин ейди.

Шунинг учун Бўри миллий рамз сифатида қабул қилинган: армаларга (гербларга), пулларга, байроқларга унинг шакли ишланган.

ОТ. От шомонликни қабул қилган турклар билан мўғуллар эътиқодига кўра, кўкдан инган. Ёқутлар асотирда, қаҳрамонларнинг отлари куёш оламидан келган.

Баъзи турк қавмларининг назарида, Опсоти номи отларнинг бир тангриси бор.

Яна қанотли, куракли отлар борки, ҳам учқур, ҳам сузғич, бу отлар Қоф тоғи остидаги «Сут кўли»да истиқомат қилади. Эмишки, Хизр ўлимга чора излаётиб ана шу отларни кўрган, тутолмаган, «Сут кўли»га шароб тўкиб, уларни маст қилиб бор-йўғи бир жуфтани тутган, қанотларини узиб ташлаган, жуфтлаштирган... от насли шундай таркаган.

Хизрнинг Қир ва Бўз оти қанотли.

Исломда мана бу афсона ҳам бор:

Тангри Одам Атони жаннатдан ёруғ дунёга ҳайдаганда қанотли бир отга миндириб жўнатган. Одам бу қанотли отнинг яна учиб жаннатга қайтишидан кўриб, қанотларини синдиради. Шундан кейин отнинг қанотларидаги куч сонларига ўтади.

Бошқа афсонага кўра, жаннатдан чиқаётган отнинг тўрт кўзи бўлган. Қанотлари қирқилиб, ёруғ дунёда қолмиша мажбур бўлган ҳайвон, қайғуга ботиб шу қадар йиғлаганки, кўзларининг иккитаси кўр бўлиб қолган. Ҳозирги кўзларининг устида бўлган бу кўзлари қуриб, ўрни бўш қолган. От кўзларининг устидаги чуқур ўша кўзларининг ўрни эмиш.

Бир афсонага кўра, асл отлар тангрилар билан аждарҳолардан таркаган эмиш.

Туркистон минтақасида маздақчиларнинг саждагоҳларида осмондан тушган, ярмигача тупроққа кўмилган бир мис от бор эди. Жавзо ойида дарёдан бир олтин от чиқиб, осмондан тушган от билан жуфтлашади.

От кўринмаслар оламидан хабар келтирувчи, келажак бало-қазоларини сезувчи, дўст-душмани танийдиган бир яратик. У қаҳрамонларга ёрдамчи, қуролдош бўлади. Керак бўлса гаплашади, эгасига насиҳат қилади.

Қадимда турклар шухрат қозонган асл от ўлса уни мазорга кўмардилар.

Ўлмас отлар ҳам бор. Булар «Оби ҳаёт» ичганлари учун ўлмаслар орасига кўшилиб қолганлар. Хизрнинг оти билан Гўрўғлининг Ғиркўки шулар жумласидан. Ғиркўк Гўрўғли ўлгандан кейин осмонга учиб кетган.

Турк дostonларида отлар ранглирига кўра, хайрли, хайрсиз саналади. Энг хайрли ва макбули ок от.

Куйруғи узун ва текис отлар ҳам жуда макбулдир.

Отнинг боши уйга қаратиб боғланса, у нафаси

билан уйга қут-барақа беради. От нафаси баъзи хасталикларга ҳам даводир.

Агар одам саҳарлаб, куёш чикмасдан, ола отга миниб, бир дарадан етти марта ўтса, унга сеҳр таъсир этолмайди.

От бор уйга жину шайтон қирмайди. Назарланмаслик учун ҳам от қалласини осиб кўядилар. От қалласи сувга отилса, ёмғир ёғади.

Аммо шуниси ҳам борки, отнинг кўзи ёшланса, ё эгаси, ё унинг яқинларидан бири ўлади.

БУҚА, СИГИР, ҚҶЙ, ЭЧКИ. Буқа қурбонликка сўйилади. Шумерлар ва эломлилар уни тангри деб билган, кўктуркларнинг ўнгуни (тотени) бўлган. «Ўғўз достони»да, Ўғўзнинг оёқлари қувватнинг тўқсонли бўлган Хўкизга ўхшатишган.

Турк афсоналарида Ок буқа ҳам учрайди. Юнонлиларнинг Сарописи, мисрлиларнинг Описи каби этиларнинг ҳам «Гуд», хититларнинг «Хурри» ва «Шарри» деган муқаддас буқалари бор. Сўнги иккиси пўртана тангриси Ташупнинг буқалари эди.

Шумер қаҳрамони Гилгомишнинг сафдоши Энкиду ҳам шоҳли, думли бир буқа шаклида тасвирланган. Гилгомиш ўзига майл кўрсатган Иштарни истамаганда: қиланган бу тангрича отаси Онуга шикоят қилиб, Гилгомишни ўлдирш учун кўкдан бир буқа юборишини сўраган. Она буқани йўллаган заҳоти, Гилгомиш билан дўсти буқани ўлдиради, юрагини куёш тангрисига эҳсон этади.

Қирғизларнинг «Қоон Буқа» деган афсонаси бор.

Сигир билан қўй кўп қурбон қилинувчи ҳайвонлардандир. Айни чоқда қўйни ўнгуни (тотем) қабул қилганлар ҳам бўлган.

Асли Туркистондан чиқиб, Шимол ччилари орасида ўрнашиб қолган бир афсонага кўра, «Қўйлар ердан униб чиқармиш... Ерга қўй суяги экилса, ундан кўзи унариши. Кўзининг киндиги ердан узилиши учун уни хуркитиш лозим эмиш». Бошқа қабилалардаги афсонага кўра эса, «Бир ирмоқдан қўй чиқаркан. Бир қуни буну қўриб қаттиқ эсанқираган хотинлар қўлларини силкитиб, қўйларни хуркитиб юборганлар, шундан кейин қайтиб сувдан қўй чикмай қўйган».

Кўктурклар тангрисининг тўрт ранг ила тўрт уруғни тамсил этган тўрт ўғлидан бири Яшил Хонга илк баҳорнинг бошида бир кўзи қурбон этиларди. Яшил Хон ишқидидаги уруғнинг ўнгуни эчки эди. Эчкининг улоғи хитит афсоналарида ҳам учрайди. Қирғизларда «Чичон Ота» деган эчкиларни кўриқловчи бир авлиё бор эди. Олтойлилар айтишича, тўфон хабарини биринчи бўлиб темир шоҳли, кўк ёлли бир эчки етказган.

Шунигдек, турк асотирларида айик, кийик, туя, ит, тулки, илон ҳам учрайди.

КАНОТЛИЛАР

БУРГУТ. Турклар эътиқодига кўра, бургут қушларнинг ҳокони. Атилланинг қавмлари кўлга қиритган Бургутнинг бошида тож бор эди.

Этонани осмонга Шомошнинг бургути олиб чиққан. Аммо юксакда Этонанинг боши айланиб, ерга тушган. Чунки, шумерлар назарида бандлар кўкка чиқолмайди.

Нин-гирсу ҳам арслон бошли, бургут қанотли эди.

Таланину ғойиб бўлганида куёш тангриси уни излаш учун бургут йўллаган. Хитит хайкалларида икки-уч бошли бургутлар рамз сифатида учрайди. Бургут, ёқутларга кўра, куёшнинг ҳам рамзидир.

Бургут мавсумларни ҳам ўзгартиради. Қанот-

ларини бир силкитса музлар эрийди, икки силкитса баҳор келади.

Ёқутларда хотинлар бола кўриш учун бургутга ёлборадилар.

ХУМО. Доим юксакда бўладиган, ерга кўнмайдиган бир қуш. Бу қуш осмонда яшайди ва осмонда тухум қўяди. Бу тухум то ерга тушгунча ичидан бола чиқиб, яна осмонга учadi. Ерга кўнмайдиган бу қушнинг беғи йўқ. Хиндистон, Чин, Қипчок осмонларида яшайди. Бошқа бир афсонага кўра, чумчукдан каттарок, ерга ҳам кўнади.

Бир замонда давлат боши сайламоқчи бўлганлар. Бу қуш одам кўп тўпланган ерда учирилган. У кимнинг бошига кўнса, уни давлат боши қилиб сайламоқчи бўлганлар. Қуш бориб бир одамнинг бошига кўнган. Уни подшо қилганлар. Шу сабабли Хумо давлат қуши ҳам дейилади.

Хумони топиб, атай ўлдирган кимса қирк кунда ўлади.

КАҚНУС. Бу қушнинг тумшугидаги уч юз олтмиш тешиктан турли овозлар чиқади. Қушлар бу сасларни эшитиб, унга яқинлашадилар, у эса тутиб олиб уларни хотиржам ейди. Патлари рангдор, гўзал, минг йил яшайди.

Какнус ўлими яқинлашса, уя ясайди, у ерда ётиб сайрайди. Кейин қанотларини шу қадар кучли силкидики, улардан чўғлар сачраб, уясини ёндириб юборади. Узи ҳам ёнади. Қулидан тухум бино бўлади, ундан боласи чиқади.

АНҚО. Патлари гўзал, бўйни узун, катта қуш. Бўйни оқ патлар билан халқа ҳолида ўралгани учун «анқо» дейилади. Анқо — бўйинли дегани.

Миср афсоналарида анқо «ўттиз турли қуш рангига эга» дейилган. Шу сабабли эронлилар бунни сиранг, симург деб атаганлар.

Анқо кўз билан кўриб бўлмайдиган даражада юксакда учadi. Қоф тоғининг устида ётади. Аждарҳоларни овлайди.

У қушлар ҳоқими Сулаймон пайгамбарнинг девонига келиб турган, лекин бошқа кимсаларга кўринмаган.

Афсона аралаш бир тарих ривоятига кўра, Фотимий халифаларининг хайвонот боғида анқо бўлган экан.

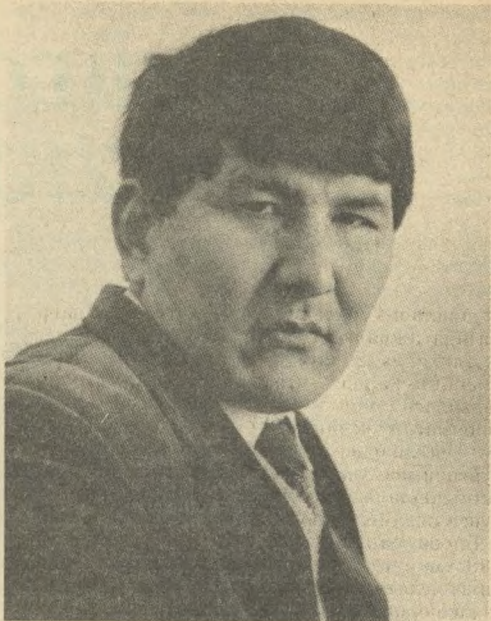
Бошқа бир афсонага кўра, бу қуш бир пайт кўпайиб кетган, атрофидаги хайвонларни чўкиб қочаверган. Нажит, Ҳижоз тарафлардаги халқ анқоларнинг бу қилигидан безор бўлиб, Мухаммад пайгамбарнинг Маккадан Мадинага ҳижрат қилишидан сал олдин, раслиларнинг пайгамбарлари бўлган Хонзола ибни Саффо ёхуд Халид ибни Синопга шикоят этганлар. У тангрига дуо ўқиган, дуо асносида анқонинг насли бу дунёдан кўтарилган. Анқо икки бошли қуш ҳолида кўрсатилади. Бир боши қуш, бир боши одам, инсондай гаплашган ҳам.

Анқонинг ўлими яқинлашганда қуёш унинг инини ёндиради. У эса яна бир ин қуради, ичига кириб, бошқа қайтиб чиқмайди, ўша ерда ўлади. Суяклари ичида бир сўлужон (думалоқ ёки ясси, узун қурт) бўлади, ундан анқо боласи чиқади.

САМАНДАР. Самандар «Ўтда ёнмайдиган ёхуд оташда яшайдиган, тулкидан кичик бир хайвон. Баъзиларнинг фикрича, каламушдан каттарок. Думи узун. Ёхуд Хиндистонда бўладиган ва оловда ёнмайдиган бир қуш. Оташдан чиққан пайтида тутиб олиб, юнгидан қилинган газмол ҳам ўтда ёнмайди. Бир ривоятга кўра эса, оловдан чикса, ўлади».

М. Аъзам ўзбекчалаштирган.

(ДАВОМИ БОР)

...«Барбарано»нинг аҳволи танг эди. Команда таниқли ўйинчилар йиғилганига қарамадан, йирик ҳисобларда ютқазгани-ютқазган эди. Ҳафсаласи пир бўлган тўпчилар ва мураббий (тренер)лар бу мавсумда олий лига билан хайрлашиш тадоригини кўрмоқда эдилар. Худди шундай оғир бир паллада клуб президенти бош устозликка қуён териларини сотиш билан шугулланиб юрувчи Рокко исмли майда савдогарни тайинлайди. Ҳамма хайрон. Навбатдаги учрашув олтидан анги устоз ҳар бир ўйинчининг қулоғига нималарнидир (кейинроқ аниқланишича, «уч қарра тўққиз йигирма етти», «олти қарра тўрт йигирма тўрт» қабилдаги тутуруксиз жумлалар) шивирлаб чиқади. Учрашув 12:3 ҳисобида «Барбарано» фойдасига ҳал бўлади! Шу кундан бошлаб «Барбарано» бирон марта ҳам мағлубият нимаю дуранг нима эканини билмасдан, фақат 40:0, 45:0 каби йирик ҳисобларда ғалаба қозонавериб, аввалига мамлакат, сўнг Овруно чемпиони бўлади.

Бу муъжизавий ютуқларнинг сирини нимада? Маълум бўлишича, савдогар Рокко кўп йиллар мобайнида парансихология билан каттик шугулланган, телекинез қобилиятига ҳам эга, яъни фикрий таъсир кучи билан учиб кетаётган тўп йўналишини ўзгартириб юборишга қодир, шунингдек, рақиб команда ўйинчилари кўз ўнгида турли аждарлар, девлар, парилар, одамхўр маҳлуклар снёғидаги шарпани ҳосил қила билувчи... экстрасенс экан! Тасаввур қилинг-а, дарвозабон ўзи томон ўқдай учиб келаётган коптокни эмас, уч бошли аждаҳони кўрса!

Бу воқеа машҳур итoliё ёзувчиси, бизга «Чипполинонинг бошидан кечирганлари» киссаси орқали яхши таниш Жанин Родарининг «Ўйингоҳдаги афсунгарлар» ҳикоясига мансуб. Ҳикоя йигирма йилча бурун ёзилган ва эҳтимол, шунинг учундир эҳтиёткорлик билан «фантастик» деб аталган.

Бирок тараққиёт деган суворий бир зум тиним билмай, чопқир дулдулини камчилагани-камчилаган. Йигирма йил бурун бизга эртак бўлиб туюладиган ҳодисалар бугунга келиб воқеийликка айланди. Афтидан, асримизнинг сўнги ўн-ўн беш йили айниқса биз учун фантастика билан воқеийлик ўртасидаги «хитой девори» бузилиб, «ҳамма

ЎЙИНГОҲДАГИ АФСУНГАРЛАР

си аралаш-қуралаш» бўлиб кетадиган давр сифатида ажралиб турадиганга ўхшайди.

Дарҳақиқат, бир пайтлар, дейлик, «Корчной Карповга қарши экстрасенсларни ишга солибди», тарзидаги миш-мишлар тарқалганда, аввало ишонмаган, кейин эса буни «Ғарбдаги бир ҳовуч миллиардерларнинг кўнгил очар ўйини»га йўйганимиз ҳолда, бугун Каспаровнинг бағоят истеъдодли экстрасенси ҳақида эшитганимизда бунга оддий хабар янглиғ сира ажабланмаймиз...

Бирок, бари бир, киши баъзида ўйланиб қолади: умуман олганда спортда экстрасенсориканинг келажаги қандай? Ж. Родари ҳикоясида ёзилганчалик бўлмаган тақдирда ҳам, бора-бора спорт кенг маънода фаворис (шоввоц)лар жангига эмас, нари борса таъсири (афсуни) турли даражада бўлган экстрасенслар ўртасидаги тортишувга айланиб қолмайдими? Езувчи Тохир Маликнинг бир ҳикоясида «Отелло» фожеасини темиртанлар сахналаштиргандай, бора-бора спортчилар ўйингоҳда афсунгар усталарнинг иродасига бўйсинувчи онгсиз ижрочиларга айланиб қолмайдиларми? Баайни дармондори, допингга ўрганиб қолгандек, спортчи ҳар ўйин олдидан амал (сеанс)га эҳтиёж сезавермайди...

— Асло!— дейди семвили «Пахтакор» командида ишлаётган экстрасенс Эшбой Авазов.— Инсоннинг жисмоний-ақлий фаолиятига ижобий таъсир қиладиган турли сунъий воситалар билан табиий биологик қувват ўртасида ер билан осмонча фарқ бор!..

Маълумки, табиий фанларда «ишончлилик коэффициенти» деган тушунча мавжуд. Бу микдор мўътадил ҳолатларда одатда бирга тенг бўлади, яъни юз фоиз ишончли маъносидан... Лекин уқоқларда, мушак (ракета)ларда, умуман, фавқулодда вазиятларда инсон ҳаётини сақлаб қолиши мумкин бўлган кўплаб воситаларда бу микдор ҳатто 7—8 га етади, демак, ишончлилик чегараси етти-саккиз баробар ортик! Шунингдек, одам танасида ҳам бениҳоя улкан микдорда қувват, ирода, бардошлилик бор. Экстрасенс эса мана шу мудроқ кучни уйғота олишни, уш керакли ўзанга йўналтира билиши лозим.

— «Пахтакор»чилар билан тез-тез амал ўтказиб тураман,— дея суҳбатни давом эттирди Э. Авазов.— Шквини, Оганесян. Рүзимовнинг жароҳатлари тезроқ битиб кетишига қўмақлашдим. Ҳатто ўтган йили ёз ойларида, дастлаб келганимда бош мураббий Фёдор Сергеевич Новиков ҳам бир неча амал олди ва 64 ёшда бўлишига қарамай, машғулот пайтида ёшлар билан баробар елиб-югурди...

II

Ўзбекистон экстрасенслар уюшмаси «Хислат» Маркази вице-президенти Бахтиёр Октамов ўз суҳбатларидан бирида: «Аслини олганда экстрасенслик — бу қандайдир ўзини мажбурлаб ёки талаб олиш мумкин бўлган касб эмас. У том маънодаги илоҳий мурувватдир», деган эди.

Баъзи ўта сезувчанлик хусусиятига эга кишилар, жумладан Эшбой Авазов билан гурунглашганимизда ҳам бу фикрнинг ҳаққоний эканига ишонч ҳосил қилдик.

Эшбойнинг бу соҳага келиб қолиши сиртдан қараганда жуда силлиқ туюлади. Унинг бобоси элда таникли табиблардан бўлган, демак, зотиға гортган. Эшбой аввалига ҳеч нимадан хабарсиз ўзи туғилиб ўсган Сурхондарё вилоятининг Шеробод туманида қасаллик нелигини билмасдан ишлаб юрaverди. Фақат гоҳи-гоҳида онасининг бирор жойи оғриб қолса, ўша жойини силаб-сийпалар, бундан онаси енгил тортаётганини кўриб ҳам ажабланар, ҳам суёнарди. (Умуман, даставвал ғайритабиий туюладиган экстрасенслик хусусиятининг болалик чоғларидан, асосан оила аъзолари орасида пайдо бўлиши кўпчилик учун табиий ҳол, шекилли. Ойномамизнинг ўтган сонидан ҳикоя қилганимиз — экстрасенс Қахрамон Ғафур ўғли ҳам болалигини эслаб: қафтдаккина томорқага у-бу экиш керак бўлса, онаси албатта ўзига эктиришини, чунки у эккан уруғлар бехато ўсиб чиқиши тажрибада кўп бор исботланганини сўзлаб берганди. Бунда қафтлар орасида ҳосил бўладиган оҳанрабо майдони асосий омил экани шубҳасиз).

Ниҳоят, фурсат етиб келди ва оддий бригадир вужудига ўз ихтиёридан ташқари бир нимани туйиб, ёр-жўраларининг ўғитларига амал қилдида, «қани, бир текширтириб кўрайлик-чи», дея Тошкентга йўл олди.

Уша «нимадир» бор эканки, Эшбой Фарида Йўлдошева раҳбарлик қиладиган мухтасар таҳсилга қабул қилинди. Таҳсилни битиргач, жумҳурият экстрасенслар уюшмасининг бюро аъзоси бўлди, менежер бўлиб ишлади, Гуржистонда, машҳур Жуна Давиташвили хузурида бўлиб қайтди.

— Жуна хузурида мамлакатга донғи кетган казо-казоларни кўрдим,— дейди Эшбой куйиб-пишиб.— Шунда мен ҳатто Брежнев, Подгорнийдай кишилар ҳам экстрасенслар хизматида яширинча фойдаланиб туришган, деган гапларнинг ростлигига иқрор бўлдим.

Албатта, танасида юқори қувват мавжуд дегани — бу ҳали бировни даволай олади, деган гап эмас. Э. Авазов ҳам ССЖИ экстрасенслар уюшмаси таъсис анжуманида танишиб қолган москвалик кучли биоток соҳибалари Герчунина Татьяна Анатольевна ва Сербаринова Людмила Александровнадан зарур йўл-йўриқларни ўрганишга ҳаракат қилди. Одам танаси узвларини тўла билиб олиш, тиббий кўникмаларга эга бўлиш учун у кичик тиббиёт ходимлари тайёрлайдиган олти ойлик таҳсилни битирди.

Тамом. Энди бундан буёғига қахрамонимизнинг ҳаёти эртақлардагидек силлиқ кечавермайди. Тўғри, аввалига зарур шўжжатларни қўлтиқлаб келган йигитни Шеробод туманидаги «ВЛКСМ 50 йиллиги» давлат хўжалиги қасал-хонасининг бош шифокори Музаффар Жалилов, Ангор тумани марказий шифохонасининг бош шифокори Рустам Қорақулов ишга тақлиф қилиди. Аммо... вилоят соғлиқни сақлаш бўлими-

СОВУННИНГ ДУНЁГА КЕЛИШИ

III

— Менга қолса, ҳар бир туманда экстрасенлар маркази очилса керак,— тақлифларидан бирини ўртага ташлайди Эшбой Авазов.— Бу ишни ҳам халқдан иона йиғиб амалга ошириб бўлмайди. Ахир, давлат ҳар йили соғлиқни сақлашга оз бўлсаям маблағ ажратади-ку. Ваҳоланки, ўша пулларнинг озгинасига давлат шифонаси билан бирга халқ таъобати марказлари ҳам қуриш мумкин... Қайси бирдан халққа кўпроқ наф келишини ўшанда кўрардик: Майли, бу марказдагилар олий маълумотли шифокорлар назоратида иш олиб борсинлар. Ахир, экстрасенлар амалдан фойдаланиш кишиларни канчадан-канча заҳар-заққум дориларни истеъмол қилишдан асрайди-ку. Шусиз ҳам ҳаводан, ердан заҳарга тўйинган элатдошларимизга шифа қилайлик... Неча асрлар давомида элимиз фақат халқ таъобатига суяниб келган-ку...

Э. Авазов «Пахтакор»чилардан сал қўли бўшади дегунча, жумхуриятимизнинг турли гушаларидан келган қақирқларга асосан кўмакка ошиқади. У яқинда Сурхондарё вилоятидаги 12-болалар уйида бўлиб, беш кун мобайнида тарбияланувчиларга бепул амаллар бериб қайтди. (Бу ердаги ночор шароитдан таъсирланиб кетган экстрасен болалар уйи ҳисобига шахсий жамғармасидан 1700 сўм пул ҳам ўтказди).

Болалар уйи жойлашган Бойсун туманида Эшбойнинг донгини эшитган беморлар биринкетин унинг қабулига келаверишди. Кўпга ошқозон оғриғи ва меъда ярасига йўлиққан беморлар шифо топишди. Бошқа беморлар ҳам бўлди. Масалан, кумқўрғонлик беш яшар Аширжон Салимов. Бу бола қаттиқ йиқилиб тушгани оқибатида ваҳима касалига учраб, индамас бўлиб қолган эди. Анчадан бери шифо тополмай келётган порасида беш амалдан сўнг тилга кириб, болалар билан қўшилишиб ўйнайдиган бўлди. Еки Бойсун туманидаги Сухомлинский номли мактаб муаллими Қундуз Худойназаровнинг ўғли Санжарни олайлик. Фақат тиззалабгина, шундай оз-моз юрадиган бу болатой уч амалдан кейин чопқилаб кетди...

Эшбой Авазовни навбатдаги сафар олдидан учратиш қолдик. У Сурхондарёдаги қариялар уйига бориб, бир ҳафта бепул муолажа амаллари ўтказиб қайтмоқчи экан.

— Сиз нима дейсиз, бу йил «Пахтакор» нечани ўринни олади?— кизикдик биз.

— Қани энди ҳаммаси менга боғлиқ бўлса,— қулди Эшбой.— Афсуски, мен фақат қозонда борини чўмичга чиқараман... Ишқилиб, қулли оқтилик сафидан жой олсин-да...

Абдуқаном ЙУЛДОШЕВ

Совун одамларнинг маиший турмушида зарур нарсалардан биридир. Ўтмишда Миср подшоҳи Хўп меҳмонларга катта зиёфат беради. Ошхонада ишлайдиган бир хизматкор эҳтиётсизлик қилиб, янги эритилган қўйёғини ўчоқ олдидаги қулга тўкиб юборади. У подшоҳнинг жазолашдан кўркиб, тўкилган ёғни дарҳол қулга аралаштириб, бир неча дона гувалача ясаб қўяди. Шундан кейин қўлини ювишга киришади. Унинг қўли шунчалик тоза бўлиб кетадики, ўзи ҳам хайрон қолади. Бу ўша ёғ аралашган қулнинг хусусияти бўлса керак, деб ўйлайди. У қўли кир бўлганда, гувалача ёрдамида қайта ювиб қўради ва ҳақиқатдан шундай эканлигига ишонч ҳосил қилади. Ошпаз, усталар ва хизматчиларга ҳам ўша гувалачаларни ишлатиш учун беради. Уларнинг ҳам қўллари одатдагидан покизароқ бўлиб кетади.

Шундан кейин ошпазлар гувалачаларни юз-қўлини ювиш, ошхонадаги латта-путталарни ювиш учун ишлатадилар.

Подшоҳ Хўп ўчоқ олди, қозон бошида ишлайдиган хизматчиларнинг юз-қўллари ўзиникидан ҳам покизалигини кўриб хайрон қолади. Шоҳ суриштириб, охири бу сирни билади. Ўша ёғ хизматкорга шу хил нарсдан ўзига ҳам ясаб беришни буюради. Хизматкор шох ишлатиш учун қулайроқ бўлсин деб, қўйёғи билан қулни обдон аралаштиради, уни кичик-кичик гувалачалар шаклига келтириб, шамолда қурилади. Шу билан бирга хизматкор шохга уларни ишлатганда, вақти-вақти билан сувга чилаб туришни айтади.

Кейин бу гувалачалар Мисрдан Швейцария, Рум ва бошқа давлатларга тарқалади. Бирок ўша даврда одамлар қўйёғини аралашган қул туфайли қўл ва юзларнинг покланиш сирини изоҳлаб беролмас эдилар.

Замонамиз олимлари бу сирнинг тағига етдилар. Аслида қул таркибида кўп микродора натрий кислотаси бўлиб, у тозалаш хусусиятига эга экан. Бунинг устига қўйёғида эритиш, юмшатиш хусусияти бўлгани учун қул билан аралашганда қирни тозалаш унуми янада ортар экан. Кейинчалик Англияда дунёда биринчи бўлиб совун ишлаб чиқарадиган завод қурилди.

(Шинжангдаги Уйғур автономия районида чиқадиган «Торим гунчалари» ойномасидан).

Уйғурчадан И. ИСЛОМОВ таржимаси

КЎЗГА КЎРИНМАС «МЕҲМОН» ВА БОШҚА ҒАРОЙИБОТЛАР ҲАҚИДА

Тошкентнинг Луначарский шохкўчасидаги вилоят ҳисобга олиш (статистика) бошқармаси жойлашган бино ертўласини бир гуруҳ рассомлар ижарага олишди. Рассом тоифаси нозиктаб эмасми, дарров ертўлани келинчакнинг уйидай жиҳозлаб шинамгина кулбага айлантиришди. Бирок ҳамма хангома ана шундан кейин бошланди. Ертўлада гоҳ қилкалам, гоҳ бирор хужжат ўз-ўзидан йўқолиб қоладиган бўлди. Ажабланарлиси шундаки, ўша йўқолган нарсалар бир муддат вақт ўтгач, ўз ўрнида яна пайдо бўлиб қолаверди.

Рассомлар бир-бирлари билан ҳуда-беҳуда ҳазиллашадиган ўсмирлик давридан ўтиб қолишган эди — аввалига бу ғаройиб ҳолдан мутаассир бўлиб юришди.

Яқинда дўконни жиҳозлаш учун тайёрланган уйманакшли қатта ёғоч йўқолиб қолди, деб эслайди ижодий гуруҳнинг бошлиғи рассом Темуржон. — Нарсалар йўқолаверганидан кейин мен бундаги бир қонуниятни тушуниб қолдимда, саросимага тушган шерикларимга қўл силтаб, уларни тинчлантирган бўлдим. Чунки йўқолган ашёлар ярим соат ўтар-ўтмас яна жойида пайдо бўлиб қолаверарди. Ишимиз бошимиздан ошиб-тошиб ётгани учун бағзида бояғи буюмлар ўз ўрнида пайдо бўлиб қолганини сезмай ҳам қолардик.

Темуржоннинг гапларини шериги илиб кетди: — Кечагина эди шекилли. Қулфланадиган аनावи хонада бир шода қалитларим турувди. Бир пайт қарасам жойида йўқ. Бошқа ерга қўйгандирман-да, деган хаёл билан эшикни қулфлаб, ярим соатдан кейин очсам — ё алҳазар! — қалитлар жойида турибди.

Бу ғаройиб ҳодисаларнинг бош-кепи йўқ экан. Рассомлар бири қўйиб, бири олиб гоҳ дазмолнинг қандай йўқолганини, бирор ҳужжатнинг бир муддат сирли ғойиб бўлганини сўзлашар, аллаким деворга осигил буюмнинг ўз-ўзидан пастга тушиб кетишидан ажабланганини айтса, биров бу физика қонунларига зид ғаройиб ҳодиса эканини уқтирмоқчи бўлади. Рассомлар яқдил бир фикрда собит эдилар: хонада ажина бор!

Ана шу ҳодисалардан бу ишларга акли етадиган олим бохабар этилгач, у ертўлага тушиб, бирор ёрдамида бионинг қувват даражасини текшириб кўрди. Ва бунда ҳеч бир сир-синоат топмагач, гувоҳлар билан савол-жавобга ўтди. Далилларда ҳам деярли фарқ йўқ — хонада ишлаётганларнинг ҳаммаси содир бўлаётган воқеалардан ҳайратга тушган эдилар.

Одатда бебош рухлар, яъни полтергейст ҳодисаси тушунарсиз товушлар, баъзида эса бундан ҳам ғаройиброқ тарзда — жиҳозларнинг ўз-ўзидан ёниб кетиши ёхуд каярдан келаётгани номаълум сув оқими кўриниши ва хоказоларда зоҳир бўлади. Ертўладаги ҳодиса тамоман ўзгача эди. Ертўланинг хира равоқларига қараган киши беихтиёр эртақларни эсларди. Гўё бу ерларга кимдир яширин дафн этилгану энди мар-

хумнинг руҳи шодумон иждокорларга тинчлик бермаётгандек.

Сухбат асносида олим беихтиёр ғаройиб ҳодисаларнинг қўпи Темуржон билан юз берганини пайқадими, уни савол-жавоб қилишга ўтди. Рассомнинг майллари, қизиқишларини суриштиргач, Темуржонда сеҳрлаш — гипнозлик қобилияти бор, деб тахмин қилди. Суриштириб аниқлади: хақиқатан рассом ёшлигида сеҳргарликка қизиққан, ҳатто ёр-дўстлари даврасида бир-икки тажриба ҳам қилиб кўрган экан.

Ушанда, унинг иродасига бўйсуниб, одамларнинг сеҳрлангани Темуржонни хайрон қолдирган, бирок ёшликдаги бу «хунар»ни у аллақачон ташлаб юборган эди.

Кейинги пайтларда рассомларнинг қўли ишдан бўшамай қолган эди. Доимо диққат талаб қиладиган бу хунар Темуржоннинг қайфиятига таъсир кўрсатмасдан қолмади. Асабий зўриқиш натижасида диққати сусайган. Бу эса яширин сеҳрлаш қобилияти билан қўшилган ҳолда унинг ўз-ўзини сеҳрлаб қўйишига сабаб бўлган. У бир нарсани ҳам кўриб, ҳам кўрмай қўйган. Ундаги сеҳрлаш қобилияти шерикларига ҳам юккан бўлиши мумкин. Кейинчалик Темуржон нарсаларнинг ўз-ўзидан ғойиб бўлиши ҳолларининг уйда ҳам юз берганини тан олди.

Баъзан шунақаси ҳам бўлиб туради. Юқоридаги сирли воқеанинг изоҳи шу. Олим унда полтергейст ҳодисаси юз бермаганини айтиб, бебош рухлар ҳақидаги хотираларга берилди.

— Бу воқеа бултур шу пайтлари Ленинграддаги Чайковский кўчасидаги эски уйлардан бирида содир бўлган. 12 яшар қизча ётган хонада оғир каравот бирданига ўз-ўзидан у ёқ-бу ёққа сурилаврган. Холбуки, унинг оёқларида гилдираги бўлмаган. Қолаверса, эски замонлардан қолган бу каравотни жойидан жилдиришга унчамунча бақувват эркак ҳам қолди эмас эди. Ғаройиб ҳол шундангина иборат эмас — ғойибдан тушунарсиз тақиллаган овозлар ҳам эшитила бошлаган. Худди биров ёғоч оёғини дамодам дуқиллатаётганга ўхшарди. Биз дарров товуш маромини ёзиб олдик. Товуш мароми барқарор бўлиб, яъни қирқ карра тақ-тақ овознинг ҳар бирининг давомийлиги роппа-роса 0,2 сонияга тенг эди. Инсон боласи шу ишга қўл урганда ҳам бундай аниқ мунтазамликка риоя қила олмас эди. Кейинроқ эса ғойибдан овозлар ҳам эшитилди. «Нутк» анчайин бурро эди.

Бу ҳодисаларни рўйхатга олиш ва уни тадқиқ этишда мен билан бирга ҳамкасбим сирли (аномал) ҳодисалар бўйича тафтиш аъзоси ленинградлик И. В. Богатирёв ва тифлислик олим А. А. Ломадзе иштирок этишди. Ғаройиб ҳодисаларнинг ўзи бериши эса давом этаверди, асбоблар уни икки ойча мобайнида қайд этиб турди.

Мен ўрганиб чиқкан навбатдаги ғаройиб ҳодиса Москва атрофидаги Гжеле кишлоғида содир бўлган эди. Одамлар бунга ҳодисаларга кўникмаган экан, талвасага тушиб қолишди.

Кишлоқ четидаги уйда бир кампир Дима исмли

невараси билан яшарди. Болатой кечаси бир ўзи ётгани кўрққани учун кампирнинг пинжиги кириб ухларкан. Кунлардан бир куни улар ётган каравот тебрана бошлади, хаттоки баландга кўтарилиб ҳавода муаллақ тургандай ҳам туюлди. Кўрқиб кетган кампир билан неварани нариги хонага кочи чикишди. Бирок ғаройиб ҳодиса шу билан тугамади. Бехосдан тўшама (пол)даги тахталар ўз миҳидан сугурилиб чиқа бошлади. Хоналарда ўз-ўзидан уча бошлаган тахталар деворларга урилди, лекин нечундир одамларга тегмасди.

Шошилинич миришаб чакирилди. Миришаблар аввалига ертўлага безорилар кириб олишгандир, деб ўйлашди. Ҳаммаёқ тинтув қилинсада, ҳеч нарса топилмади.

Ғаройиб ҳодиса узлуксиз уч ой давом этди. Одатда у кечкурун ва тунда кечарди. Миришаблар ва уй эгаларининг қариндошлари бу ерда навбатчилик ҳам уюштириб, кўп маротаба ғаройиб товушларни эшитишди. Бирда шунақаси ҳам бўлди: ҳовлидаги белқурак тўсатдан тепага кўтарилиб, кейин ерга шундай шиддат билан қарсиллаб тушдики, зарбнинг кучидан дастаси синиб кетди. Буни кўрган кампир чўкинди-ю, ҳодисани «ёвуз кучларнинг кирдикори» деб атрофдагиларга тушунтирди. Хонадондан ёвуз кучни даф қилиш учун рухонийни бошлаб келишди. Бирок бу ҳам ёрдам бермади. Боз устига ғаройиб ҳодисалар Дима ўқийдиган мактабга ҳам кўчди. Синфда унинг кетидан парталар эргашиб юрар, у қатнашган жисмоний тарбия дарсида эса пойабзаллар парвоз қиларди.

Ҳодиса содир бўлган жойга етиб борганимизда, бола бир қур қасалхонага ҳам ётқизилгану астойдил текширилгач, мутлақо соғлом экани аниқланган эди. Назаримда, бу ерда биз энг камёб ҳолат — одам боласи полтергейст ҳодисасини бошқаришни ўрганиб олганига дуч келган эдик. Жихозлар жойидан силжиши олдидан болакай ўз танасида ғалати бир ўзгаришни хис этаркан. Гўёки унинг амрига бўйсунгандек, узунгина йўлакда турли пойабзаллар уча бошлар, агар йўлда одам пайдо бўлса, пойабзаллар ўз йўналишини дарров ўзгартирар эди.

Албатта, бунга ишонши қийин эди. Сихатлигига пўтур етишидан хавотир олишиб, болага мўъжиза кўрсатиш таъқиқлаб қўйилди. Февраль ойда бошланган бебош рухнинг ўйини май ойига бориб барҳам топди.

Энди гап камёб учрайдиган сирли ҳодисаларни қандай изоҳлаш ҳақида.

Бултур бўлиб ўтган Томск шаҳридаги Бутунитифок анжуманда шу каби ғаройиб, сирли ҳодисаларга доир қатор маърузалар ўқилди. Айниса, олим В. Н. Фоменконинг қикиши алоҳида кизиқниш уйғотди. У, бебош рух — полтергейст — қайсидир онгли цивилизация билан мулоқотнинг ўзига хос кўриниши, деган фаразни илгари сурди. Агар ғайриоддий шароитларда ҳам одам ўз-ўзини бошқаришга муваффақ бўлса, демак, у билан ҳамкорликни давом эттирaverиш мумкин.

Яна бир тахмин шундаки, биз бир вақтнинг ўзида бир неча кенгликда мавжудмиз. Инсон моддий мавжудот бўлиб, бир неча қувват субстанциясидан ташкил топган. Маълум бир шароитларда қувват таркиблари полтергейст ҳодисасини келтириб чиқариши мумкин. Бу ерда телекинез деб аталувчи яна бир қизиқарли ҳодиса, яъни нигоҳ ташлаш ёки қўлдан тараладиган қувват таъсирида нарсаларнинг бир ердан иккинчи жойга силжишини эслаш марокли. Ленинградлик Борис Уткин деган йигит ана шундай ноёб қобилият соҳибидир.

Борис ғаройиб ҳодисалар ўрганиладиган тажрибахонада соатига қўл теккизмай, кафти билан

унинг милларини тебратган. Кучли зўриқиш орқали у ҳатто жихозларни ҳам қўл теккизмай нарига силжити олган. Бу ҳодисанинг шарқи шуки, маълум бир қобилиятга эга инсон қахрабонағотис (электромагнит), яъни барқ-оҳанрабоий нурланиш ҳосил қила олади. Ва бунда жихозларда тўпланадиган ўзгармас майдон яратилади. Улардан кейинчалик инсон билан ўзаро таъсирдан телекинез ҳосил бўлади. Бу турдаги ҳодисалар ҳозирги кунда Гуллев — Годик ота-лиғидаги махсус тажрибахонада синчиклаб ўрганилмоқда. Шу йўналишда В. П. Казначеев раҳбарлигидаги биологик жисмларнинг ўта кучсиз нурланишини тадқиқ этиш гуруҳи ҳам қизиқарли ишлар олиб бормоқда. Вавил Петровичнинг фикрича, қадимда юз берган турли биологик мавжудотларнинг ердаги учрашуви фантастарнинг хаёлигина эмас. Айна ҳаётнинг шундай турли шакллари уйғунлигидан Чарльз Дарвин шубҳа ҳам қилмаган. Ҳаётнинг мазкур шакллари ўзаро таъсири маълум бир майдонда кечадиган биокувват мулоқотлари ҳисобига ружуланлади. Паропсихологик таъсирлар, экстрасенслар қобилияти, полтергейст ҳодисаси — буларнинг барчаси шу турдаги майдонлар билан узвий боғлангандир.

Шуни назарда тутмоқ лозимки, полтергейст ва телекинез ҳодисалари ҳадди фарибгарликлар, ўйинлар ва масхарабозликлар билан сохталаштирилади. Албатта буларни текшириб бирибидан фарқлаш керак. Олим қап-қатта бир шифокорнинг ўзича «Телекинез» намоишини амалга оширганни сўзлаб берди. Бояги шифокор жимитдай оҳанраболар ва хийла-найранглар ишлатиб, қибланома (компас) милларини ҳаракатга келтирган экан.

Яқинда «Советскага культура» рўзномасида эълон қилинган «Ташдаги ва хушдаги парвоз» мақоласидаги воқеа ҳам фарибгарлик намунасига мисол бўла олади. Унда ота-онаси ажрашиб кетгач, ўз холига ташлаб қўйилган ўқувчи киз атрофдагиларнинг эътиборини тортиш учун рўзномаларда ўқиган мақолаларига таклид қилиб жихозларни нари-бери силжитиш «машки»га киришади.

Мутахассислар қайд этган яна бир қизиқ хусусиятни алоҳида таъқиқлаб ўтишни истардим. Мамлакатимизда ҳам, чет элларда ҳам полтергейст ҳодисаси қўпинча ўсмирлар билан боғлиқ ҳолда юз беради (албатта фарибгарлик бундан мустасно).

АҚШ парапсихология илмгоҳига таклиф қилинган шундай одамлардан бири бор жойда кўп йиллардан буён тоқдада турган хитой гулдони ногоҳ ерга тушиб синган. Бунгача эса шу одам ишлаётган омборхонада, қўпинча у бўлган пайтда ойналар солинган қутилар ўз-ўзидан тушиб кетар, чироклар, идиш-товоклар синар эди. Тажриба асносида мазкур ҳодисаларнинг ўрганилаётган одамнинг барқарор руҳияти, унинг теран ботиний қалб интироблари билан боғлиқ экани аниқланган.

Ўрисчадан М. ҚАРИМОВА таржимаси.

(ДАВОМИ БОР.)

Ўзбекистон Эргаш ОСМОНДААН тушган ОДАМ Достон

Биринчи жинни
(бир қўлини кўксига босиб)

Тўғри, биз ҳам ўлмадик тамом:
Юз хил хайвон битта кўрада
Молдай, бир хил — ўт еб, сув ичиб,
Эркалатиб қўш саройларда,
Боқиб келдик сизни мой билан,
Аммо одам бўлганимиз йўқ.
Камдай бу ғам, ҳалол-харом тенг
Қирмоқдасиз бизни батамом!

Иккинчи жинни
(кўксига шапатилаб)

Кимга дод дей, йиртиб кўксимни?
Укмас бу кун одамни одам.
Бошлаб нафси ҳар ёкка, юхо,
Ўйинчок у жинлар қўлида.
Не десалар — ҳақдир хамиша,
Не есалар — ҳалол, мазали.
«Малхам» дейди, захар берсалар,
Ўлими ҳам бахтли ўлимдир!..

Биринчи жинни
(у ён-бу ён кўз ташлаб)

Ҳар ёғимда — бўри, тулкию
Мол, кўй, эчки, маймун, туялар.
Эшак бўлиб, мана, кўряписиз,
Тўнғиз билан дона сураман.

Иккинчи жинни
(шеригига бўйинини чўзиб)

Эшак тоға, нималар дейсиз,
Ҳали тўнғиз бўлдикми, а, биз?!
Биринчи жинни
(кўксини кериб)

Ха, тонмайман, аммо ҳеч қачон
Боласига иргимас эшак!

Иккинчи жинни
(насиҳатомуз)

Эшакман, деб, керилманг жуда,
Ҳаммамиз ҳам битта — хайвонмиз!

Биринчи жинни
(жаҳли чиқиб)

Етмагандай эшаклигимиз,
Ҳали сенга тенг бўлдикми биз?!
Эмаклаганча, ўгирилиб, шеригининг башара-
сига зарб билан шаталок отади. Иккинчи жинни
оғзи-бурнидан қон келиб, ҳушсиз йиқилади.
Жинлар аро — номус эмас бир,
Отасини билганлар ҳам — оз.
Улар билан ковушганки бор,
Танимас ўз онасини ҳам!..
Кўк ятаклилар билан навбатчи ҳақим пайдо
бўлиб, ҳар икки жиннини эмлаб, олиб чиқиб
кетадилар.

Бошқа жинни
(шеригига)

Тайёр бўлди бир тепки билан,
Қамамайди уни барибир...
Ўлиб қолган бўлса ростдан ҳам,
Жавоб берар кўк ятаклилар.

Яна бири

Тентақларга мазза доймо,
Сўрамайди уларни ҳеч ким!
Уриб ёрса соғлар бошига,
Ерилганин тутиб камашар...

Раҳмон
(ерга чўкиб)

Чўғ сачратиб харён дамодам,
Чарсиллайди қора ўтхона.
Чиқиб ҳозир кўмирхонадан,
Тўғри келган ёкка беписанд,
Пастга чакиб, туфлаб ўтирган
Одам суймас жиннига ўхшар.
Тегиб гўё баттар жиғига,
Чўп суккан шум боладай, қўркмас,
Ковлаб олов остини нукул,
Ўтин калар унга бир жинни.

(Шифтга боқиб)

Ўрганмоқда тутунга кўзим.
(Девора суйанганча, ерга чўккалаб)

Ана, ўша моғор тоғора...
Хар кун унда бўккан ҳўкиздай,
Жиниларни чўмилтиришар.

(Бир жинни болага кўзи тушиб)

Мушт кўрсатиб менга анави
Нега ҳадеб имлар ёнига?...
Чўғ-чўғ бўлиб кизларниқидай,
Қон талашган лаби устида
Энди сабза урган мўйлови.
Узун-узун киприклари ҳам
Қошларига тутатиб турар.
Ростдан ҳам ё киз боламикан?
Йўк, киз бола эмас, у кўпроқ
Онаси жин, отаси одам
Жин болага ўхшар рангидан...
Ҳа, атайлаб уни бу ерга
Кузатгани юборган Шайтон!
Сочи узун бўлгани учун
Шоҳлари ҳам кўзга ташланмас.
Парилардек чиройли аммо!
Ўтин калар ана у ҳамон...

(Ўтхонага ўтин қалаётганини таниб, унга)

Ҳа, сенмисан, осмондан тушган...
Эриб тушар ҳозир ўтхона!
Ота-бобонг гўлаҳими ё,
Қайдан келдинг бу ерга дарров?

Осмондан тушган одам
Ҳақсиз бўлиб шундок осмонда,
Қачонлари эди тушганим.

Раҳмон

Қотиб ухлаб ётардинг ҳозир,
Туш кўрдингми осмонни яна?!

Осмондан тушган одам

Бунча калта ўйлар одамзод!
Кўзинг очиб юмгунингча сен,
Халос этиб кафасдан ўзим,
Қайтиб учиб кетишим мумкин.

Раҳмон

Демак, кушсан, яна туткунсан?
Ётмагандай бутун кечалар,
Ухлаб юрган йўлларингда ҳам,
Кутулмоқчи бўлурсан тагин?!

Осмондан тушган одам

Ох, куш бўлсам, тирик жонга мен
Бир патимни тутказмас эдим!
Тутиб бироқ жон қушим улар,
Отди мени, солиб кафасга —
Шундан шўёк судрадиб сарсон,
Бузиб кафас — жасадиб кушдай,
Халос этиб ўзимдан ўзим,
Учиб кетмоқ бўлиб мен ҳарчанд,
Талпинаман фалакка, аммо
Бу ерда бир халоскорим йўк...
Юрагимга муз солиб ой ҳам,
Қулиб бошим устида туңлар,
Менинг ночор холимдан яна
Гап таркатар юлдузлар аро.
Еру кўкда, пасту баландга
Томошадир маҳкумлар доим.
Эрк — каноти киркилган қушдан
Тош остида тошбақа қулар.

(Деразадан осмонга ишора қилиб)

Ана улар, тўйиб бок сен ҳам,
Юлдуз эмас, асл одамлар...
Фориг бўлиб — сизни умрбод
Ерга тортиб турувчи ушбу
Гуноҳлардан доим зил-забун
Умри зое жасадаларидан;
Кенгликларда нур тошиб, эркин,
Яшнаб турар то абад улар!

Раҳмон

Кимки улар, ҳам сен ўзинг ким,
Не гуноҳинг учун бу қадар
Хўрлаб сени бунча беомон
Ўлоқтирмиш, банд этиб, ерга?

Осмондан тушган одам

Улар мени кузатишар, жим!..
Тўрт мучаси бутун одамлар.
Нур ёғилар юзлардан, кўр,
Биздан эса куйилар тупроқ.

Ўзбилармон эдим мен кўкда...
Бўлмасам-да ерда ҳеч қачон,
Шак келтирдим улар сўзига.
Бошсиз экан ростдан одамлар...
Улар мени шу гуноҳ учун
Кўрсин деб, ўз кўзлари билан,
Қамаб ушбу жасадиб ичра,
Ўйғотдилар ерда бир сахар...

Мен-ку унда ҳали бегуноҳ
Рух эдим бир — милтираган нур,
Аммо улар бўлиб одамзод,
Қирмай нафси сўзига ерда,
Қўл-оёқли, бошсиз коринлар
Тўдалари аро оломон
Яшаганлар, топганлари ҳам
Талон бўлиб доим ўзидай.
Улар — боши борлиги учун
Сигмаганлар ерга бир умр
Ва муддати етиб-етмасдан
Тарк этганлар ерни батамом...

Бунда эса, ҳамон ўша ҳол:
Кўрдим ўзим, қувғинда бошлар.
Сигдирмагач уларни корин,
Юрар доим ҳар қайда сарсон.
Ҳа, бош билан корин бу ерда
Айрим-айрим яшар эканлар.
Каттаман, — деб корин, — барчадан
Атрофида қўл, оёқ, бошқа...
Титиб ҳар ён кўркаламушдай,
Ҳалол-харом уриб нафсига,
Давр сурар ер узра ўктам.
Бу — бошлар ҳам қовушмаслар ҳеч,
Ҳар биттаси — ўзича даҳо!
Ҳеч кими йўк ақлидан ўзга,
Йўк уларда корин ғами ҳам.
Нима керак бир бошга, аммо
Тўпдир доим оёқ остида.
Тўк бўлса-да коринлар, бошсиз,
Ҳар кесакка қоқилиб, басир,
Ҳар ўрага тикилиб, нодон,
Булғар бутун оламни тинмай.

(Ўйлалиб, афсус ва надомат ила)

Пайдо бўлган онимдан ерда,
Пайкадиму бу сирни фоже,
Кўкдагидек яна бетоқат,
Сигдиролмай ичимга, дарров
Атрофимда судралган ҳар бир
Орик, семиз коринларга бу
Фалокатдан бериб тез ҳабар,
Халос бўлиш йўлларин айтсам:
Улар аввал қулишни мендан,
Висир-висир тарқаб сўнг бу сир,
Келдилару ёндошиб бир кун,
Келтирдилар, тутиб, бу жойга.

(Деразадан яна юлдузларга суқланиб)

Ҳар биттаси лаълу жавоҳир,
Ҳаприқади, боксам, юрагим!

Кара сен ҳам тўйиб уларга,
Улар бугун — кўл етмас орзу!
Унсурларга қўшилиб кетмай,
Қайта олсам бир кун халол-пок,
Тавоб этиб, оёқларига
Йиқиладман, сўраб гуноҳим.
Аммо қачон, қандай, — даргумон.
Яратганинг бир номи — сабр...
Тушиб тез-тез орага Шайтон,
Бу улуг ном бўлар фаромуш.

Раҳмон

Бут бўлиши учун одамзод
Наҳотки йўқ ерда бир чора?
Осмондан тушган одам
Хар иш келар бошлардан, аммо
Уларда ҳам қулоқ, бурун бор...
Бир бўлмаса тезроқ бу бошлар,
Еб битирар уларни корин.

Шу пайт чиройли жинни Раҳмонга ёндашиб
келиб, ногоҳ унинг ёкасига ёпишади.

Чиройли жинни
(Раҳмонга бўғилиб)

Энди қочиб, кутулиб, бўлсан,
Ўлдираман сени шу бугун!

Раҳмон
(унинг биллагидан тугиб)

Жинни, десам, жиннидан баттар!
Кўк кўзларинг пахтаси чиккан...

Чиройли жинни
(маҳкамроқ ёпишиб)

Чиқар ўзинг, йўқ эса бекор
Ечинтириб оламан ҳозир!

Раҳмон
(уни бошидан итариб)

Эмасани мени, торт нари!
Еши етмай куёвга теккан
Кизалокнинг билакларидай,
Китиғинни келтирар кўлинг.

Чиройли жинни
(бошини чангаллаб, ўтириб қолади)

Вой бошим, вой, урма бошимга,
Чўнтагингга тушган мен эмас!..

Раҳмон

Қалланг муштдай бўлса ҳам аммо,
Зўрға эрга теккан қари ғар
Киз болалик даъво қилгандай,
Дод соласан, этинг қонати!..

Жинни ўрнидан туриб, яна Раҳмонга хезла-
ниб боради. Раҳмон қулоқкашлаб унинг жағига
мушт туширади. У мушт зарбидан улоқиб бориб,
бурчакдаги тоғора ичига тикилиб қолади.

Осмондан тушган одам

Кара, гулдай очилиб ётар!
Билмайман — ким, аммо одаммас.
Гуллаш ўлим аломатидир,
Ўлимга кўл кўтариб бўлмас.

Жинни бола судралиб, яна Раҳмонга қараб
келаверади. Раҳмон аланглаб, ўтхона ёнида ёт-
ган оловкуракни олиб, ўйланиб қолади.

Раҳмон

Ўлиб қолар, бу билан урсам,
Симчирокни синдирақолай!..

Кўлидаги оловкуракни шифтдаги чирокка ота-
ди. Чирок портлаб, куракча зарб билан жинни
боланинг бошига келиб тушади. Раҳмон қорон-

ги хонадан чопиб, даҳлизга чиқади.
Бир отишда урдим мўлжалга.
Тиззаларим ҳамон қалтирар.
Қоқ бошига тушди унинг ҳам,
Ўлиб қолган бўлса-я ростдан?!

Раҳмон ховлиқиб, хона эшигини очади ва тез
ўрнига кириб, ўраниб ётиб олади. Бир оздан
сўнг унинг бошида осмондан тушган одам пай-
до бўлади.

Осмондан тушган одам

Кўркма, сени ҳеч ким пайкамас,
Ўз бошига тушмаса курак...
Мен ҳам учиб кетмоқчи эдим,
Ўтхонага сиғмади бошим.

Раҳмон

(юзини очиб)

Ўтхона кўк дарчасими ё
Тутун бўлиб учмоқчимсан?

Осмондан тушган одам

Не бўлсам-да, ушбу оғир юк —
Жасадимдан кутулсам басдир.
Кечирмаган бўлсалар, нахот,
Қолиб кетсам ерда умрбод?!

Раҳмон

Кеча тушиб осмондан, бугун
Ўлдирмоқчи бўласан ўзинг.
Ётавер-да, еб-ичиб текин,
Ўлмаган биз — сабил одамлар!..

Осмондан тушган одам

Сизга текин овқат бўлса бас,
Аммо ҳеч бир тўйдим демасиз.
Шундан, охир жисмингиз — тупроқ,
Дўзах бўлар борган жойингиз.
Гўштак тушган қуртдай судралган,
Емиш бўлиб қумурскаларга,
Учиб юрган қушлар бахтини
Сиз одамлар қайдан билурсиз!

Раҳмон

Сен жаннатдан тушган малаксан,
Демак, нурсан, тўсиқ билмаган,
Ёкмаса бу бизнинг еримиз,
Ана осмон, учиб кета қол!

Осмондан тушган одам

Меникамас ахир бу жасад,
Ўз вужудим қолган фалакда.
Буюрмаган тупроққа осмон
Ер юзида ҳеч бир мавжудот.
Ўзлигидан чиқиб кетолмас.
Қуш тухмини ёриб чиққандай,
Ўлдиришим керак мен ўзим.

Раҳмон

Осон эмас ўлиш ҳам бунда,
Синаганман ўзим неча бор.

Осмондан тушган одам

Қанча ожиз бўлмасин одам,
Қудратидан ушлайман ёқа...
Билишимча, тупроқ танамдан,
Энг осон иш ерда ўлимдир!

Раҳмон

Билки, бунда қумурскалар ҳам
Ўз-ўзини емас ҳеч қачон.

Осмондан тушган одам

Аммо шундай қудрати билан
Бир-бирини ер экан одам.

Сабаб, чала жонзот барингиз,
Ўлим ҳақдир шунинг учун ҳам.
Тўйиб эгам жамолларига,
Шаклланмай хали батамом,
Кириб Шайтон сўзига дарров,
Кувилгансиз даргоҳларидан.
Бу ер-замин мисоли тандир,
Етилтирар одамни қайта.
Бардош бермай ўтга, пуч ташлаб,
Қўлга тушган кўмочни доим
Отганидай итга одамлар;
Сабр этмай насибасига,
Ўзини хар гўлаҳга отган
Қаноатсиз бандалар шу хил —
Ўзларидай булганч қавмлар —
Евуз рухлар билан то абад
Ерда қолиб яшашга мажбур.
Жамик пок одамзод тугал
Кўчиб бўлгач олий маконга,
Ййлаб қайта тупрокни Қаҳхор,
Поклаб яна нурлари билан,
Қайтаражак одамни ерга.
Насиб этса агар ўша кун,
Кўришармиз сен билан яна.
(Раҳмонни уйқу элитаётганини кўриб, шошиб қолади)

Майли, энди ётиб ухлайкол,
Кўришмасак бошқа, омон бўл!
Бир маҳал Раҳмон босинкираб, кўзларини
очади ва шу яқин орадан қуллоқларига чалинган
шивир-шивирдан хушёр тортиб, кўрпа остидан
аста тинглай бошлайди. Сўнгра, бунга қаноат
қилмай, уйқусираган бўлиб, ёстикдан тушиб кет-
ган бошини юкорига олар экан, хиёл очилиб,
аввал ҳам бир кўрганидек, дераза рафида оёқ-
ларини осилтирганларича, бир четга ғазабнок
боқиб турган тўртта таниш одамчага кўзи ту-
шади. Улардан сал нарида — дераза бурчагига
кисилиб, кўзлари чакнаган бошқа бир одамчани
ҳам пайкагандай бўлиб, дарров ўзини ухлаёт-
ганга солади.

Иккинчи одамча (бурчақдаги одамчага)

Чўнтагига тушганинг учун,
Бошингга мушт туширган — ўзга,
Ташқарида қолиб у одам,
Сен бунга қўл кўтардинг нечун?

Бурчақдаги одамча

Ким бўлса ҳам, барибир — одам,
Биздан кўрқиб яшасин улар.

Иккинчи одамча

Кўркитибмас, ахир, одамга
Суйиб кучок очгандир онанг?!
Қоп-қора кош-кўзингдан будак
Одамга ҳос туркинг йўқ мутлок.

Бурчақдаги одамча

Сувратимиз одам бўлса бас,
Одам бўлиш бизга шарт эмас.
Аммо кўркам қиёфамни у
Майиб қилди, уриб, бир умр!..

Иккинчи одамча

Нима ҳожат сенга қиёфа,
Барибир сен одам эмассан?
Еки ота авлодларингга
Мушт кўтариш учунми зарур?

Бурчақдаги одамча

Ота-она — одамларга ҳос,
Шундай гап бор Шайтон қавмида:
Ким ошмасин совлиғимизга,
Қўзичоғи бизники бўлар.

Кўчқор ҳам ўз нафсим дер, бироқ
Бизни пари онамиз тукқан!

Учинчи одамча

Одам бўлиб кўриниш кўпдан
Булар учун битмас фароғат.
Бу ношудлар одамни аммо
Йўқ кўрарга кўзларим асло.

Бурчақдаги одамча

Сабаб, сизлар одам эмассиз,
Мана, биз у — хақиқий одам!

Тўртинчи одамча

Тирик жонга замонлар оша
Қамдай шунча қасофатлари,
Қўшилишиб биз билан бугун,
Одамман, деб, даъво қилшар.

Биринчи одамча

Улар билан қовушганлар ҳам
Ҳақиқиймас, бошсиз одамлар.
Авлод қолмас улардан асло,
Қолар фақат одамга иснод.

Учинчи одамча

Одамларни яна ҳам кўпроқ
Талаш учун керак бу суврат.

Иккинчи одамча

Қандай бало, офатдир булар,
Ошинг ичиб, яна бошинг ер?!
Биринчи одамча

Биринчи одамча

Бас, бир қариш илон устида,
Уялари узра беором,
Чувиллашган она чумчуқлар
Тўдасндай ночор, нолақор,
Чирқиллашиб сиз ҳам бемахал,
Чиранмангиз ҳадеб беҳуда!

Ярим тунда уйғониб ногоҳ,
Уй ичиди юрган ўғрилар
Шарпасини эшитиб бирдан,
Жони кўзга кўриниб, дарров
Бурканишиб сассик ўрнига,
Кўкрагини чангаллаб ётиб;
То қаззоблар кириб бемалол,
Бор-йўғини орқалаб бир-бир,
Жилиб бўлгач бир тош нарига;
Тўйдан кейин қарнай чалгандай,
Томга чиқиб онадан туғма,
Тул хотинлар шундай дод солар!

Сизни шунча улуглаб Ғаззок,
Бериб дониш ила хушсуврат,
Одамсан, деб, ер узра мумтоз;
Ҳам жон зоти, ўт, сув, наботот —

Бор оламга этиб ҳукмрон,
Яратмишдир эркак шаклида.
Учиб Шайтон макрига аммо,
Неки мавжуд сиз учун тобе,
Қул бўлиб сиз ўзингиз унга;
Одамсиёқ кўринган ёвуз
Ҳар ножинга эрк бериб, яна,
Эркингиздан бўлурсиз жудо.

(Ухлаётганларни кўрсатиб)

Ана, уша жасадаларингиз.
Бой бериб эс-хотирини ҳам,
Ухлаб ётар босриқиб бугун.
Аммоки сиз руҳлар-ку уйғок.
Хўрлатиб пок жисмингиз нечун,
Ўтирасиз кўрдай, хотиржам?!
Сизнинг ҳам бу шалоғи чикқан
Аравангиз шотиларидан
Судраб кетмай ковақларига,
(Бурчақдаги одамчага қўлини бигиз қилиб)
Хайданг уни бу ердан тезроқ!

(Унга яқинлашиб)

Йўқол дарров, эй, ёвуз, махлук,
Харом томок, хароми чурпа!

Одамчалар бурчакдаги одамчани татқиб эти-
шиб, икки каватли дераза кўзларига ўзларини
уришиб, ғойиб бўладилар. Биринчи одамча ёл-
ғиз қолади.

(Деразадан юлдузларга қараб)

Не кунларга колдим мен ёлғиз
Бу гунохкор одамлар аро?..
Пушаймонман терс гапим учун,
Кечирингиз, ёруғ юлдузлар!
Бу киш-киров кечада яна
Ой ҳам менга захрини сочиб,
Ботиб борар уфкка, яна
Кулар мендан тонг юлдузи ҳам,

Етар, ортик колмади сабрим,
Бунча азоб бир сўзим учун?
Бу кишандан, кандок бўлмасин,
Куткараман ўзимни бугун!...

У бир зумда Осмондан тушган одам бошида
пайдо бўлади ва кўздан йўқолади. Шундан сўнг
ҳам Раҳмоннинг уйкуси келмайди... Яна бир неча
фурсат ўтгач, Осмондан тушган одам ўридан
хириллаган овоз эшитиладию Раҳмон чўчиб, бо-
шини кўтаради. Осмондан тушган жинни ўзини
чорпояси бошига осиб қўйган эди.

1 Тўнғиз боласи.

МАКТУБЛАРДАН САТРАЛАР

* * *

... Ўзбек ўқувчисига ранг-баранг, юксак са-
вияли мақолалар беришда марказий ва чет эл
нашрларидан албатта фойдаланиш лозим. Чун-
ки, тан олиш керак, чет эл нашрининг сифа-
ти мамлакатимизникидан баландроқ (бу энди
бизнинг бемаҳсул ўтмишимиз меваси).

Элимизнинг ташлаб қўйилган интеллектуал
кучларига мадад қўлини чўзишнинг иложини
топиш лозим. Зеро, фанимиз ҳар қалай, ҳозир-
ча нафас олиб турибди.

Шокир ШАРИПОВ,
Сурхондарё вилояти

* * *

— Ойномани жуда... боппаяспизлар! Очиғи,
у орқали мен саводимни чиқараяпман.

Шукур ХОЛМИРЗАЕВ,
ёзувчи, Ҳамза номли Ўзбекистон Давлат
мукофоти совриндори

* * *

... Кўшработ туманида истиқомат қилувчи-
лар Зиёда опани яхши билишади. У киши рўз-
номада тез-тез шеърлар эълон қилиш билан
бирга ноёб қобилият эгаси — экстрасенс ҳам.
Афсуски, у киши туман рўзномасида ишлаб
юрган чоғларида руҳлар билан гаплашуви
боис турли гап-сўзларга, фикс-фужурларга
дучор бўлган. Мана, бугунги кунга келиб,
у кишининг қўлидан шифо топганлар қанча!..
«Рухлар билан мулоқотда бўлиш ижодкор учун
чексиз имкониятлар очиб беради» дейди. Зиёда
опа.

Гулбахор ТОШБОЕВА,
шу тумандаги 82-мактаб ўқувчиси

... Мен «Сирли олам» ойномасининг барча
сонларини иштиёқ билан ўқиб чиқаяпман.
Ойнома илмий-оммабоп, илмий-бадий, саргу-
зашт ва фантастика соҳасида дабдурустдан
баракали иш бошлаган. Ойноманинг таъсис
этилишининг ўзи маданий ва маънавий ҳаёти-
мизни мантиқан бой этишга катта ҳисса бўлиб
қўшилди. Ер ва Коинот сирлари яқин-яқин-
ларгача сирлилигача қолиб келган бўлса, энди
бу жумбоқлар тўқис-туғал ўз ечимини ойнома-
да топиши, ўз мухлислари, хусусан сирли дунё-
мизни билишга интилаётган ёш авлоднинг
маънавий эҳтиёжини қондиришда малакали йўл
кўрсатувчи манбаъ бунёд бўлибди.

Бу савобли ишга қўйилган қадамнинг баъзи
ижобий йўналишлари ҳам кишини қувонтиради.
Масалан, яқин вақтларгача тўлиқ тушунча бўлма-
гани сабабли, Муҳаммад пайғамбарнинг тар-
жимаи ҳолини батафсил билмасдан, уни бир
илоҳий сиймо деб тасаввур этиларди. «Сирли
олам» Билкис Аладдиннинг «Муҳаммад қиссаси»-
ни таржима қилиб босиш билан Муҳаммад
пайғамбар ҳақидаги чалқашликларга, англашил-
мовчиликларга чек қўйди, аниқлик киритди.

Худди шунингдек, ҳазрати Мир Алишер На-
воий ҳақида эҳтиром билан тилга оладиган
ишлар бошлаганлигини ижобий ҳодиса деб ба-
ҳолаш мумкин.

«Сирли олам» ойномаси келгусида биргина
Ер ва Коинот ҳақидаги мақолалар билан че-
гараланиб қолмай, пайғамбар, авлиёлар ҳаёти-
нинг сирли томонларини ёритиб борса, нур
устига нур бўлур эди.

Исоқ УКТАМОВ,
жумҳуриятда хизмат кўрсатган
маданият ходими

НОРТЎХТА ҚИЛИЧ

ОШИҚДАРА ТУТҚУНДАРИ

ХИКОЯ

I

Уйқуси бузилди. Кўзларини очмади. Лекин негадир бемаҳалда уйғонганига таажжубланди. Шу аснода аллақандай тушуниксиз товушлар қулоғига чалина бошлади: кимлардир уввос солиб йиғлаётгандекми-ей, кимлардир қаҳқаҳа уриб кулаётганда тагин кимлардир тинмай болабону сурнай чалаётгандекми-ей!..

Кўзларини очмай, баттар таажжубланди.

...қизиқ, туш кўряпманми ё? Уйғоқ ҳолда-я!.. Чарчаганим учун бўлса керак.

Чиндан ҳам жуда чарчаган, аввал самалўтда, кейин ҳафтўбусда, ундан сўнг киракашда узоқ йўл босди; уйдан тонг-саҳарда чиқиб, базўр хуфтон чоғи манзилга ҳориб-толиб етиб келган эди. Беҳуда айтишмаган ахир: йўл азоби — гўр азоби...

Манзилга етиб келиб, шинамгина хонага ўр-нашганидан сўнг, осмону фалакдан бирдан ер комига тушиб қолгандек ҳис этган эди ўзини. Аввал самалўтда учганию сўнгра уловларда йўл босгани учун эмас, йўқ, қўналгадан то ушбу маконга қадам қўйгунигача адирлар, қирлар, тоғлар оралаган йўл нуқул пастликка қараб энгани боис шундай туюлган эди... Кейин, уйдан олиб чиққан егуликларидан энгил-елпи тамадди қилиб, уйқуға ётган ва оппоқ чойшаблардан оҳор ҳиди бур-қиётган эса-да, орадан ҳаял ўтмай, донг қотиб ухлаб қолган эди.

Мана, энди... Ҳамон ажабтовур товушлар олис-лардан элас-элас қулоғига эшитилгандек бўляпти.

...ё долонда одамлар телевизўр томоша қилиш-яптимикан? Йўқ, ҳозир томоша пайти эмас, аллақачон тун яримдан оққан ёйи ҳадемай тонг отиб қолса керак.

Ҳаловатини қизғаниб, соатга қарамади. Ёнбошига ўгирилиб, оппоқ чойшабли кўрпани бошига тортди.

Аммо ҳануз ўша-ўша: кимлардир уввос солиб йиғлаётгандекми-ей, кимлардир қаҳқаҳа уриб кулаётганда тагин кимлардир тинмай болабону сурнай чалаётгандек эди.

2

...ажаб, роппа-роса бир кечаю кундуз мириқиб ухлагандекман-а! Ниманинг шарофати экан бу?

Турди. Керишди. Енгил кийинди. Ойнабанд эшик қия очик эди, чоғроқ пешайвонга чиқди. Ва беадад бир ҳайратдан тек қотди: чиндан ҳам ер комига тушиб қолгандек туюлганича бор экан, — гирд-теваракни баланд тоғ қоялари ҳал-қадек ўраб олган, — истироҳатгоҳ кўркем дара қўйнида жойлашган эди. Қояларга туташиб кетган дара ёнбағирларини ям-яшил майсалар қоплаган, сийрак жийда баргли дарахтлар эса соявонларгами ёхуд тобора юқорилаб бораётган алланималаргадир ўхшаб кўринади кўзга. Ясси қияламаларда оппоқ тоғ эчкилари дарахтлар оралаб ўтлаб юрибди. Кунчиқардаги тикка ўрлаган йўл бўйида катта бир кўл қуёш нурида тиллаланиб жимирламоқда. Аммо, қизиқ, нечундир кўл сирли-синоатли туюлади. Атрофини минг кокилли мажнунтоллар, сершоҳ-сербутоқ оққайинлар, кўм-кўк арчалар қуршаган. Ёмғир ҳидига тўйинган, намхуш ҳаво эса шу қадар майин, шу қадар мусаффоки, нафас олгани сайин одамнинг баҳри дили яйрайди.

Кўкрагини кериб, тўйиб-тўйиб нафас оларкан, қишлоғининг турфа кимёю куйинди исларга қоришган ачимсиқ ҳавосини эслаб, ўйчан бош ирғади. Кейин, пешайвон панжарасидан маҳкам ушлаб, пастга энгашди, дабдурустдан боши айланаётганини сезиб, қоматини тиклади.

Тонгда ёмғир ёғиб ўтган шекилли, пастда, бино рўпарасидаги намчил ғишпарчин йўлкада одамлар эринибгина кезинганча нонушта пайтини кутишяпти. Уларга синчков назар ташлаб, негадир кўнглини ғашликками, ўкинчгами мойил алланималар чулғаётганини ҳис этди.

...ёпирай, ҳалитдан-а? Кезиб ўрганмаганлигимдан бўлса керак. Албатта-да!..

Ҳазин хўрсинди.

Йўлқадан қуйироқдаги олмазорга туташ кенг майдончада кўкраклари лорсиллаган аёллар,

хипчабел жувонлар ирғишлашиб, бадан тарбия қилишяпти.

Истироҳатгоҳ ғаройиб бир сокинлик оғушида. Ушбу сокинлик эса гўё кишини эркалаб аллалаётгандек.

Енгилгина энтикди.

...дунёда жаннатсифат жойлар ҳам бор экан-да!..

Оромкурсига ясланиб, дунёнинг боқийлигию умрнинг ўткинчилиги тўғрисида надомат билан ўй сурган кўйи, оппоқ булутлар орасида оқариб кўринаётган қорли қояларга хомуш тикилиб қолди.

Бир маҳал, қўшни айвонга сарғиш сочлари елкасида мавжланган, ўттиз ёшлардаги дуркунгина бир жувон чиқди, дорга оппоқ бир матони осди. Момиқ яқтаги тугмалари қадалмаган экан.

Жувоннинг шафакранг баданига нигоҳи тушар-тушмас, изза чекиб, илкис узини четга ўгирди. Оромкурси ғижирлаб кетди.

Жувон сергак тортиб, ўртадаги пастак панжара тўсиққа яқинлашди:

— Салом, йигит, — деди.

— Салом, — деди йигит.

Жувон яқтаги тугмаларини бирин-кетин қадаркан:

— Кеча келдингизми? — деб сўради.

— Ҳа, кеча кечқурун келдим.

Кўзлари дабдурустдан ажабтовур чақнаб, жувон:

— Яхши, — деди. Овози товланиб кетди. — Менинг келганимга уч кун бўлди.

Тунда қулоғига чалинган ғалати товушлар ёди-га тушиб:

— Кечирасиз, уйқунгизда безовта бўлмадингизми? — деди йигит.

Жувон кулимсиради. Индамади. Лекин унинг кулимсираши бир қадар сирли эди.

...бу дуркун жувон — Дуркунхоним ниманидир биледи. Билади! Жўрттага айтмаяпти.

— Боёнларга ўхшаб ялпайиб ўтирибсиз, — деди Дуркунхоним янаям навозишли жилмайиб. — Нима, нонуштага бормайсизми ёки сизга опкейшадими?

— Йўқ... Борамиз, — деди Йигит.

Айни кезда истироҳатгоҳ овознигори занг чалиб, нонуштага чорламоқда эди.

3

Нонуштадан сўнг, Йигит кеча келган ўттиз чоғли одамга қўшилиб, биринчи қаватдаги кенроқ бир хонага кирди. Олдинги қаторга ўтиб, юмшоқ ўриндиққа ўтирди.

Катта дўхтирни кута бошладилар.

Каттакон кўп куттирмади. Миқти гавдали, қирқ ёшлардаги йигит экан. Узини таништиргач, истироҳатгоҳнинг жорий тартиб-қоидалари ҳақида гапирди. Бир йўла минг киши дам олиб даволанишини айтди. Ҳар ўн беш дақиқада истироҳатгоҳдан шаҳарга махсус ҳавтўбус қатнаб туришини маълум қилди. Кейин истироҳатгоҳни роса мақтаб:

— Гапларимга ишонаверинглар, яқин атроф-теварақда бунақаси йўқ, — деди. — Ҳавоси ниҳоятда соф, ниҳоятда шифобахш. Санатўриямиз асосан юрак ва асаб касалликларини, такрор айтаман, айниқса асаб касалликларини даволашга ихтисослашган. Таъкидлашим керакки, табиий муҳитимизнинг ўзи ҳам шуни тақозо этади, — деб очиқ деразалар томон ишора қилди у. — Ана, кўриб турганларингиздек, бизни Ошиқ-Маъшук тоғлари қуршаб олган...

...э, оти жуда қизиқ экан: Ошиқ-Маъшук! Албатта бирор қизиқарли ривояти ҳам бўлса керак.

— ...Устимизда тўхтовсиз айланиб турган салқин, шифобахш тоғ ҳавоси шаҳардан узлуксиз ёпирилиб келаётган заҳарли исларни мутлақо яқин йўлатмайди. Демак, қадимги Шарқ мақоли билан айтадиган бўлсак, тоза ҳаво — танга даво. Бу ерда ўзингизни бир ой бахтиёр ҳисоблашингиз мумкин. Хўш, энди бизга саволлар борми?..

Ана шунда Йигит тунги ғаройиб товушлар тўғрисида сўрашни ўйлади. Аммо иккиланди: мабодо тушида ё хаёлида... Йўқ, аниқ-тиниқ эшитган эди. Мана, шу тобда ҳам нозик бир

сас қулоқлари остида титраётгандек... Еки, у ёқда ачимсиқ ислар, турли ташвишу хавотирлар исқан-жасида зүриққан асаблари бу ёқда мусаффо ҳаводан шишиниб, энди нағма кўрсатаятими-кан-а?.. Йўғ-э, анов Дуркунхонимнинг ҳалигидай ишшайгани ҳам бежиз эмасдир ахир. Ҳа, шубҳасиз, бу ерда нимадир бор... нимадир бўлиши керак.

4

Тезроқ соатнинг уч бўлишини кутаяпти — руҳий таъсир воситасида даволовчи дўхтир ҳузурига бориши керак. Вақт эса имиллаб ўтмоқда. Зерикаётганини ҳис этиб, оғир энтиқди. Кейин, бекорчи бекор ўйлайди, деганларидек, четдан бегона назар билан ўзига разм солди: ана, шам «пайпоғу» шам «белбоғ»дан сўнг тўшакда ўраниб ётибди. Пешонасида, кўз остларида сийрак тер резалари йилтирайди. Кўринишдан дам олиб даволанаётган бахтиёр одамга асло ўхшамайди, худди банднинг ўзи: ҳорғин, хомуш. ...нега, нима учун шундай? Кўнглида на бир севинч, на бир ҳаяжон.

Назарида, икки-уч кундан бери эмас, аллазонлардан бўён ушбу дарага тушиб қолгандаю энди ҳеч чиқиб кетолмаётгандек эди.

Аввал-бошдаёқ хушлар-хушламас йўлга отланаётиб, ҳардамхаёл бир ҳолатга тушган, лекин аллақачон йўлланма ҳамда самалўтга патта олиб кўйгани боис, — гўё уйдан узокда турмуш ташвишларидан халос бўладигандек, жаннатсифат жойларда роса яйраб ҳордиқ чиқарадигандек, — қани, бораверайлик-чи, деб келаверган эди.

Аммо асли ўшанда кўнгли сезган экан: мана, рўзғор ташвишларидан қутулиш қаёқда!.. Ўзи бу ерда-ю, ёду хаёли оиласида. Озиб-ёзиб шаҳарга тушиб қолса, гоҳ хотинига, гоҳ болаларига нима харид қиларини билолмай, боши қотади. Ҳали ота-она, оға-инилар ҳам бор. Қўл эса қисқа. Қашшоқлик курсин-а, қашшоқлик!.. Улганни тепган, деганларидек, истироҳатгоҳдаги ғалатию ғаройиб даҳмазалар айни дард устига чипқон бўлапти: на куннида ҳаловат бор, на туннида — алламаҳалда уйғониб кетади: қулоқлари остида қандайдир айқаш-уйқаш товушлар элас-элас эшитилган кўйи, ёғмир севалаётган қорамтир осмонга хаёлчан текилиб ётади: тонг бўзарарга яқин ухлаб қолади: кейин, эрталаб, ажаб, уйқудан тетик туради. Лекин... айвонга чиқмоққа юраги безиллайди-ю барибир чиқади. Орадан ҳаял ўтиб-ўтмай, Дуркунхоним ишшайиб пайдо бўлади-да, оч ғунажичадек мўлтирайверади... Тепа қаватдаги сарисоч Гүлойим эса, ёпирай, худди ошиғу бекорор бўлган ўн тўрт ёшли бўйсара қиздай дам қизил гул ташлайди, дам сариқ гул!.. Баттар бўл-э!.. Рўпарадаги хонада яшаётган д ў н д и қ ч а г а ногоҳ дуч келиб қолса, ўзини қайга урарини билолмай қолади. У эса маънос табассумдан юзлари яшнаб, шартта қўлтиғидан оладую тошбағирликда айблай кетади. Ошхонага-ку ноилож боради. Бордими, тамом — пойтахтлик Оппоқбўлак африқа қаҳвасио фаранг қонягини бот-бот мақтаб, меҳмонликка тақлиф қилгани-қилган. Худонинг берган кун аҳвол шу.

...ё тавба! Ё Парвардигор, бу ожизаларинг бу қадар беҳаё, бу қадар беқадр!.. Ахир, жаннат — аёллар пойидадир, демаганмисан?! Агар жаннатнинг шу аёллар пойида бўлса... Қойил-э! Аёлнинг Худоей иккита: бири... аёқ, яна бири таёқ! Халқ тўқиган бунни. Хўш, халқни нималар, кимлар бу даражага тушириб қўйди ахир?.. Асли жамяят ичдан чириб битгани рост шекилли. Бўлмаса... Ёпирай, анави мункиллаган раис ҳам иккинчи хотинини, ҳам ўйнашини олиб келганмиш. Раис — халқ-

нинг отаси-я!.. Навжувон ўйнаш бечора энди дуч келган аёққа қашиниб юрибди... Бунақа жойларга ўзи аёлларнинг асосан бадбахти келар экан чоғи. Рост-да, бахтиёр аёлларнинг истироҳатгоҳларда тентирамоққа илло хоҳиши йўқ. Шундай!..

Дарвоқе, бу манзил-мақоннинг ўзида одамни ҳар кўйга солиб тентиратадиган нимадир бўлса керак. Бинобарин, Ошиқ-Маъшуқ тўғрисидаги ривоят ҳам беҳуда тўқиллаган ва руҳиятидаги ажабтовур бекорорлик ҳам бежиз эмас. Чунки уйда уйқуга ётардию тошдек қотиб ухлаб қоларди. Сўнгги марта уйда қачон туш кўрганини ҳам аниқроқ эслаёлмайди. Бу ерда эса, — девомли тушлар кўрадимми-ей, алаҳсирайдимми-ей, — ҳамон дурустроқ ором ололгани йўқ.

...ий-э, соат учдан ўтааяпти-ку!..

Қани, борсин-чи, руҳшунос дўхтирдан бирор маънили гап чиқар эҳтимол.

5

Ёши эллиқни қоралаган, бақалоқ дўхтир аёл: — Утиринг, — деди совуқроқ оҳангда. — Нима учун кўзларингиз бежо? Йигит сўроқномани узатиб:

— Шунчаём савол бўладими! — деди. — Юзтадан кўпроқ. Баъзилари жудаям кулгили. Чет элда бўлган мисиз? Қизиқ, беморнинг чет элда бўлган ё бўлмаганлигининг хасталикка нима алоқаси бор?

— Буни биз эмас, Минздрав тузган, — деди дўхтир, сўроқномага синқов кўз югуртираркан. — Шуни билиб қўйингки, тузумлар ўртасидаги тафовут беморнинг дунёқарашига, пировардида руҳиятига ҳам таъсир қилиши мумкин.

Йигит бир зум ўйланиб қолди, кўнглида дўхтирнинг фикрига қўшилгач:

— Дўхтир, сиз руҳиятга ишонасизми, — деб сўради.

Бақалоқ дўхтир ялт этиб қараб: — Келишиб олайлик, — деди, сўроқномани четга сурди. — Мен савол бераман, сиз жавоб берасиз.

Йигит сўроқномага ишора қилиб:

— Ана, мен жавоб бериб қўйганман, — деди. — Кўпчилиқ қатори кўнғир, қизил рангларни яхши кўраман, кўк, яшил, рангларни ёқтираман, қорага тоқатим йўқ. Кўннинг тонг пайти менга жудаям ёқади. Лекин, ростини айтсам, шу кўнларда тонгдан ҳам, шомдан ҳам, ҳатто дунёсидан ҳам кўнглим совиб кетди. Айниқса, аёлларнинг бу қадар беқадр бўлиб қолганлигини кўриб, қийналяпман.

— Шошманг!.. — деди дўхтир. — Психотерапияга ишонасизми?

— Психотерапияга, психоанализга доир асарлардан анча мунчасини ўқиганман.

Дўхтир кўрслик билан гапни бўлиб:

— Психотерапияга ишонасизми, деб сўраяман, — деди. — Нимани ўқиган-ўқимаганингиз мени қизиқтирмайди.

Йигит кўзларини пирпиратди, лекин саволга жавоб бермади.

Туйқус дўхтир хатосини англаб етган каби майинроқ оҳангда, лекин жиддият билан:

— Хўп, менга ишонасизми? — деб сўради.

— Сизгами?.. Сиз менинг саволимга жавоб бермадингиз. Энди ўртаимизда самимият бўлишига ишоналмайман.

— Анча таъсирчан экансиз... — Дўхтир зўраки кулимсираб, сўроқномага ишора қилди. — Кўнглингизда хавотирингиз кучли эканлигини қайд этгансиз. Айтинг-чи, айнан нимадан хавотирдасиз?

— Биринчи марта бунақа олис сафарга чиқи-

шим. Бундан кейин сираям чиқмасам керак. Кутилмаган бирор фалокат...

— Шошманг! — деди аёл, тагин гапни бўлиб. — Саволга... саволга жавоб беринг?

...ий-э... бу дўхтирнинг ўзи давога муҳтож-ку! Бунақа феъли фарслигию бетоқатлиги билан ҳўппа семиргани қизиқ. Хойнаҳой, чолияним сил қилворгандиро-ов!

— Хўш, сизни кўпроқ нима хавотирлантираятми?

— Дўхтир, илтимос, аввал сиз менинг саволимга жавоб беринг?

Тагин дўхтир зўраки кулимсиради:

— Нима учун руҳга ишонши-ишонмаслигим сизни бу қадар қизиқтириб қолди?

— Биласизми, дўхтир, мен бу ерда атиги бир неча кундан бери эмас, балки аллазамонлардан буён яшаб юргандайман: кейин, кечалари аллақандай товушлар қўлоғимга чалиниб уйғониб кетаман-да, алламаҳалгача ўнгимда ҳам ўша товушларни элас-элас эшитаятгандай бўламан. Назаримда, Ошиқ-Маъшўқнинг безовта руҳлари бизни...

— Бизни эмас, сизни! — деди дўхтир.

Йигит бир зум дўхтирга тикилиб қолди.

...ҳм-м, демак, руҳга ишонмас экан.

Сўнг, паришон бош ирғаб:

— Майли, мени таъқиб қилаётгандек, дейлик, — деди. — Тагин бир мулоҳазам бор: бу ердаги аёллар енгилтаклиги Маъшўқанинг ҳалигиндай руҳи таъсиридан эмасмикан?

— Бундай ўйлашингизга жиддийроқ асосингиз борми?

— Ошиқ-Маъшўқ ривояти шу ерда тўқилган. Ривоят бежиз эмасдир ахир. Тўғрими?

— Лекин сиз шуни унутмангки, бу ернинг ҳавоси саломатлик учун зарур бўлган газларга ниҳоятда бой. Бундан ташқари, нарзан дегани — полвон сув эканлигини ҳам назардан соқит қилманг-да!.. Нарзан ваннада ётганингизда ўзингизни қандай ҳис этаялсиз?

— Худди лиммо-лим шампан тўла ховузчада чўмилаятгандек маза қиламан. Вижиллайди. Илиқ-иссиқ пуфакчалар мавжланиб қитиқлайди. Кайф!..

Дўхтир кулиб:

— Жуда тўғри! — деди. — Албатта, шифобахш ҳаво, тоғ босими, нарзан ванна — эркакга аёл шаҳватини кўзгаб юборади-да!..

...қизиқ, ўзи руҳий усул билан даволовчи дўхтир-у, лекин руҳга ишонмас экан. Аммо гапида жон бор.

Бир зум жимликдан сўнг:

— Мен кўпроқ Кашпировскийга ишонаман, — деди Йигит. — Чунки у ижтимоий келиб чиқишингиз билан ҳам, чет элда бўлган-бўлмаганлигингиз билан ҳам қизиқиб ўтирмай, муолажалани бошлайвераркан. Ҳатто телевизор орқали ҳам даволай олади. Сиз бўлсангиз, юздан ортиқ саволга ёзма жавоб олганингизга ҳам қаноатланмай, яна сўраб-суриштираялсиз.

— Агар менга ишонмасангиз, машғулотларимда қатнашингиздан фойда йўқ, — деб, дўхтир соатига нигоҳ ташлади. Секин ўрнидан турди. — Мабодо фикрингиз ўзгарса, эрта шу пайтда келарсиз.

— Ўзгармаса-чи?

— Барибир келишингиз керак.

Зинҳор келмаслигига ишонган кўйи, индамай, хомуш чимирилиб, Йигит хонадан чиқди.

6

Тушлиқдан сўнг, Дўндиқчага чап бериб, гулзорлар оралаганча, секин дара адоғи томон юрди. Дўндиқча боя, бирга шаҳар айланиб қайтайлик, деганида, — юз амри ширин, — хуш-

ламайроқ рози бўлган эди. Уша заҳоти таклифни рад этолмаганига энди афсусланапти. Начора, бирор баҳона тўқиб, узр сўрар. Ёки, шундан кейин унинг ўзи маъшўқона саъйи-ҳаракатлари беҳудалигини англари қайта суйкалмай қўяр.

Тоғ пойида паришон туриб қолди. Кейин... атрофга хаёлчан кўз югуртирди. Бир-бирига мингашиб кетган чўққиларга тикилиб, айна чоғда ўзини табиатнинг бир бўлаги экани-ю, лекин табиатга уйғунлашиб кетолмаслигини ўйлади: йўқ, бундай шарафга ожиз бандаси муносиб эмас. Зеро, она табиат билан уйғунлашиб кетолганлар — ҳурдирлар, бахтиёрдирлар. Одамзод бахтиёр бўлмоғи учун жуда кўп тўсиқларни енгиб ўтмоғи керак. Лоақал ўзлугидан ўзиб, хокисору лоқайд, беғаму бепарво... йўқ... йўқ... табиатдан, жамиятдан нималарнидир кутиб яшаётган одам асло хокисор бўлолмайди.

Ушбу фикр кўнглидан кечаркан, Насафийдан ўқиган бир ҳикмати ёдига тушди: дарвеш, сен — кичик оламсан, бутун олам — бепоён олам, сен — ҳар икки оламнинг бир зарраси-сан. Дарвеш! Ўзлугингни англа, ташқи ва ички оламнинг тушун. Зеро, англаш — бепоён оламнинг ибтидоси ва интиҳосидир... Бундан ўзга йўл йўқдир.

Насафийнинг ҳикмати чинлигига яна бир қарра имон келтириб, бошини кўтарди.

Ноғоҳ, таажжубдан кўзлари каттариб кетди.

...и, ана, Ошиқнинг папоғи!

Бўрксимон каттақон бир тош улкан харсанг чеккасида тўнтарилиб ётарди.

...ана, Ошиқнинг ўзиям чўзилиб ётибди. Бечора!.. Биқини билан тушган экан.

Чиндан ҳам, бўрксимон тошдан анча юқорида одамсиёқ бир харсанг кўзга яққол кўриниб турарди.

...ўша тобда Ошиқ ниҳоят ўзини бахтиёр ҳис этган бўлса керак. Албатта-да! Ҳадемай руҳлари қовушиб-чирмашиб кетишидан умидвор бўлган ахир.

Хаёлидан ғамгин манзаралар кечаркан, Ошиқ-Маъшўқнинг сўнги лаҳзадаги аламли, армонли розлари қўлоқларига оҳиста чалинаётгандек туюлди: модомики бу дунёсида бизга қовушиб насиб қилмас экан,

«Кел, у дунёга бирга равона бўлайлик,

Маъшўқам!..»

«Тану жоним билан сеникиман, Ошиғим!..»

«Кетдик, Маъшўқам!..»

...ана, Ошиқ тошдан тошга, чўққидан чўққига урилиб, пастга учиб бораяпти.

Бехос даҳшатга тушиб, бирдан қичқириб юборади Маъшўқа: аааа!..

Ва беихтиёр орқага тисарилади.

Кейин, Маъшўқанинг жон ҳалпида қочиб бораётганини кўриб турган қўйлар, кўзилар, ҳатто шайтон эчкилар ҳам донг қотиб, аламдан тошга дўнади. Ошиқ... чала ўлик Ошиқ эса Маъшўқанинг ногаҳоний хиёнатига бардош беролмай инграб юборади кўзларидан ёш аралаш қон тома бошлайди.

Ровий ривоятчи: ҳамон Ошиқнинг кўзларидан ёш аралаш қон томармиш. Ана, қаранг!.. Қояга кўтарилган одам тошга айланиб қолган қўй-қўзилару эчкиларни ҳам албатта кўради.

...Чинмикан шу? Чин... чин бўлса керак.

Баланддаги одамсиёқ тошга киприк қоқмай тикилиб, унинг кўздек қорайиб кўринаётган иккита катта-катта тешигидан чиндан ҳам зардобга ўхшаш аллақандай бир суюқлик томаётганини кўрди. Ҳар бир томчи чак... чак томаётиб, қуёш нурида ялт-юлт шуьўлаланмоқда эди.

Ноғоҳ, ингроқ товушга чолим бергудай, айна кезде хўрсиниқни ҳам эслатадиган инжа бир сас

юрагига оқиб кираётганини ҳис этди.

...ёки чўққилар, қоялар оралаб эсаётган шаба-дамикан-а?

Бир маҳал, қиялама текисликда, қовжираган ўт-ўланлар устига адёл тўшаб, қуёшда товланиб ётган, — ёпирай! — қип-яланғоч аёлларни кўрди. Кўрдию уялиб кетди... Тагин хиёл юргач, яна бир ялангликда холос авратпўш кийган уч эркагу уч аёлга нигоҳи тушдию тўхтаб қолди. Улар бир-бирининг баданига нимадир суриб, бир-бирларини уқаламоқда эдилар.

Шу пайтда, сал наридан каттакон бир эчки-эмар, тилини ўйнатганча, кўзларини чақчайтириб, ўрмалаб ўтаверди. Унинг тили илонники сингари қорамтир, лекин анча узунчоқ экан. Унга қараб туриб, сесканиб кетди. Ортига қайтди.

Сўқмоқдан дара томон знаётиб, Ошиқ тоғ рўпарасидаги Маъшуқ тоғига хомуш тикиларкан, Маъшуқа тўғрисида эшитганларини эслади: бойи устига ёш хотин олганидан сўнг, Маъшуқа, хув булутлар орасидан туманланиб кўринаётган қоядан ўзини пастга отган экан. Ҳали-ҳануз дара бўйлаб Маъшуқанинг оҳу фиғони безовта кезармиш.

...тунлари гоҳ йиғию гоҳ кулгига ўхшаб туюлаётган товушлар чиндан ҳам... Одамнинг ишонгиси келмайди-ю, лекин... Қизиқ!

Ётоқхонага ҳорғин қайтаркан, тобора зерикаётганини сезди. Назарида, яйраб ҳордиқ чиқармоғи учун нимадир кам, лекин аини пайтда нималардир керагидан ҳам ортиқча эди. Аиниқ-са, анави гулибеорлардан шу қадар безорким, ҳар дақиқада қочворишга тайёр. Ажаб, агар ҳамкасабаси Анвар Охун шунақа жойларга келиб қолса, нима қилган бўларди-а?

Кўнглидан ғалати бир фикр кечди: Анвар Охунни зўравонлик билан бошлаб келиб, ўнг томондаги бўш хонага жойлаштирсачи?..

Анвар Охун жуда ажойиб йигит. Бировнинг ҳақиғи, бировларнинг хасмига кўз олайтирадиганлардан эмас. Ҳар ҳафта ишхонада арзон гўшт сотишганда, бисмиллосиз сўйилган, деб олмайди ҳатто... Аммо фақирнинг юраги хаста.

Бир қадар ҳаяжон ҳамда ҳаёлчанлик билан мрамар зиналардан кўтарилаётиб, юқоридан чаққон тушиб келаётган йигирма ёшлардаги чиройли бир бўтакўз қизнинг йўлини беихтиёр тўсди. Ва хижолатомуз қизариб:

— Кечирасиз, — деди. — Сиз кеча келгансиз-а?

Қиз сирма кўйлак-шим кийган, қадди-қомати зебо, бўтакўзлари осмонранглигиданми янаям чақнаётгандек эди:

— Йўқ, — деди Бўтакўз, кифт учуриб. — Бугун бешинчи кун... Нима эди?

Негадир баттар ўнғайсизланаётган эса-да: — Нечанчи хонада турасиз? — деб сўради Йигит.

Бўтакўз кулимсираб, тагин кифт учирди:

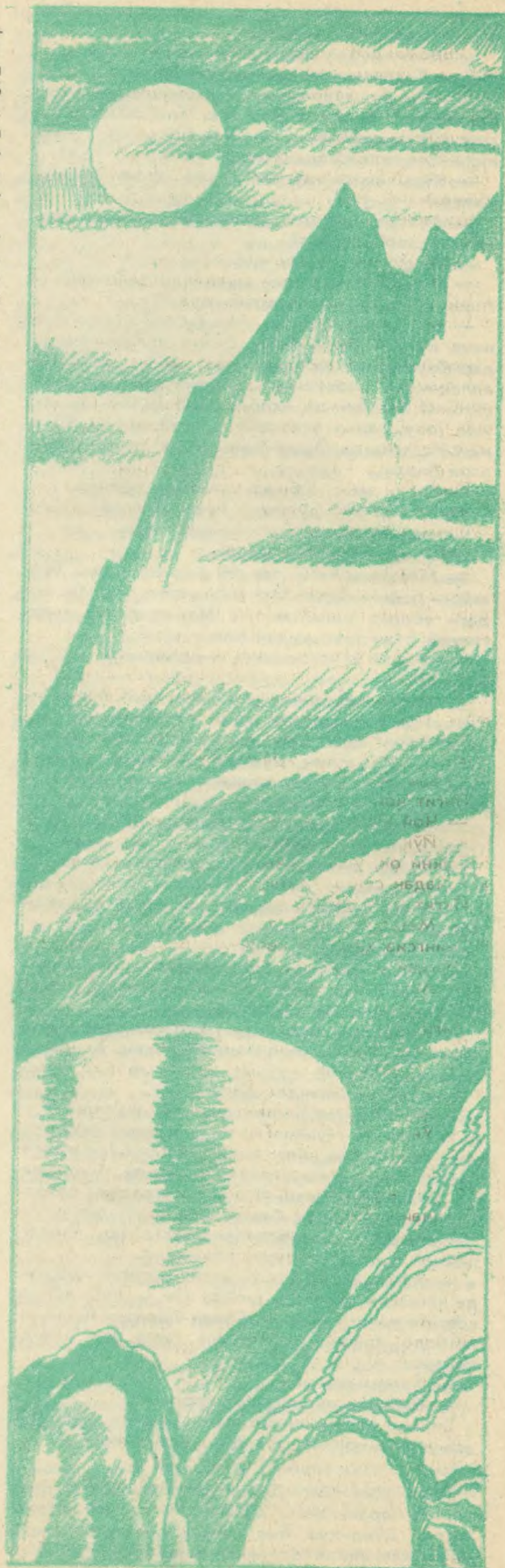
— 555-да.

— Э... 553-нинг рўпарасидами?.. Мен 551-даман.

— Билмас эканман! — Бўтакўз четланиб ўтмоққа чоғланаркан, саволчан тикилиб, яна ёқимли кулимсиради. — Мен сибирликман, — деди. — Туғма юракўйноғи дардим бор. Шунинг учун ҳеч қачон турмушга ниқмоқчи эмасман. Йигитлар билан танишиш истагим ҳам йўқ... Марҳамат, яна саволингиз борми?

— Ташаккур! — деди Йигит кулиб. — Кутганимдан ҳам зиёдроқ жавоб бердингиз.

Йигит тавозе билан Бўтакўзга йўл бўшатди. ...яхши бўлди! Анвар Охунни Бўтакўз билан таништириб қўяман.

«Время»дан сўнг Йигит хонасига қайтди. Аччиқ чой дамлади. Кейин, юмшоқ курсига чўкиб, қўлига рўзнома олди, эринчоқлик билан варақлай бошлади.

Эшик тиқиллади.

Нохуш ўрнидан турди. Тўнғиллаб бориб, эшикни очди. Очдию енгсиз, ёқасиз яктада кўзлари чақнаб турган Дўндиқчага нигоҳи тушиб, пешонаси тиришди, лекин мусулмонлик юзасидан:

— Марҳамат, — деди.

— Ҳай қочоқ! — деди Дўндиқча жилмайиб. — Мана, таклиф қилмасангиз ҳам, ўзим келдим. Майлими, кирсам?

— Майли, кирақол.

Йигитнинг у қадар хушламаётганини сезгандек, Дўндиқча бир зум навозишли мунграйгач, соллона юриб, ичкари кирди. Яктаги чўнтагидан шиқилдоқ қоғозга ўроғлиқ нимадир чиқариб, устолога қўйди.

...уф-ф! Хойнаҳой, ароқ бўлса керак.

Ушандан буён, — бирга шаҳар кезишга таклиф қилинган кундан бери, — Йигит унинг кўзига кўринмай юрган эди.

Йигит курсига ишора қилиб:

— Утир, — деди.

— Курсида ўзинг ўтирақол, мен бу ерга... — деб, Дўндиқча адел ёпилган тўшак устига ўтирди.

...э, мол! Тўшакниям расво қилди.

— Бугун биз Полвонқояга чиққани борган эдик, — деди Дўндиқча. — Ажойиб! Салкам уч минг газ-а!.. Булутлар худди сочингизни, юзларингизни силаб ўтаётгандек. Шунақаям ёқимлики!.. Лекин қор учқунлаб тургани учунми, анча аёз экан.

Йигит чой қуйиб узатаркан:

— Чой ичсанг қизийсан, — деди.

— Йўқ, чой ичмайман, — деди Дўндиқча. — Конякни оч, ўшани ичамиз. Полвонқоядаги қаҳвахонадан сен учун олганман.

Йигит бош чайқаб:

— Менга тўғри келмайди бу, — деди. — Шунингсиз ҳам ўзи кечалари базўр ухлаяпман. Дўндиқча истиғноли чимирилиб:

— Аёл сийлаганда ношукрлик қилма, адабсиз, — деди.

Йигит хўрсинди. Мужмал кулимсиради. Сўнг ноилж шиша тиқинини очди. Пиёладаги чойни ичиб, озроқ коняк қўяркан, энди муқаррар нимадир рўй беришини ўйлади.

...барча касофатларнинг калити бу ахир.

— Уйнашинг борми?

Дўндиқча, кўзлари нохуш чақнаб:

— Атайлаб жиғимга тегаяпсан-а? — деди. — Жудаям билинг келаётган бўлса, олдин оз-оздан ичайлик, кейин айтиб берарман.

— Майли!.. — Йигит кўзларини чирт юмиб, конякни кўтарди. Сўнг, яна пиёлага коняк қуйиб, Дўндиқчага узатди.

Дўндиқча кулиб:

— Халқлар дўстлиги учун!.. — дея секин симириб ичди. — Яхши экан-а?

— Билмадим... Негадир бу ўлканинг суви шўрроқ, мевалари нордон экан. Коняги ҳам шунақароқ шекилли.

Дўндиқча нимадир деди.

Аммо Йигитнинг хаёлини негадир ён қўшниси Дуркунхоннинг ҳасратли ҳангомасию таъсирчан иқрори банд этган, лекин кўзларида эса Дўндиқчага йўналтирилган савол ифодалари изғимоқда эди.

Дўндиқча алланима нашъа қилаётгандек кулимсираб:

— Майли, ким билан ҳамтовоқ бўлаётганингни билиб қўй, — деди. — Чалаярим эрим ҳам, чалаярим ўйнашим ҳам бор.

— Э, қизик-ку?!

— Ҳа, нега ажабланыяпсан?.. Конякдан қуй...

Эрим ҳам, ўйнашим ҳам шунинг учун чалаяримки, бизинг Урусия йигитларини ароқхўрлик, хотинбозлик касали чинакам эр ёшига етгунича майиб қилиб қўйди. Ана кейин...

— Уйнашинг борлигини эринг биладими?

— Албатта билади! Нега билмасин ахир — ёшман, чиройлиман, кейин... Ҳатто сенга очиғини айтадиган бўлсам, эрим ўйнашимни жуда ҳурмат қилади.

Бирдан йигит ижирғаниб:

— Қўй, гапирма! — деди.

...даҳшат! Ахир, бу... Эркак учун бундан ортиқ хўрлик бўлмас. Йўқ, бу — касаллик эмас, бу — ҳалокат — ўлим талвасасидан олдин рўй берадиган муваққат қарахлик.

Йигит пиёлани тўлатиброқ коняк қўйди. Ичди. Газак қилмади.

Дўндиқча мастона ўрнидан туриб, бирпас пешайвон ёнида хаёлчан тек қотгач, қизиб бораётганлигини айтди, сўнг:

— Чироқни ўчирсам майлими, азизим? — деб сўради.

— Шундоқ яхши эмасми?

— Салқин бўлади.

— Ихтиёринг.

Дўндиқча чироқни ўчирди.

Хонани сутдек ойдинлик чулғади.

Рўпарада сирли жимираётган юлдузлар ора-лаб, оҳиста тўлиной сузмақда эди.

Дўндиқча тўшакка чўзилди.

Йигит гулдек аёлларнинг бу қадар беқадрлигини ўйларкан, ҳамон ён қўшниси Дуркунхоннинг ўша — ғамгин иқрори хаёлида сўнаётган шамдек липилламоқда эди.

* * *

Дуркунхон нимадир сўраб кирган пайтда Йигит тўшакда рўзнома ўқиб ётган эди. Узидан билиб чиқиб кетар, деб турмади. Ётаверди.

Ниҳоят, Дуркунхон ишшайиб жойидан кўзгалди-да, қаққон эшикни кулфлаб қайтгач:

— Шунча ўзимни кўз-кўзлаганим етар! — деди... — Худбин экансан. Бўл, нарироқ сурил! Тун эди.

Алламаҳал эди.

Аммо йигит мутлақо бунақасини кутмаган эди:

— Чироқни ўчирмайсанми? — деди, негадир овозини ўзи аранг эшитди.

Дуркунхон эса хушҳоллик билан:

— Менга барибор, — деди.

...

— Д у р к у н х о н и н г н и м а с и ?

— Сенга ўзимча шунақа от қўйганман.

— Ҳм-м, яхши экан... Эрим бор. Полковник. Ҳарбий билим юрти бошлиғи. Битагина қизим бор. Бу йил бешинчига ўтди. Ҳозир қизим Артеда... Биласаними, сенга очиғини айтсам, бу ёққа келганимдан кейин шундай бўлдим: кечалари ором олиб ухлаёлмайман — кулоқларимга ҳар хил товушлар чалинаётгандек, никоҳ тўйим бўлаётгандек, ҳали замон тўй тугайдио куёвим билан ёлғиз қоладигандекман... Лекин қани ўша куёв?.. Энди ўзинг¹ куёвим бўласан, жончигим! ...на чора. Аммо негадир кўнгилда ўлимтик ҳирсдан бўлак бирор бир ёқимли туйғудан асар йўқ. Йўқ!

Дуркунхоннинг баданидаги нозик тиртиқча ишора қилиб:

— Бу нима? — деб сўради Йигит.

— А-а?.. — деди Дуркунхон, сўнг хушлар-хуш-

ламас кўшиб кўйди. — Доялар қорнимни ёриб, қизимни олишган.

Нечундир Йигитнинг кўнгли тобора ғашланмоқда эди.

* * *

Боғнинг овлоқ хиёбонидан юқори кўтарилиб боришарди. Атроф-теварак поёнсиз ўрмон каби қалин дарахтзор. Сийрак яланглиқларда эса гулзорлар яшнаб кўзга кўринади. Намхуш ҳавода ёмғир исига омухта турфа гуллару асрий арғувонларнинг ўткир, ёқимли ҳиди анқийди. Қайрағочлару оққайинларнинг тилларанг барглари оҳиста пирираб ерга кўнади. Гоҳо баргхазонларни шитирлатганча, ҳуркак олмахон зипиллаб йўлни кесиб ўтади дуч келган дарахтга тирмашиб, зумда кўздан ғойиб бўлади, салдан сўнг яна изига қайтиб, қўл етар баландликда тўхтайдига, ҳўрак илинжида сергаккина мўлтираб тураверади.

— Ана, яна бир олмахон йўлимизни пойлапти, — деди Дуркунхон. — Енғокдан қолдимми? — Кўпроқ олсак бўлар экан. Аттанг!..

Кўзминчоқдек кўзларини мўлтиратаётган олмахонга орқадан келаётган бўйчан бир қиз кафтида писта тутди. Олмагон қирс-қирс писта чаққач, тагин юқорига ўрмалаб кетди.

Зинапоядан яна бир баланд сайхонликка кўтарилишди. Сайхонликнинг ўртаси гулзор. Одамлар гулзор оралаб, сайрона кезиб юришибди. Тараққайлаган арғувонлар остига ўриндиқлар қўйилган.

Чеккароқдаги ўриндиққа бориб ўтирганларидан сўнг, Йигит:

— Сен сира ўйлаганмисан, кечалари уйқунгни бузаётган товушлар ниманики бўлиши мумкин? — деб сўради.

— Ахир, тоғ босими остида аъзойи бадан қизиб, ҳадеб мияга қон ураверса...

— Йўқ, ундан эмас. Менимча, чиндан ҳам Маъшуканинг арвоҳи туну кун дарада чирқиллаб юргандек!..

— Аҳ-ҳа, мантиғинг чакки эмас, — деб кулди Дуркунхон. — Диний мавзуда диссертатсия ёзсанг бўлар экан.

— Мен беҳазил гапираяпман.

— Мен ҳам беҳазил айтаяпман!.. Сен жуда ажойибсан...

— Полковнигинг кўриб қолса!..

— Менга деса генералим кўрмайдими! — деди Дуркунхон. Ва негадир бирдан маънос тортиди. — Кечир мени. Мен сени алдаганман... Эрим йўқ.

...э, бечора.

— Қизинг-чи?

— Қизим бор. Қизим ақлли. — Дуркунхон хўрсинди. Бошини эгди. — Эрим заиф эди. Юради, деб ўйларди мени. Ахийри ажрашдик... Кейин, бир куни уйга маст-аласт келдию киндигимдан пичоқ тортоврди.

— Бошидаёқ ростини айтсанг бўлмасмиди?

— Нима десам экан?.. Сен барибир мени тушунолмайсан... Биз ўз ихтиёримиз билан шу куйга тушибмизми?

...бу қандай замон-а, булар бунчалар хору зор?!

Ушбу фикр кўнглидан жечгани ҳамон йигит кўксида аччиқ оғриқни сезди!

...одамнинг хўрлиги келади-ю!

Йигит туш кўрмоқда эди.

Туш и да: кўзларини очдию пойида афсонавий минг кокилли илонни эслатовчи эчкемарни кўриб, ўша захоти чирт юмди. Қимир этмай, таҳлика ичра ётаверди.

...тавба, эчкемар хонада нима қилиб юрибди! Тўртинчи қаватда-я!.. Ёки, тоғ сўқмоғида эчкемарга дуч келганим учун, энди кўзимга кўринаятмикан?.. Қизиқ, шу пайтгача ҳар мақомда қулоғимга чалиниб уйқумни бузган ҳам мана шу махлуқнинг товушимикан-а?..

Бир маҳал, тушию ҳуши айқашиб, қадам товуши каби бир сас оҳиста қулоғига чалинди. Кўзларини очгиси келди, лекин очмади. Кейин, салдан сўнг, секин эшикнинг очилиб-ёпилгани эшитилди... эшитилгандек бўлди — билолмади.

Кўзини очди: хона тўлиной нуридан сутдек ойдин эди,

...жин урсин! Тезроқ бу ердан кетиш керак... Ажаб, шу тобда Анвар Охун ўзининг 553-хонасида нима қилаётган бўлсайкин-а?

8

Айни шу дақиқаларда Анвар Охун ботинан бетоқатланмоқда, агар ҳамон рўпарасида хуморланиб ўтирган Бўтакўз малак хонасига чиқиб кетса, кундалик одатича, суюкли мунаққаша машғултини бирпас давом эттирмоқчи, сўнг маза қилиб ухламоқчи эди.

...тур ахир, Бўтакўз, хонанга чиқақол энди. Жуда оширвординг-ку!

Бўтакўз эса айёрона кулимсираб:

— Ёлғиз қолишни истаяпсиз-а? — деди. — Тўғри топдимми, Анвар?

Анвар қизариб:

— Йўқ, нега?.. — деди. — Ухлашга улгурамиз ҳали. Уйқу — ўлим, деган мақол бор бизда.

— Жуда сермаъно мақол экан, — деди Бўтакўз. — Лекин сиз билан мен ўлим ҳақида ўйламаслигимиз керак.

— Бизга шундай ўргатишганки, чинакам мусулмон ҳар куни етти маҳал ўлимни тан олиши керак.

— Эҳ-ҳа, азоб-ку бу, Анвар!

— Ким айтди сизга, мусулмонлик — роҳат, деб?

— Ахир, биз ўзимизга берилган имконлардан фойдаланиб, ҳаёт неъматларидан роҳатланмоғимиз керак эмасми?

— Тўғри, биз бунга ҳақлимиз. Аммо, ислом таълимоти бўйича, асл роҳат-фароғат у дунёда, бу ёқдагилари... ўтк инчи. Яъни, биз бу дунёда биродарларимиз бахту саодати учун фидойиларча машаққат чекиб, ўткинчи роҳат-фароғатларга ружу қўймай, сабру қаноат билан яшамогимиз керак.

— Бемаврид қартайиб қолган одамга ўхшайсиз, Анвар.

Анвар кулимсираб:

— Балки, — деди.

Хиёл жимликдан сўнг Бўтакўз туришга чоғланаркан:

— Айтмоқчи, сиз менга ваъда бермадингиз-ку, эрталаб ҳумилгани борасизми? — деди. — Биласизми, эрталаб қўл суви қандай бўлади — янги соғилган сутдек илиқ, сутдек майин!

Анвар чап кўксини сийпалаб:

— Айтганман-ку, менга мумкин эмас, — деди. — Қўйинг, товонига қолишингиз мумкин.

— Анвар, дўхтирларга ишонманг!.. Улар мени йигирма йил алдашди: туғма юракўйноқи касалинг бор, деб. Йигирма йил-а!.. Мен барибир уларга ишонмай, қишин-ёзин ҳумилаверганман. Ана, ўзингизнинг хабарингиз бор-ку, уч кун қаторасига япон аппаратида текшириб, ҳеч қачон сиз юракўйноқи касали билан оғримангиз, дейишди.

— Менинг юрагимда чоклар бор экан-да!..

— Гапирманг!.. Уларга эмас, кўпроқ Қашпи-

ровскийга қулоқ солиб, кўпроқ чўмилиш керак, Анвар, — деб Бўтакўз ўрнидан турди. — Эрталаб чўмилгани борамиз-а?

— Кўрамиз.

Бўтакўз хуш-хуррам жилмояркан, эшик томон юриб:

— Эрталаб уйғотаман барибир, — деди.

Анвар индамади.

— Яхши тушлар кўринг, Анвар!..

— Ташаккур!..

Анвар эшикни қулфлади. Ортига қайтди. Устол устидаги китобларга нигоҳ ташлаб, ҳазин энтикди.

...яна бир кеча ҳаром бўлди. Эси!..

Пешайвонга чиқди.

Ҳаво салқин, майин. Осмон эса юлдузлар билан қароғон. Ана, бир юлдуз визиллаб учиб, Маъшукқоя ортига ўтиб кетди. Ногоҳ кўл томонда сув шалоқлаб, бир ҳовуч қумуш танга сочиб юборилгандек, узоқдан ой нурида томчилар ялтиради.

Анвар хонага қайтаркан, бугун самарқандлик бир хонимча қўярда-қўймай анавинақа видеокинога бошлаб кирганини ва кинодан қочиб чиққанию сўнг кун бўйи ғашланиб юрганини эслади.

...кўтир эчкига ўхшамай ўлинглар-э! Тавба, нега булар бунақа-я!.. Агар шу кунларда кўрган-кузатганларимни бир ҳикоя қилиб ёзсам, ҳойнаҳой, жипириқлардан балога қолиб кетармано-ов!.. Лекин нимадир ёзмаслик... ў, халқ доно: айтсам ўлдирурлар, айтмасам ўлам!

Анвар шартта китоблар устидан дафтарни олди. Очди. Одатича, сатр бошидан уч юлдуз қўйиб, ёза бошлади.

Ҳикоя... Ҳикояда мақсад-муддао бўртиқлиги — сиқиклик — ўқувчини эзиб қўйиши мумкин.

Мен шундай бир рўмон ёзишим керакин, унда воқеалар аралаш-қуралашлигидан гап нима ҳақда бораётганлигини дафъатан унча-мунча китобхон англаб етолмасин, токи у ҳаёт қадар бемаъни, ҳаёт қадар бешафқат бўлсин.

Ўз лаёқатини билолганлар — бахтиёрдирлар.

Анвар шундай деб ёзишга ёзди-ю, лекин беқор гап, деб ўйлади. Кейин, бу ёққа келаётиб, бирор йигирма кунча ўз хаёллари билан ёлғиз қолишдан умидлагини суянгани ёдига тушди. Энтикди.

Тагин ёзишда давом этди.

Одам ҳеч қачон ташқи кучлар азобидан қутулолмайди. Ташқи ва руҳий қийноқлардан қутулмоғи учун ҳечқурса одам эсари бўлмоғи керак. Бинобарин, бу дунёда одам озод ҳам, бахтиёр ҳам бўлолмайди.

Ёлғизлик — хомхаёлдир: аниқса, ушбу замонда! Қулоқларингизу кўзларингиз орқали ташқи дунё бор бўлганликлари билан миангизга суқилиб кираверади, кираверади, кираверади. Ёки бекиниб олган маконингизга кимдир кириб келади, ёки бекиниб олган маконингиздан чорночор чиқсизу нопок кимсаларга дуч келасиз, жирканч ғалваларга гувоҳ бўласиз. Оқибат, хаёлингизда яратган ёлғизлик оламингиздан яна Мосуво бўлиб қолаверасиз.

...XI—89

Анвар ўрнидан турди. Тунчироқни ўчирди. Ечинди. Сўнг тўшакка ҳорғин чўзиларкан, тагин нима жин уриб видеокино томошасига боргани ёдига тушдию кўнглида бир ғашликни ҳис этди.

...даҳшат, деб ўйлади: э н г м у х и м с а н ь а т л а р д а н б и р и ф о ҳ и ш а б о з л и к к а ч о р л а б т у р с а - я ! . Ҳойнаҳой кинода кўрганларини самарқандлик хонимча энди бошлаб амалда қўллаётган бўлса керак. Албатта-да!.. Йўқ, ҳамиша одамларни итоатда сақлагувчи илоҳий бир куч... қудратли бир куч зарур экан... Хўш, эрталаб янги соғилган сутдек илқ, сутдек майин кўлда Бўтакўз билан

бирга чўмилгани борамизми энди, мулла Анвар?.. Бузилаяпсиз, мулла Анвар, бузилаяпсиз!

Бир маҳал туш кўра бошлади: осмону фалақда, оппоқ булутлар оралаб кинодаги момикбадан қизлар билан сузиб юрганмиша.

Йигит кийиниб, пешайвонга чиқди. Сўлиб ётган гулларни четга суриб қўйди.

Қоялар орасидан қуёш мўралаб, мўл-кўл нур сочаяпти.

Ғиштпарчин йўлкалардан ошхона томон тизилишиб бораётган одамларни кузатаркан, ғанимат ғамида ғалла ғарами сари ошиқаётган чумолиларга, айни кезде уларни ўтлагани тақир яйлов тарафга йўл олган подага ҳам таққослаб, кулимсираб қўйди.

...ҳадемай ўзимиз ҳам улар сафига қўшила-миз... Бир тўда аёлларга бир гала эркакларни қўшиб... Бунинг нимаси курортмиш-а! Кимдан чиққан ўзи бунақа одат.

Бўйинни чўзиб, Дуркунхоннинг хонасига қаради: Дуркунхон пешайвон рўпарасида соч тарамоқда эди.

— Салом бердик.

Дуркунхон индамади. Тумшайди.

Йигит атай бепарво оҳангда сўради:

— Нонушта қилгани бормайсанми?

— Ўзинг боравер.

Йигит аччиқ кулиб, ортига бурилди.

Хиёлдан сўнг одамлар оқимига қўшилиб, ошхонага кириб борди.

Ошхона ғажум, лекин ҳамишагидай дастурхонлар ҳувиллайди. Тўйиш учун эмас, очдан ўлмаслик учун нимадир тановул қилиш мумкин.

Устолга яқинлашаётиб, ҳамдастурхонларига бош ирғаб, ёқимли иштаха тилади.

Пойтахтлик Оппоқбика жилмайиб:

— Марҳамат, шоир жаноблари! — деди. —

Аччиқ айрон, ёрма бўтқа ва ҳоказо.

— Илтмос, кесатманг, — деди Йигит. — Мен шоир эмасман.

— Ғалати экансиз-ку, — деди Оппоқбика қизариб. — Рўзномада ишлайман, деган эдингиз. Журналист... шоир — барибир эмасми?

— Йўқ, барибир эмас.

— Мен...мени кечирасиз. Кўрмаяпсизми, емоққа арзигулик бирор вақо йўқлигидан сизга арз қилмоқчи эдим, бизнинг номимиздан фелетўн ёзармикансиз, деб.

— Салкам йигирма йил фелетўн ёзганман, — деди Йигит таассуф билан бош чайқаб, — Фелетўн билан ҳеч нимага эришиб бўлмайди. Фақат битта йўли бор: ёппасига очлик эълон қилиш керак.

— Жуда тўғри! — деди Оппоқбиканинг рўпарасида ўтирган тепақалба қаллоқ пишиллаганча, санчкини ҳавага ниқтаб. — Сиз ўзбекистонликсиз-а?

— Ҳа, ўзбекистондикман. Ўзбекман.

— «Литература»да босилиб чиққан Ғойбовнинг сирли ўлимию марказлик терговчиларнинг кирдикорлари ҳақидаги фелетўн тўғрисида қандай фикрдасиз?

— Журналист ҳақ.

Бақалоқ:

— Ана, айтмовдимми сенга! — деб, шериги — қирра бурун, қирқ ёшлардаги йигитга қаради.

— Ҳали ҳаммаси фош бўлади... Уша даврларда халқингизга қарши дўхта ўйланган жараён бошланиб кетган эди. Ҳа-ҳа!.. Ҳали ҳаммаси фош бўлади. Мен сизларнинг юртингизда бўлганман. Биласизми...

— Бас! — Қиррабурун Бақалоқни гапиргани қўймади. — Ҳозир озгиндан гуллайсан-у, кейин пушаймон бўлиб юрасан.

Орага жимлик чўкди.

лан унинг изидан эргашди.

Улар хиёл узоқлашгач, Оппоқбика тақсимчадаги насибаси — чадмоқдеккина сарёғни узатиб:

— Марҳамат... кўлимни қайтарманг, — деди.

Йигит тўймаган эди:

— Раҳмат, — деди ва ёғни пичоққа илиб, нонга сурди.

Бир оздан сўнг Оппоқбика:

— Бақалоқ ошнамининг гапига қараганда сизларда аёллару болалар умуман гўшт ёйишмасмиш, — деди. — Лекин эркалар кунора чойхонада паловхўрлик қилишармиш. Тўғрими шу гап?

...суюқ. Аламзада! Парво қилмаганим учун энди захрини сочмоқчи. Чаён!

Йигит ёғ сурилган нон бўлагининг ярмини еган эди, қолган қисмини дастурхонга қўйди. Оғзидаги ризқини базўр ютиб:

— Ҳам рост, ҳам бўҳтон, — деди. — Ростлиги шундаки, чойхонада паловхўрлик қиладиган эркаларнинг халққа алоқаси камроқ. Уларнинг уйда ҳаммиша бир пуд гўшт осифлик туради. Бўҳтонлигини айтадиган бўлсак, яқин ўтмишда ҳам хонадонлардаги хумларда ёёга қовирилган қўйлар нимталаб босиб қўйилган бўларди. Кейинги йилларда эса жумхўриятимизда аҳоли жон бошига атиги ўн килодан гўшт тўғри келаяпти. Бунга ким айбдор деб ўйлайсиз?

Оппоқбика кўзларини пирпиратиб:

— Тушунарли, — деди. Сўнг: — Машинангиз борми? — деб сўради.

Дафъатан Оппоқбиканинг муддаосини англаёлмай:

— Бор, — деди Йигит.

— Кўпчиликдами?

— Кўпчиликда!

Оппоқбика ғалати кулиб:

— Ана! — деди.

— Нима а н а?! — деди Йигит.

— Демак, сизлардаги қандайдир ноқонуний даромад манбаи тўғрисидаги гаплар уйдирма эмас. Ахир биргина маошнинг ўзига машина олиш мушкул-ку?!

...бу чаёнга нима деб жавоб бериш керак энди — бизнинг аёлларимиз болаларини чиққиллатиб курортларда бесар изғимайдилар, эркаларимиз болалари ризқидан қийиб шаҳарма-шаҳар кезмайдилар; аёлларимиз одмигина кийинадилар, эркаларимиз икки юз сўмлик костюм тўғрисида ҳатто ўйламайдилар: фарзандларимиз бирбирининг кийимини кийиб улғаядилар: топгантуганимизни йиғиб-териб тўйлар қиламиз, уйлар қурамыз: шулардан орттиролсак, ана ундан кейин машина оламиз, десинми? Аммо барибир тушунолмаса керак бу чаён.

— Атрофингизга бир кўз югуртиринг-чи, мана шу мингдан ортиқ дам олувчи одамлар орасида ўзбеклар жами беш киши чиқармикан?

Меровсираётгандек тағин Оппоқбика кўзларини пирпиратди. Миқ этолмади.

Йигит индамай ўрнидан турди. Нимадир бўғзидан бўғаетгандек бўғриқдан кўчага чиқди. Сайрона кезаётганларни, ошиқона жуфтларни оралаб, четга ўтди. Олмазор ёнидаги ариқча ёқалаб, хомуш кета бошлади. Бир маҳал, оҳиста елкасига кимдир кафтини босди. Уғирлиб қаради: кўм-кўк кўзларида бир дунё ҳаяжон билан рўпарасида гул-гул яшнаб турган сариқсоч Гулойимни кўрди.

— Сезаяпсизми, бугун кечагидан ҳам иссиқ бўлади, — деди Гулойим қиқирлаб кулиб. — Қаранг, қуёш қандай қиздираяпти.

Чиндан ҳам авжи саратон кўнларидаги каби қилт этган шабада сезилмас, осмон тиниқ, уфқ томонга эса алвон булутлар сузмолда эди.

Салдан сўнг Қиррабурун товоқни нари суриб, хайр маъносида бош ирғагач, вазмин ўрнидан тураркан, шеригига:

— Кетдик, — деди.

Бақалоқ узрчан кулимсираб, шошқалоқлик би-

— Тоққа чиқмаймизми?

— Тоғда нима қиламиз?

— Менда хитойларнинг гиёҳларидан тайёрланган ажойиб малҳам бор, — деб Гулойим унинг билагидан олди. — Кўрасиз, баданни роса яйратади. Чиқамизми?

— Билмадим... Ҳамшаҳарлар билан бугун бир паловхўрлик қилмоқчи эдик.

Гулойим аянчли мунграйди.

Йигит ҳазин энтикди.

...ҳа, шоир ҳақ: мени хору расво қиладурғон бу кўнгилдир, бу кўнгил!

10

Пўпаноқ тоғжийдаларининг олачалпоқ соясида давра қуришган. Уртада шарқона дастурхон: пўлоти нон бўлаклари, косалаб қаржланган қовун, ёнғоқ, парракланган қазил... Ошхонадан олинган иккита чинни товоқда эса оз-оздан палов қолган. Бир нечта шима қувраган ўт-ўланлар орасида думалаб ётибди.

Базм авжида.

Аммо негадир Анвар Охун пинҳона бетоқат: тезроқ давра тарқаса, Бўтакўз ёнига бормоқчи. Лекин, чамаси, ҳаливери давра давом этадиган. У эса нима қиларига ҳайрон: ўтираверсинми ёки?..

Даврада косагуллик қилаётган доғистонлик Мусулмонқул:

— Қардошлар, ичамиз! — деди. — Тут шиннисидан тайёрланган ароқ бу. Зўр!.. Тўқсонга кирган отам ўз кўли билан тайёрлаган — табаррук. Олинглар, қардошлар!

— Шошма, Мусулмонқул! — деди қашқадарёлик с а в л а т л и йигит, доғистонликнинг кифтига шатапилаб. — Биз алкагул эмасмиз, оғайним. Қани, ким тўс айтади, нима учун ичамиз?

— Мин айтсам инди, мин! — деди самарқандлик х о н и м ч а, сархушлиқдан қувнаб, чайқалиб. — Мин интернационалистка. Папам — чўкинган — ўрус, анийим — татарка, ўзим — узбек матури! эрим — хахул. Интернационализм — тушун пит итарға кирак, друзья!

— Олинг-э, қийзини гўмийн!² — деди хоразимлик қ о в у н ч и мастона кекириб. — Интернационализмнинг садағаси гетай!..

Қадаҳлар жананглади.

Кейин, газак қилмай, Савлат билан Хонимча ўпишди.

— Эй, Хонимча, мен-чи! — деди Қовунчи. — Жўжжинган айнаний, манга муччи бермайсанми ахир?!

— Ал...ал! — деди Хонимча ғамза билан ёноғини тутиб. — Синда силоват ит инди, қияшим!..

Беихтиёр ёмон бир нарсани кўрган каби Анвар Охун юзини четга ўғирди.

— Эй, Охун, сен нечук бурнингни жийирасан, жўра? — деб сўради Қовунчи. — Оёғим сасмайди. Кунда икки маҳал жулоп³ алмаштираман. Ҳовва, мен бу юртларга ўйнаб-гулгани келганман, сўпилик қилгани эмас, жўра. Ахир, ўзларингиз ҳар кунни эрта азондан радиога кўшиқ айтасизлар-ку:

Е,
ич,
ўйна,
кул!..

1 Матур — гўзал (татарча).

2 Гўмийн — кўмайин (шева).

3 Жулоп — пайпоқ (шева).

Тўғрими?

Анвар Охун индамай бош ирғади.

...бузилаяпсан, мулла Анвар, бузилаяпсан, биродар. Мана, ўтирибсан-ку!.. Устига устак хаёлан Бўтакўз хузурига ошиқаётганинг-чи?.. Бемаъни давралардан маъни изламоқчисан... Ёлгон, ёлгон, ёлгон!

Бирдан даврада кулги, қийқириқ янгради.

Анвар Охун сергак тортди. Ва даврада тамомила ўзининг бегоналигини ҳис этди. Сўнг, секин дарахтлар ортига ўтиб, кўлга элтувчи сўқмоққа қараб кетди.

11

Пешайвондаги оромкурсида ясланиб, ботиб бораётган қуёш нуридан аллатовур шафақланиб кўринаётган нигоҳини узмай, негадир Йигит бу ёқларга келганигами ёки ҳануз кетолмаётганигами ўқинмоқда эди. Кўлда кимлардир яйраб чўмилишаяпти. Чўмилгиси келди. Аммо...

Аммо алланечук асаблари таранг. Кўнгли ғаш. Боз устига нимадир мовмушук каби дам кўксини тирнаб, дам иштиёқ билан ғажийётгандек.

...аямай ғажие, лаънати!..Қизиқ, сезги бирламчими ёки идрок? Қаеринг оғриси жонинг ўша ерингда. Бу гап сезги азобига алоқадор. Ундан дори-дармон билан қутулиш мумкин, вақт ҳам малҳам хизматини ўтайди, жароҳат битиб кетади. Аммо идрок азоби, идрок қийноғичи?

Бу ёққа келаётиб, рўзғор ташвишларию турфа ғалвалардан маълум муддат озод бўлишига ишонган эди. Бироқ, мана, билаяптики, озод бўлолмас экан — юраги қаъриданми, миясининг теран қатламлариданми ўртагувчи нимадир бетиним ғимирлаётгандек. Тўғри, келганига неча кун бўлди — бир ҳафтами, ўн кунми — келганидан бери, йўқ...аллазамонлардан буён ушбу дарада тутқунчаби кун кечираётгандек.

...демак, идрок бирламчи. Зарур нимадир етишмаётгандек жисму жонимда беадад бир оғриқсизезаяпти. Хўш, нима бўлиши мумкин ўша — зарур нимадир?

Оташин хўрсинди.

Дарвоқе, муҳит бирламчи, ахлоқ? Албатта, ахлоқшунос, ахлоқ бирламчи, деб ишонтиришга ҳаракат қилади. Лекин...

Ҳамон нигоҳини шафақранг кўлдан узмаган эди. Кўнглидан бошқа бир фикр кечаркан, беихтиёр қаддини тиклаб, тобора кўзлари каттарганча, кўлга тикилиб қолди.

...ана, кимдир чўкиб кетди. Ий-э, мулла Анвар шекилли! Ҳа, айнан ўзи! Ушанинг ўзи!.. Ана, Бўтакўз! Бўтакўз уввос солиб, зир югураяпти. Кўл тевараги одамлар билан тирбанд бўлиб кетди.

Йигит ирғиб ўрнидан турди. Пешайвон панжарасидан маҳкам ушлаб, яна хиёл фурсат кўл томон тикилиб қолди. Ҳалати кулимсиради: кўл теварагида ҳеч ким йўқ. Одамлар...беғам-бепарво одамлар қатор тизилишиб ошхонага ўтиб бормоқда эдилар.

Юқоридан одамларга назар соларкан, негадир тагин кулимсиради.

Шу пайт бекатга ҳавтўбус келиб тўхтади.

...бас, кетиш керак. Э р м а к ҳ а м т у г а д и — мулла Анвар чўкиб кетди...Бунақада ақлдан озиш ҳеч гап эмас. Ана, ҳавтўбус тайёр. Бирор соатларда, майли, икки соатда бўлсин, қўналғага элтиб қўяди. Чипта масаласи бир гап бўлар. Жўнаш керак!

Йигит шартта хонага кирди. Шошқалоқлик билан кийимларию лаш-лушларини йиғиштириб, жомакорига жойлади. Сўнг саросар эшикни қулфлаб, паства тушди. Пайпоқ тўқиб ўтирган дарбон кампирчага калитни топшириб, жўнаб кетаётганлигини айтди. Хўшлашиб, кўчага чиқди. Танишлардан бирортасига дуч келмаганига суюнди. Ва югуриб бориб, ҳавтўбусга кирди. Салдан сўнг кўл ёнидан ўтишаркан, янаям сирли-сеҳрликдек туюлаётган сокин кўлга хомуш тикилиб, парижон бош ирғади.

...мулла Анвар — жўражон, эрмак учун сени хаёлан бу ёқларга олиб келдим-у, мана, энди ўзим қочиб кетаяпман. Агар мабодо палакат босиб бу томонларга кела қолсанг, сувга чўкиб ўлмасанг ҳамки, бўғилиб ўларинг тайин экан, жўражон!.. Хайрият... хайрият! Алвидо, Ошиқдара!..

Бирдан ҳавтўбус ичини нимтатир қоронғилик чулғаб, димоққа намхуш, хушбўй эпкиң урилди. Ҳавтўбус асрий чинору арғувонлар билан қуршалган нишаб йўлдан кўтарилиб, Ошиқдарадан тобора узоқлашиб бормоқда эди.

БЕРНОН
ТОМАС

И С О

Қ И С С А С И

ФАРИШТА ЖАБРОИЛ КЕЛТИРГАН ХУШХАБАР

Жуда қадим замонда, бундан қарийб икки минг йил муқаддам яҳудийларнинг она юрти бўлмиш Фаластиннинг Яҳудия вилоятига қарашли Қуддус шаҳрида Закариё деган бир руҳоний яшар эди. Унинг Элизабет исмли хотини бўлиб, улар ҳалол ва тақводор ҳаёт кечиришар, ёлғиз камчиликлари фарзандсизлик эди. Бизга фарзанд ато қил, деб тангрига илтижо этишарди. Лекин тилаклари ижобат бўлиши гумондек туюлар, негаким, жудаям қариб қолишганди.

Ғолибо бир кун Закариё одатдагидек ибодатхонада ибодат ила машғул экан, тўсатдан қаршисида фаришта пайдо бўлди. Закариёни қўрқув, қалтироқ босди. Фаришта тилга кирди.

— Эй Закариё, қўрқма!— деди у.— Мен фаришта Жаброилман. Тилагинг ижобат бўлди. Парвардигор шу хушxabарни етказгил, деб мени ҳузурингга юборди. Хотининг Элизабет яқинда ўғил кўради. У бағоят хосиятли бола бўлур... Исмини «Яҳё» қўйгайсан...

Бола туғилгунга қадар нутқинг тутилиб, гунг-соқов бўлиб юргайсан... Шу сўзларни айтиб, фаришта кўздан ғойиб бўлди. Уша заҳотиёқ Закариё тилдан қолди. Унинг аҳволига боқиб, одамлар ҳайратга тушишди. Лекин у парво этмас, тангридан етган иноятни ўйлаб, суюнар, ҳадемай Элизабетнинг фарзандли бўлишини кўз олдига келтириб, ич-ичидан қувонар эди...

Бу орада фаришта Жаброил Элизабетнинг жияни бўлмиш Марямнинг ҳузурига ҳам ҳозир бўлди. Марям Ҳалилия вилоятининг Насро (Назарет) шаҳрида яшар, уни Юсуф деган бир дурадгор йигитга унаштириб қўйишганди.

— Қўрқма, Марям!— деди фаришта Жаброил қўрқув босиб, қалтирай бошлаган қизга боқиб.— Мен сенга Аллоҳ Таолонинг марҳаматини келтирдим... Сен ҳадемай ўғил кўрасан. Исмини «Исо» қўйгайсан. У Худонинг ўғли бўлур, яҳудий халқига нажот келтирур...

— Мен эрга тегмаган бўлсам, қандоқ қилиб фарзанд кўраман?!— ҳайратланиб қичқирди Марям.

— Бунинг ҳеч номаъқул ери йўқ,— деб тасалли берди унга Жаброил.— Сен тезда Юсуфга турмушга чиқасан... Аммо бўйингдаги бола Худонинг боласи бўлур... Холанг Элизабет ҳам фарзанд кўргай... Худонинг иродаси шул...

Марям оқила қиз эди, бошқа эътироз билдирмай, фариштанинг айтганига бош эгди.

— Худойим не хоҳласа, амрига мусалламман,— деди у фариштага.

Фаришта кўздан ғойиб бўлди. Марям эса ҳайрону лол бўлиб қолаверди... Табиийки, у холасининг ҳам фарзандли бўлишини ўйлаб, суюнди. Хушxabарни етказиб, холасини муборакбод этиш учун дарҳол Қуддусга қараб йўлга тушди.

Элизабет жиянини қувониб қаршилади. Марямга тангридан насиб этган шарафдан хабардорлигини айтиб, деди:

— Марҳабо, Марям!.. Худонинг ўғлига она бўлиш муборак бўлсин!.. Ташрифингдан бошим кўкка етди!..

— Аллоҳнинг улуғ марҳаматига шукур!— деди Марям юмшоқлик билан.— Сенга етган илоҳий муждани эшитиб, муборакбод этгани келдим, Элизабет!..

— Ҳа, чиндан ҳам ажойиб хушxabар!— деди Элизабет.— Худойимнинг менга кўрсатган улуғ инояти бу!..

Марям холасининг уйида уч ойча туриб, сўнг юртига қайтди. Шу орада у ҳомиладор бўлиб қолган эди. Бундан хабардор бўлган Юсуф қаттиқ ранжиди, Марямга уйланмайман, деб оёқ тираб олди. Қизни шарманда қилмаслик учун ими-жимиди унашувни бекор қилмоқчи бўлди.

Ғолибо бир оқшом у ғоят паришон бир аҳволда ёстиққа бош қўйиб, уйқуга кетди. Туш кўрди. Тушида фаришта зоҳир бўлиб, унга шундоқ деди: «Юсуф, Марям ҳақида ёмон ўйларга бормагил... У — покдомон қиз... Ҳомилалик бўлиши — Худонинг иродаси... Ҳомила — Худонинг боласи... Сен унинг ердаги отаси бўлгайсан... Болага «Исо» деб от қўйгайсан... Бунинг маъноси «Нажоткор», демакдир... Зеро, у инсонларга нажот бергай, уларни гуноҳу қабоҳатлардан асрагай... Бас, пайсалга солавермай, Марямга уйлан...»

Бу гапларни эшитган Юсуфнинг кўнгли ёришди. У кўп ўтмай Марямга уйланди.

ЯҲЁ ВА ИСОНИНГ ТУҒИЛИШИ

Шу орада Элизабетнинг кўзи ёриди. Яҳудий одатига кўра, саккиз кун деганда, чақалоқни чўқинтиришди. Шодиёнага тўпланганлар болани отасининг исми билан «Закариё» деб аташса керак, деб ўйлашарди. Шунинг учун Элизабет ўғлимизнинг исми «Яҳё» бўлади, деганда ҳамма ҳайрон қолди. Жамоат «Шу сенинг истагингми?»

дегандек, Закариёга ўғирилди. У тахтачага «Боланинг номи Яхё бўлғусидир», деб ёзди. Шу гапни ёздию фаришта айтганидек, тили яна калимага келди.

— Уни «Яхё» деб атаймиз,— деди у ҳаммага эшиттириб, Закариёнинг тўсатдан яна тилга киргани эшитганларни ҳайратга солди. Бу мўъжиза овозаси бутун Яҳудияга тарқалди.

Бу орада Марямнинг ҳам ой-куни яқинлашди. Чақалоқ дунёга келиш арафасида Рим императори Август Қайсар ўз қаламравидаги бутун аҳолини рўйхатга олишни буюрди. Бунинг учун ҳар бир киши ўз ота-бобоси шахрига бориб, ўша ерда рўйхатдан ўтиши лозим эди. Марямнинг ҳам, Юсуфнинг ҳам боболари Яҳудиянинг Байтлаҳам шахридан чиқишганди. Шунга кўра, улар Насрони тарк этиб, Байтлаҳамга томон йўлга тушишди. Байтлаҳамга етиб келиб, танг аҳволда қолишди. Шаҳар ҳар тарафдан келган одамлар билан лиқ тўла, мусофирхона-ю карвонсаройларга яқинлашиб бўлмасди. Устига устак, шу орада Марямни тўлғоқ тутиб қолди.

Юсуф не қиларини билмай, калавасининг учини йўқотди. Югур-югур қилиб, ниҳоят бир оғилхонадан бошпана топишди. Шу ерда кечаси Марямнинг кўзи ёриди. У чақалоқ ўғлини ўз кийимидан йиртилган бир парча латтага ўраб, охурга тўшалган сомон устига ётқизиб қўйди.

Оғилхона сигир-бузоқ, эшак-хўтик, қўй-қўзиларга тўла эди. Жониворлар гоят шарофатли инсоннинг дунёга келганини сезгандек, охурни ўраб олиб, унга таъзим этишди.

Шу сония кўк саҳнида ёруғ бир юлдуз порлади. У нажоткор дунёга келган жойни муборакбод этгандек, оғилхона устига шуъла сочди. Яна шу дақиқа теваарак-атрофдаги яйловларда қўй боқиб юрган чўпонлар қошида фаришталар ҳозир бўлишди. Табиийки, фаришталарни кўрган чўпонларни кўрқув босди. Аммо фаришталар уларга далда беришди.

— Ассалому алайкум!— дейишди фаришталар.— Бу кеча яҳудий халқи учун Нажоткор туғилганини айтгани келдик... Уни «Исо Масих» деб аташади... У яҳудийларни машаққатлардан халос этади... Боринг, унга иззат-эҳтиром кўрсатинг...

Фаришталар оғилхонага ва кўкдаги ёруғ юлдузга ишорат этиб, кўздан гоийб бўлишди. Бу ҳолдан чўпонлар онг-тонг бўлиб қолишди. Сўнг улар оғилхонага бориб, охурда, поҳол тўшақда тинчгина ухлаб ётган чақалоқ олдида тиз чўкиб, бош эгишди.

Чўпонлар оғилхонадан чиқиб, ўзларини бениҳоя бахтиёр ва масрур ҳис этишди. Лекин бунинг сирини ўзлари тўла англаб етишмасди. Аммо кўрган-эшитганларини йўл-йўлакай, дуч келганга нақл этишди. Шу-шу нажоткорнинг туғилгани ҳақидаги хабар оғиздан-оғизга ўтиб, бутун элга овоза бўлди.

Сақкиз кун деганда, Марям ва Юсуф чақалоқни чўқинтириб, унга «Исо» деб ном қўйишди. Қирқ кун тўлиб, чилласи чиққанда, уни Қуддусдаги ибодатхонага олиб боришди. Яҳудийларнинг одатига кўра, бир жуфт мусича сўйиб, унга қурбонлик қилишди.

Уша кезлари Қуддусда Самъан исмли бир қария яшарди. Гоят тақводорлиги, беназир хулқи ила ном қозонган эди. Яхшилиги учун «Нажоткорни кўрмагунча ўлмайсан», деб тангри унга марҳамат этмишди. Марям билан Юсуф қурбонлик қилиш учун ибодатхонага келишганда, чол шу ерда ҳозир эди. Самъан чақалоқни кўриб, дарҳол уни қўлга олди.

— Мен бугун оёғимни чўзиб ўламан,— деди у мамнуният билан.— Негаким, халқимга нажот берувчи халоскорни кўрдим...

У Исонинг иқболдан сўзлади. Марям билан Юсуф ҳайратланиб эшитишди. Самъан Марямни кутаётган қисмат ҳақида сўзлаганда, уларнинг ҳайрати яна ошди.

— Билиб қўй, Марям, бу бола буюк камолотга эришиб, инсонлар қисматини ҳал этганда, сен ҳам шунини деб, беҳад жабру жафолар чексан...

Самъан шу сўзларни айтиб, ибодатхонани тарк этди. Марям ҳайрон-у лол бўлиб қолаверди. Шу пайтгача у боламнинг келажаги не бўларкин, деб ўйлаб кўрмаган, бу ҳақда заррача қайғурмаган эди. У Худога ишонар, ҳамма нарсени тайин вақти-соатида яратганининг ўзи аён айлар, деб ўйларди. Менга ва ўғлимга не машаққатлар учрамасин, бари Аллоҳнинг измидадир, деб имон келтирмишди...

ИСО ХАВФ ОСТИДА

Исонинг таваллуди ҳақидаги хабар ҳамма ёққа тарқаган ўша кезларда уч донишманд Машриқдан Қуддусга томон йўлга тушишди. Нажоткорнинг туғилгани ҳақидаги мужда уларнинг ҳам қулоғига етган, унинг кўкда ярқираган юлдузини ҳам кўришган, шарофатли чақалоқни бориб, албатта зиёрат қиламиз, деган қарорга келишганди.

Бу орада Исонинг туғилганидан Яҳудия подшоси Ирод ҳам хабар топди. Ирод

яхудий бўлиб, уни подшо қилиб римликлар кўтаришганди. Ирод: «Нажоткор туғилган бўлса, бир кунмас бир кун у яхудийларга нажот бағишлар, ўзи подшо бўлиб, мени тожу тахтдан жудо айлар», деган андишага борди. Шуни ўйлаган сари ташвиши ортаверди ва ниҳоят болани йўқотишга қарор қилди.

Ҳалибо у ҳалиги донишмандларга дуч келиб қолди.

— Сизларни учратганим яхши бўлди,— деди подшо.— Шу болани мен ҳам излаб юрибман. Ундан хабар топсаларинг, келиб айтишлар, токи бориб, мен ҳам зиёрат айлай...

Ирод болани топган заҳоти гумдон этмоқчи эди. Аммо донишмандлар унинг сўзларини самимий деб билишди. Болани топа олсак, қайтишда хабарини етказамиз, деб ваъда беришди. Шундай деганча йўлларига равона бўлишди.

Кўп ўтмай, улар Байтлаҳамга етиб келишди. Оғилхонани топиб, ичкарига кириб, бола олдида тиз чўкишди. Болага олтин ҳамда хушбўй ҳид таратувчи турли мушки анбарлар ҳадя этишди. Уша кезларда мушки анбар олтиндек қимматбаҳо ҳисобланар эди.

Аммо донишмандлар изига қайтишаркан, ваъдага мувофиқ Ироднинг саройига боришмади. Болани зиёрат этган уша илк оқшом улар туш кўришди. Тушларида фаришта зоҳир бўлиб, ўз юртларингга бошқа йўлдан жўнанглар, Иродга учраманглар, унинг ниёти ёмон, деб огоҳлантирди.

Уша оқшом Юсуф ҳам туш кўрди. Тушига фаришта кириб, унга буюрди: «Марям билан чақалоқни олиб, Мисрга боргил... У ерда паноҳ топасан». Табиийки, Юсуф бу фармонга дарҳол бўйсунди. Марям билан чақалоқни олиб, Мисрга жўнади.

Ҳалиги донишмандлар ҳам фариштанинг айтганига кўниб, бошқа йўлдан кетишди. Алданганини сезган Ирод қаҳру ғазабга тўлди. Байтлаҳамда туғилган, аммо ҳали икки ёшга тўлмаган барча ўғил болаларни қиличдан ўтказишга буюрди. Бундан ҳалиги бола қочиб қутулолмайди, деб ўйлади у. Бироқ буйруқ ижро этиларкан, Исо ва унинг ота-онаси аллақачон Мисрга етиб олишган эди.

Орадан кўп ўтмай, Ирод вафот этди. Унинг ўрнига ўғли подшо бўлди. Хавф-хатар йўқолган, фаришта яна ҳозир бўлиб, энди Насрога қайтинглар, деб маслаҳат берди. Юсуф хотини Марям ва чақалоқ ўғлини олиб, Насрога қайтди.

Исо ўн икки ёшга тўлганда, ота-онаси ҳайит қилиб, уни Қуддусга олиб боришди. Ҳайитни ўтказиб, бошқа йўловчиларга қўшилиб, яна Насро томон йўлга тушишди. Кун бўйи йўл босиб, бир пайт ораларида Исонинг йўқлигини пайқаб қолишди. Излаб, ҳеч қайдан топишолмагач, чор-ночор яна Қуддусга қайтишди. Излай-излай, уни ибодатхонадан топишди. Исо олиму уламолар даврасида ўлтириб, улар билан суҳбатлашар, даврадошлар унинг ҳар битта сўзини жон қулоғи билан тинглашарди.

— Уғлим,— деди Марям сўз навбати унга етганда,— бизни ташвишга қўйдинг. Сени изламаган еримиз қолмади. Сенга бирор зиён-заҳмат етмадими, деб кўп хавотир чекдик...

Исо онасининг сўзига жавобан аниқ бир нима демади. Фақат: «Мен отамнинг ишига киришдим, кўрмаясизми?»— деди, холос. Унинг айтган гапи фақат шу бўлди...

ИСОНИНГ ИМОН КЕЛТИРИШИ

Йиллар ўтди. Исо ҳам, Закариё билан Элизабетнинг ўғли бўлмиш Яхё ҳам ўсиб, улғаяверди. Фақат кучлари ошиб, ақллари тўлишибгина қолмай, хислат ва фазилатлари ҳам ортди. Яхё воиз бўлиб етишди. Эгнига туя жунидан тўқилган абор солиб, белига силлиқ чармдан камар бойлаб, Яхудия саҳросини кезиб, ваъз айта бошлади. У фақирона ҳаёт кечирар, емиши чигиртка ва асал эди.

Яхё Худо ва эзгулик ҳақида сўзлар, унинг сўзларини эшитишга бутун жамоат ҳозир бўлар эди. Кўплар ўз гуноҳларини айтиб, тавба-тазарру қилишар, уни муқтадо тутиб, Урдун дарёсига тушиб, имон келтиришарди. Шу боисдан ҳам Жон Баптист деб ном қозонмишди.

— Айтинг-чи, сиз Нажоткормисиз?— сўрашарди баъзилар унинг ваъзини тинглаб.

Яхё бош чайқарди.

— Йўқ, мен нажоткор эмасман,— дерди у.— Мен Нажоткор оёғининг тирноғига ҳам арзимаيمان. Мен унинг келишига сизни ҳозирлайман, холос...

Бир кун Исо Яхёнинг хузурига келиб, ўзини чўқинтиришни сўради. Табиийки, унинг тавба қилгудек гуноҳи йўқ. Бу ишни у итоаткорлик юзасидан қилди.

— Сиз мени чўқинтиринг, мен имон келтирай,— деди Исо.

Яхё жон деб рози бўлди. У сув олиб, Исонинг бошидан қуйди... Чўқинтириш маросими ниҳоясига етди. Шунда имон келтирган зот узра осмоннинг бағри очилди... Унинг отаси бўлмиш Худованднинг руҳи оқ кабутар қиёфасида кўкдан пастга иниб, унинг боши устида пайдо бўлди.

— Бу менинг энг азиз ўғлимдир,— деган овоз янгради.— Мен ундан бағоят мамнунман... Унинг айтганларига қулоқ солинглар...

Исо Яхёга ташаккур айтди. Шу ондаёқ отаси, Худованднинг руҳи уни ўзга бир саҳрога бошлади. Исо бу ерда қирқ кеча-кундуз чилла ўлтириб, тоат-ибодат қилди.

Бу унинг Нажоткор вазифасини бажариш олдидан кўрган ҳозирлиги эди. Шу муддат ичиди Отаси Худованд уни шайтон васваса этишига ҳам қўйиб беради.

Шайтон Исонинг узоқ рўза тутиб, жудаям очиққанини билар эди. Шунинг учун ерда ётган тошларга ишора этиб, деди:

— Сен чиндан ҳам Худованднинг ўғли бўлсанг, манави тошларни нонга айлантир-да, нафсингни қондир...

Аммо Исо бош чайқади.

— Мен бу номаъқул ишни қилмайман,— деди у.

Сўнг Шайтон Исони Қуддусга элтди. Уни ибодатхонанинг энг баланд минорасига кўтариб, деди:

— Сен агар чиндан ҳам Худованднинг ўғли бўлсанг, нега ўзингни шу ердан пастга отмайсан? Шубҳа йўқки, ерга етмасингданоқ фаришталар сени тутиб олишади...

Исо яна бош чайқади.

— Мен бу номаъқул ишни қилмайман,— деди у.

Ниҳоят, Шайтон Исони юксак тоғ чўққисига етаклади. У ердан дунёнинг бор мулку мамлакатлари қафтдагидек аниқ кўришиб турар эди.

— Ана шу мулку мамлакатларга ҳукмдор бўлишни истайсанми?— деди Шайтон қўлларини кенг ёзиб.— Менга таъзим этиб, сифинсанг, шуларнинг ҳаммаси сеники бўлади...

Исо тагин бош чайқади.

— Мен ёлғиз Худойимга сиғинаман... Сен айтган бу номаъқул ишни қилмайман,— деди у.

Хунари ўтмай, ҳафсаласи пир бўлган Шайтон чекинди. Фаришталар Исони ўраб олишди. Унга егулик таом, ичимлик сув келтиришди.

ИСО ИШ БОШЛАЙДИ

Шу муддатга келиб, Исонинг чилла ўлтириб, қирқ кечаю қирқ кундуз тоат-ибодат қилиши поёнига етди. Бир пайтлар Исони ўлдирмоқчи бўлган Ироднинг ўғли, подшо Тетрах Ирод Яҳёни зиндонга солди. Яҳё халойиқ олдида подшонинг қинғир ишларини, ёмон қилмишларини айтиб, қаттиқ қоралаган эди. Бу гаплар Ироднинг қулоғига етиб, унинг қаҳру ғазабини кўзгаган ва оқибатда у Яҳёни жазога тортишга фармон берган эди.

Яҳёнинг зиндонга тушганини эшитган Исо ўзи иш бошлашга қарор қилди. Ушанда у нақ ўттиз ёшда эди. Бир муддат туриш учун Куфарнаҳум шаҳрига борди. Бу Ҳалилия вилоятига қарашли бир шаҳар бўлиб, Ҳалилия ёки Тиберия кўли деб аталувчи катта сув ёқасида эди. Исо шу ерда халойиқ орасида амри маъруф этиб, ваъз айта бошлади. Одамлар уни тинглаш учун ҳар тарафдан гурас-гурас бўлиб келишарди. У ҳозир бўлганларга боқиб, дадил туриб, дерди:

— Яхшилар, эгри йўлни қўйиб, тўғри йўл тутинглар!.. Шунда Аллоҳ салтанати орангизда устивор бўлгай...

Кўп ўтмай, Исонинг овозаси ҳамма ёққа таралди. Танҳо доно панду насихатлари эмас, кўрсатган мўъжизалари ҳам уни эл орасида машҳур қилди. У касалларни даволай бошлади. Уни кўрмоқ ва эшитмоқ бўлганларнинг сони тобора ортаверди.

Исонинг овозаси зиндонда ётган Яҳёга ҳам етди. «Уша ўзим чўқинтирган Исоминики ёки бошқаминики?» деган андиша билан у икки ҳаворийсини Исога юборди. Нажотқорми ёки Нажоткор эмаслигини сўраб-суриштиринглар, деб тайинлади уларга.

Ҳаворийлар Исони топиб, Яҳёнинг айтганларини унга етказишди. «Нажотқормисиз ёки бошқамисиз?» деган саволга жавобан Исо шундай деди:

— Изларингга қайтиб, бу ерда кўрганларингни Яҳёга айтинглар. Кўр кўзларнинг очилгани, қар қулоқларнинг яна эшитгани, майиб-мажруҳларнинг оёққа туриб, тагин юриб кетганига гувоҳ бўлганингизни айтинг. Кимман — Яҳёнинг ўзи ҳукм этсин. Мен инсонларга Худодан пайғом келтирдим. Менга имон келтирганлар ҳақиқий бахту саодатга мушарраф бўлурлар...

Ҳаворийлар изларига қайтиб, бор гапни Исога сўзлаб беришди. Яҳё Исонинг Нажоткор эканини шу ондаёқ англади.

Орадан кўп ўтмади. Бир куни Исо Ҳалилия кўли соҳили бўйлаб сайр этаркан, ака-ука икки балиқчини учратиб қолди. Бирининг исми Самъан, иккинчисининг исми Андрей эди. Исо уларнинг яхши ҳаворийлар бўлиб етишувини чамалади. Балиқчилар сувга тўр ташлаб туришаркан, Исо уларга хитоб этди:

— Нега менга эргашмайсизлар?... Мен балиқчимас, одамларни овлашни ўргатаман...

Табийки, балиқчилар Исо ҳақида эшитишган эди. Дарҳол тўрларини ташлаб, унга эргашиди.

Улар бир оз юриб, бошқа балиқчиларга дуч келишди. Булар ҳам оға-ини бўлиб, бирининг исми Ёқуб, иккинчисининг исми Юҳанно, шу ерлик Забадий деган кимсанинг ўғиллари эдилар. Ота-ўғиллар йиртилган тўрларни ямашарди.

— Нечун менга эргашмайсизлар?— сўради Исо уларга яқинлашиб.

Шубҳасиз, Ёқуб ҳам, Юҳанно ҳам, уларнинг оталари ҳам Исони билишарди. Ўғиллар унинг таклифига бажонудил рози бўлишди, ота ўз болаларига Исонинг меҳри тушганидан қувонди.

Ёқуб ва Юҳанно Исога эргашмоқ учун қўзғалишаркан, Забадий уларга мамнун боқиб, деди:

— Ҳеч ташвиш тортманглр... Бу ишни мен ёлғиз ўзим ҳам эплайвераман...

Шундоқ деб, у яна тўр ямашга киришди.

Исо ва ҳаворийлари тагин йўл юрдилар. Йўлда уларга энди Файлоқус деган киши учради. Файлоқус ҳам Исонинг таклифига жон деб рози бўлди. Биргалашиб йўл юришда давом этдилар.

Файлоқуснинг Дониёл деган дўсти бор эди. Уни Бартолемей ҳам деб аташарди. Исога шогирд тушишни унга ҳам таклиф этишди. Ушанда Исо бир ёққа кетган, Дониёл уни кўрмаган ҳам, эшитмаган ҳам эди. Шу сабабли бошда иккиланиб қолди.

— Исонинг ўзи қаерлик?— сўради у қизиқсиниб.

— Насродан,— деб жавоб берди Файлоқус.

— Насро деганинг — кичик бир жой. У ердан шундоқ буюк бир сиймо чиқармиди?

— Ишонмасанг, ўзинг учрашиб боқ,— таклиф этди унга Файлоқус.

Дониёл Исо билан учрашмоқ ниятида йўлга тушди.

Исо уни узоқдан кўрибоқ, овозини баланд қўйиб, деди:

— Мана шу келаётган ийгит — ҳақиқий яҳудий!.. У чиндан ҳам ҳалол инсон!..

— Сиз қаёқдан биласиз? — ҳайратланиб сўради Дониёл.— Биз илгари учрашмаганмиз...

— Мен эса ишонаман,— деди Исо табассум қилиб.— Файлоқус гаплашганда, сен анжир дарахти остида тургандинг...

Чиндан ҳам Дониёл ўшанда анжир дарахти остида турганди... Унинг кўзлари ярқираб очилиб кетди: бу мўъжиза, ҳа, мўъжиза эди. Исо орада бир неча чақиримлик масофа бўлишига қарамай, уни яққол кўрган эди. Шубҳа йўқки, бу ёлғиз Пайғамбарнинг қўлидан келарди.

«Исо — Назоткор ва мен унга эргашаман!» деб қатъий қарор қилди Дониёл. Сўнг у қувончга тўлиб қичқирди:

— Ишондим, сиз Назоткорсиз!..

Исо бунга жавобан деди:

— Ёлғиз сени анжир остида кўрдим, деганим учун ишондингми? Кўзингни каттароқ очиб боқсанг, ҳали кўп нарсаларни кўрасан... Масалан, айтайлик, осмону фалакнинг чексиз бағри очилиб, ўша ёқдан илоҳий фаришталарнинг тушиб келишини ҳам...

Дониёл устознинг айтганларига заррача шубҳа қилмади.

ИСО МЎЪЖИЗАЛАР КЎРСАТАДИ

Исонинг энди олти ҳаворийси бор эди. У қайга борса, изидан эргашиб юришарди. Бир гал уни онаси билан тўйга чақирди. Ҳаворийлари ҳам бирга боришди. Тўй Ҳалилия вилоятининг Қана шаҳрида бўлаётганди. Зиёфат давомида майнинг таҳчиллиги сезилиб қолди. Тўйчилар хижолат чекишди. Буни сезган Марям Исога секин деди:

— Уғлим, улар шароб тугади, дейишяпти...

— Хўш, мен нима қилишим керак? — меҳрибонлик билан сўради Исо.

Марям индамади. У ўғлига бениҳоя ишонарди. Шунинг учун хизматкорларни чақириб, Исо нима деса, шуни бажаринглр, деб тайинлади.

Табийки, Исо ойисини ноқулай аҳволга қўйишни истамасди. Шу сабабли у «Тошкўзаларга сув тўлдириб келинглр», деб хизматкорларга буюрди.

Меҳмонларнинг иккинчи бор қадаҳ кўтаришлари эди. Кўзалардаги сув шаробга айланиб, қадаҳларга қўйилди. Шу қадар хуштаъм шароб эдики, меҳмонлар ҳеч нарсадан беҳабар, роҳатланиб симиришди. Исо ҳам сир бой бермай ўтираверди. Фақат хизматкорлар ҳайратланиб, сўз қотишга лол бўлиб туришарди. Синоатдан олти ҳаворий ҳам воқиф эдилар. Аммо улар ҳам оғиз очиб, бировга бир нима дейишмади. Улар ҳаммадан кўпроқ ўз устозларига ишонишарди.

Тўйдан сўнг Исо ҳаворийлари билан Куфарнаҳумга қайтди. Яҳудийларнинг ибодат кунни бўлмиш Сабатда ибодатхонага кириб, ҳозир бўлган жамоат олдида ваъз айтди. Эшитганлар унинг панду ҳикматларига қойил қолишди.

У ваъз айтаркан, бир девона кириб, шовқин-сурон кўтарди. Исо кўрдикки, унга

Иблис руҳи кириб, шўрликни шу кўйларга солмиш... Исо Иблис руҳига «Кет, йўқол!» деб амр этди. Иблис руҳи фарёд солиб, шу ондаёқ девонани тарк этди. Девона жимиб қолди. У энди ўзини росмана тутиб, росмана сўзлай бошлади. Бунни кўрганлар онгтонг бўлиб қолишди.

Улар ибодатхонадан чиқишаркан, Самъан Петер уни уйига таклиф этди.

— Устоз, қайнонам кўпдан иситмалаб ётибди,— деди у.— Нафас қилинг, шўрлик шифо топсин...

Исо шогирди билан унинг уйига борди. Чиндан ҳам унинг қайнонаси тўшақда иситмалаб ётарди. Исо хастанинг кўлидан тутиб, оёққа турғизди. Хаста шу ондаёқ иситмадан халос бўлиб, ўзини тетик ҳис этди.

Бу орада Самъан Петер эшиги олдида кўп халойиқ тўпланди. Ҳамма Исони кўришга ошиқарди. Улар касалга чалинган ошна-оғайнилари, қавму қариндошларини олиб келишганди. Исо уларни даволади. Эртаси кун саҳарлаб, эрта бошқалар ухлаб ётаркан, у хилвāt бир жой топиб, тоат-ибодат қилди. Кейин ҳаворийлар ҳам уйғонишиб, унга қўшилишди.

— Устод,— дейишди улар,— нари ёқда халойиқ йиғилиб,сизни кутишаяпти...

Исо тўпланганлар қошига чиқишни истамади, бошқа нарсани таклиф этди:

— Энди ўзга шахру кентларга борайлик,— деди у.— Зеро, сафардан асл муддаойимиз ҳам шул...

Улар дарҳол йўлга тушишди. Шаҳардан-шаҳарга ўтишди. Исо неча бор жамоат олдида ваъз айтиб, хасталарни даволади. Унинг шуҳрати ортгандан орта берди. Касаллар орасида маховга чалинган бир кимса бор эди. У ҳам келиб, шифо тилади.

— Шифо топгайсан!— деди унга Исо кўлини тегизиб. Шу зумдаёқ хастанинг танидаги яралар барҳам топиб, у соппа-соғ одамга айланди. Шўрлик бош эгиб, ташаккур устига ташаккур айтаркан, Исо деди:

— Ибодатхонага бориб, ўзингни руҳонийларга кўрсат. Аммо нечук шифо топганингни ҳеч кимсага сўзлама.

Ҳалиги киши шу қадар шод ва миннатдор эдиким, бўлган воқеани дуч келган кишига сўзлади. Исони кўрмоқчи, эшитмоқчи бўлганлар сони янада ошиб кетди.

Исо Кўфарнаҳумга қайтганда, ғалати воқеа юз берди. Бир кунни унинг уйи ҳаворийлар билан лиқ тўлди. Гўё бутун дунё унинг уйи атрофида тўплангандек эди. Уй ичида тумонат одам шу қадар кўп йиғилган эдиким, кириш ҳам, чиқиш ҳам имконсиз эди. Хуллас, халойиқ шундай тикилинч ва тирбанд бўлиб турганда, яна тўрт киши пайдо бўлди. Улар шолланиб қолган кишини замбилда кўтариб келишган, Исога яқинлашиб, хастага шифо сўрамоқчи бўлишарди. Янги келганлар уйга киришнинг сираям иложи йўқлигини кўргач, томга чиқишди. Томни тешиб, хастани туйнўқдан туширишди. Одамларнинг шу қадар чексиз эътиқодини кўрган Исо тўлқинланиб кетди ва хастага қараб хитоб этди:

— Гуноҳларинг авф этилди, тур ўрнингдан!..

Бунни эшитган баъзи бировлар, Исо янглишди, бандасининг гуноҳини ёлғиз Худо авф айларди-ку, деган хаёлга боришди. Уларнинг кўнглидан нелар кечганини пайқаган Исо, деди:

— Кўнглингиздан кечган гаплар менга маълум... Бироқ мен гуноҳларни авф этишга ноилдирман. Мана, кўриб қўйинг...

Шундоқ деб, у яна хастага юзланди:

— Тур, тўшагингни йиғиштириб, йўлингга равона бўл!..

Шунда ҳалиги шол, ночор ўрнидан туриб, тўшагини кўтарганча юриб кетди. Ҳозир бўлганлар ҳанг-манг бўлиб қолишди.

Шу воқеадан бир неча кун ўтиб, Исо халойиқ олдида ваъз айтгани бораркан, йўлда Матҳо деган бир киши учради. Матҳо — солиқ йиғувчи эди.

— Кел, менга эргаш!— деди унга боқиб Исо. Матҳо эргашди, у ҳам Самъанга ўхшаб ҳаворий бўлди.

Эртаси кун у Исо шарафига зиёфат берди. Зиёфатда Матҳонинг ўлпончи дўстлари ва бир неча авбошлар ҳам ҳозир бўлишди. Бу гап эл оғзига тушиб, баъзи бировларда таассуф уйғотди. «Ажаб, Исодек зот шундоқ нолойиқ одамлар ила ўлтирмиш...» дея ҳайрон қолишди улар.

Бу хабар Исога ҳам етди. Аммо у ранжимади, соддагина қилиб деди:

— Соғлом кишиларга табиб не ҳожат, яхшиларга Исо не даркор? Мен гуноҳкорларни халос этиш учун келганман...

Тонг отгач, у тунни ўзи билан бирга ўтказганларни ҳузурига чорлади. Уларнинг орасидан ўн икки кишини танлаб олди:

— Энди менинг ишимни адо этурсиз,— деди уларга боқиб.— Мен сизга таълим берай, сиз эл оралаб, сўзимни мардумга етказинг. Мен сизга касалларни даволаш, одамлар орасидан шайтонни ҳайдаш йўлларини ўргатаман. Аллоҳ номи ила яна кўп ишларга қодир бўлуhrsиз...

Танланганларнинг саккизтаси аввалги ҳаворийлар — Самъан, Петер, Андрей, Еқуб, Юҳанно, Файлокус, Дониёл Бартолемей, Матҳо эди. Бошқаси янги шогирдлар — Тома, Алфей ўғли Еқуб, иккинчи Самъан ва исқариотлик Яҳудо эди.

Хуллас, ун икки ҳаворий унинг атрофида давра олиб ўлтиришди. Исо таълим беришга киришди. Зеро, уларни танларкан, эзгу бир ниятни кўзламишди... Исо уларга аввало тоат-ибодат қилишни ўргатди. Сўнг камтарин-хоксор бўлинг, сабрли-тоқатли бўлинг, ҳалол-одамшаванда бўлинг, токи ўзгаларга намуна бўлгайсиз, деб сабоқ берди у.

— Яна кўп гаплар орасида Исо ўч олувчи, қасоскор бўлмагн, деб таълим берди. Аксинча, қаҳру ғазабни юмшоқлик, ҳалимлик билан енгинг, деб уқтирди. Яна: душманларингизга меҳр-муҳаббат боғланг; ўзингизни айбланг, ўзгаларни айбламагн; ўзгаларга интилинг, улар ҳам сизга интилгайлар; ҳар ишда таваккални ҳудого тикинг; дунё бойликларига боқманг; хайрли ишлар қилиб, жаннатга умид боғланг; хайру эҳсон этаркансиз, уни кўз-кўз айламагн — шунда Худонинг марҳаматига мушарраф бўлурсиз; ниҳоят, мунофиқлардан эҳтиёт бўлинг, деб огоҳлантирди Исо, улар — кўй терисини ёпинган бўрилардирлар...

Сабоқ ниҳоясига етди. Исо ўзини бир оз ҳорғин ҳис этди. У ҳаворийлари ила тепалиқдан Ҳалилия кўлига тушди. Қайиқларга ўлтириб, кўлнинг нариги қирғоғида жойлашган Ҳерасанага томон сузиб кетишди.

Тўлин ой ярқираб нур сочиб турган сокин кеча эди. Ҳаво салқин ва ёқимли, намчил шабада эсарди. Исони уйқу элитди. Улар сузиб боришаркан, тўсатдан ҳаво айниди. Даҳшатли бўрон кўзғолди. Тўлқинлар тоғ-тоғ бўлиб кўтарилди.

— Ҳаворийларни қўрқув босди. «Устод!— деб қичқиришди улар.— Бизни қутқаринг!.. Йўқса, чўкиб, ҳалок бўламыз!..»

Исо донг қотиб ухларди. У ҳаворийларнинг дод-войидан уйғонди. Урнидан туриб. «Тинчларинг!» деб тўлқинларга амр этди. Денгиз тинчиди, бўрон босилди. Ҳаворийлар беҳад суюнишиб, юз берган буюк мўъжизага ҳайрон қолишди.

— Ажабо!— дейишди улар.— Чиндан ҳам мўъжизакор!.. У амр этганда, табиат ҳам бўйсунди...

— Нега қўрқдингиз?— деб койиб берди шогирдларини Исо.— Магар имонли киши ҳам қўрқадими?

ИСО ҲАВОРИЙЛАРНИ ИШГА СОЛАДИ

Исо шогирдларини ишга солиш фурсати етганини англади. У ҳаворийларни тўплаб, энди жуфт-жуфт бўлиб йўлга тушинглар, менинг таълимотимни одамлар орасига ёйинглар, деб фотиҳа берди.

— Сизга касалларни соғайтириш, ўликларни тирилтириш иқтидорини бердим,— деди у.— Аммо сафарга чиқаркан, зинҳор егулик овқат, иччулик сув, кийим-кечак олманглар. Ҳаммасини Худойимнинг ўзи сизга етказур. Ваъз айтаркан, уни тинглаганларга айтинг. Тинглашни истамаганлар тингламасинлар...

Хуллас, шогирдлар устоздан оқ фотиҳа олиб, йўлга тушишди. Исо ўз ишини давом эттирверди. Унинг овозаси эл орасида кун сайин ортиб борарди. Баъзилар, қадим пайғамбарлар қайта тирилиб келмиш, деб ўйлашарди. Подшо Ирод эса, қатл этилган Яҳё тирилиб келди шекилли, деб хавотирга тушди. Шунини ўйлаган сари ваҳимаси ортар ва Исо билан бир учрашишни истарди.

Ниҳоят, шогирдлар сафардан қайтишди. Уларнинг айтадиган гаплари кўп эди. Исо уларни эргаштириб, Батсайдага жўнади. Бу Ҳалилия вилоятига қарашли, денгиз бўйида жойлашган шаҳар эди. Шу ерда у ҳаворийларнинг бошидан кечирганларини тинчгина тингламоқчи эди. Йўқ, бўлмади. Одамлар унинг ташрифидан хабар топиб, яна ёпирилиб келишди.

Исо тагин одамларга ҳамдард бўлиб, халойиқ олдида ваъз айтишга, касалларни даволашга киришди. Унинг назарида одамлар чўпонсиз қолган сурувга ўхшарди.

— Бир гал у кун бўйи ваъз айтди. Шом кириб, қош қорайди. Ҳамма ўзини оч ва ҳорғин ҳис этарди.

— Устод,— деди шогирдларидан бири,— кеч кириб қолди. Энди одамларга рухсат этинг, тарқасин. Чарчоғини ёзсин, теварак-атрофдаги ҳовлилардан бирор егулик топиб есин...

— Исо шогирдини ҳайрон қолдириб, бош чайқади.

— Уларнинг овқат излашларига ҳожат йўқ,— деди у.— Уларни сен овқатлантир...

— Мен овқатлантирай?— ҳайратланиб сўради шогирд.— Устод, атиги бешта нону иккита балиқдан бўлак ҳеч вақоимиз йўқ. Улар ҳам анави боланинг саватида...

— Уша нон ва балиқларни олиб, халойиққа тарқат,— деб буюрди Исо.

Одамлар ерга чордона қуриб ўлтиришди. Исо нон ва балиқлар солинган саватни кўтариб, кўкдан барака тилади. Кейин уларни бўлақлаб, одамларга тарқатишни буюрди. Шогирдлар ишга киришдилар. Яна бир мўъжиза юз бермишди. Овқат

ҳаммага етиб ортди. Ортгани яна ўн икки саватни тўлдирди.

Бу орада шом оғиб, қоронғулик чўкди. Одамларнинг уй-уйига тарқалиш фурсати етди. Исо ҳамма билан хайр-хушлашиб, шогирдларига юзланди.

— Сизлар қайиққа тушиб, нариги соҳилга қараб сузаверинглар, мен ортингиздан етиб оламан,— деди у.

Шогирдлар қайиққа тушишди. Исо халойиққа яна панду насихатлар айтиб, сўнг қирғоққа томон юрди. Шогирдлар тушган қайиқ аллақачон қирғоқдан узоқлашган, нариги соҳилга томон сузиб борар эди. Исо тикка денгизга тушиб, сув бетидан қайиққа томон юра кетди. Буни кўрган шогирдларни ваҳима босди. Улар арвоҳ келаяпти, деб ўйлашди.

— Кўркманглар!— деб узоқдан қичқирди Исо.— Мен устодингиз бўламан.

— Устод, сизмисиз?— деб қичқириб юборди Самъан.— Изн беринг, мен ҳам сизга ўхшаб сув бетига юрай...

— Юра қол!— деди Исо.

Самъан қайиқдан тушиб, сув юзидан Исога томон юра бошлади. Аммо атрофида кўтарилган ҳайбатли тўлқинларни кўриб, кўрқиб кетди.

— Устод, мени қутқаринг!— деб беихтиёр қичқирди у.

— Нега кўрқасан?— деди Исо унга қўлини чўзиб.— Магар имонингни йўқотдингми?

Улар икковлон юриб, қайиққа эсон-омон етиб олишди. Қайиқдаги шогирдлар ўз кўзларига ишонмай, лол бўлиб қараб туришарди.

— Сиз чинданам Худонинг ўғлисиз!— дейишди улар ва унинг оёғига йқирилиб, сажда қилишди.

ИСО ДУШМАН ОРТПИРАДИ

Бу воқеадан кўп ўтмай, Исо бир куни ибодатхонага борди. Сабат, яъни яҳудийлар ишламайдиган шанба куни эди.

Исо ибодатхонага кирганда, ичкарида бир қўли фалаж бўлган киши ўлтирар эди. Бир неча ичкиқора ғийбатчилар, воқеанавислар ҳам шу ерда ҳозир эдилар. Улар, Исо хастани даволаса, уни айблаш учун бизга баҳона топилади, деб ўйлашарди. Зеро, шанба куни ишлаш яҳудийлар одатига кўра қатағон эди.

Бугун бу гаплар, эҳтимолки, бир оз ғалати туюлар. Ахир, ҳаммага фақат яхшилик соғинган Исони қандай қилиб айблаш мумкин? Лекин ичкиқора кимсалар, Қуддуснинг бош ибодатхонаси руҳонийларига ўхшаган кишилар унга ҳасад қилишарди. Эл орасида Исонинг обрў-эътибори ошган сайин уларнинг обрў-эътибори камайиб қолаётгандек туюларди. Энг муҳими, Исонинг таълимоти уларнинг таълимотидан фарқ қилар эди.

Уша кезларда яҳудий руҳонийлари икки гуруҳга бўлинишганди. Биринчи гуруҳ — фарисейлар одам ўлгандан сўнг унинг руҳи осмону фалакда янги ҳаёт бошлайди, деб ишонишар, иккинчи гуруҳ — садуслар эса бунга ишонишмас, одамнинг ўлими билан ҳамма нарса тугайди, деб ҳисоблашарди.

Садуслар ғоят бой-бадавлат ва талабчан кишилар эдилар. Фарисейлар орасида эса қонуншунослар, олиму уламолар кўпчиликни ташкил этарди. Умунан руҳонийлар эл орасида анча-мунча эътиборли бўлиб, бош ибодатхонанинг бош руҳонийси катта нуфуз ва ҳокимиятга эга эди.

Исо мўъжизалар кўрсатиб, халқнинг меҳру муҳаббатини қозонаркан, ана шу тоифадагилар кўрқиб қолишди. Исонинг эса уларга заррача ғарази йўқ эди. Улар, айниқса, фарисейлар ғоят муҳим нарсаларга белисандлик билан қарашар, ташқи ҳашамат ва шухратпарастликка зўр беришарди. Ана шу жиҳатлари Исога ёқмасди. Қисқаси, Исо уларни мунофиқликлари учун хуш кўрмас, бу нарса табиийки, уларнинг ғашини келтирарди.

Исо ибодатхонада ҳозир бўлганларнинг ниятини пайқади. Тўсатдан уларга юзланиб, деди:

— Шанба куни яхшилик қилиш қонунга хилофми? Сабат куни бировнинг ҳаётини қутқазиш гуноҳми?

Ҳеч ким чурқ этмади. Исо сўзида давом этди:

— Масалан, шанба куни қўйингиз қудуққа тушиб кетди, дейлик... Уни қутқазиш учун яшанба келишини пайлаб турмасангиз керак? Магар инсон ҳаёти қўйнинг ҳаётидан ҳам қадрсиз бўлдимми?

Яна ҳеч кимсадан садо чиқмади. Улар Исонинг атрофини ўраб, унга сўзсиз тикилиб туришарди. Исо қўли фалаж бўлган одамга ўгирилиб, деди:

— Қўлингизни чўзгил ва шифо топгил!..

Хаста қўлини чўзиб, шу ондаёқ шифо топди. Буни кўрган бахилларнинг ичлари юлинди. Улар халқнинг ғазабидан кўрқишарди, шунинг учун оғиз очиб, бир нима дейишолмади. Аммо уни қандай бўлмасин, жазога тортиш йўлларини ўйлай бошлашди.

Исо душман орттирса ҳам, ўз ишини давом эттираверди. Баъзи бировларга унинг панду ҳикматлари маъкул тушмаса-да, у манзилдан-манзилга ўтиб, одамларни даволайверди, фақат даволаш билан чекланиб қолмади, одамларга сабоқ бериб, тинглаганларга Худонинг сўзларини етказаверди.

Шогирдлари ҳам устознинг изидан боришди.

Бир гал бир неча шогирдлари халойиқ олдида ваъз айтиб туришаркан, бола етаклаган бир одам пайдо бўлди. Болага иблис ин қўйиб олган, у тилсиз бўлиб, дамба-дам шайтонлаб, оғзидан кўпик сочар эди.

Халиги киши Исо шогирдларидан боласини даволашни сўради. Шогирдлар болани даволашга уринишди, аммо бирор натижа чиқмади. Халойиқ норозиланиб, одамлар бўлар-бўлмас гаплар айта бошлашди. Жанжалнинг устига Исо етиб келди.

— Нима гап?— қизиқсиниб сўради у.

Боланинг отаси воқеани баён этиб, шогирдлари қўлидан бир иш келмаганини айтди.

— Чиндан ҳам имонларинг мустаҳкам эмас экан,— деди Исо шогирдларига боқиб. Сўнг болани келтиришни сўради. Болани келтиришди. Худди шу дақиқа унинг яна тутқаноғи тутди. У тагин оғзидан кўпик сочиб, тишларини ғижирлата бошлади.

— Бола бу касалга қачон чалинган?— сўради Исо.

— Гўдакликдан бери аҳволи шу,— жавоб берди отаси.

— Сизга сабр берсин,— деди Исо ва илова этди.— Аммо сиз имонли бўлинг?

— Мен албатта имонли бўламан!— деб қичқирди ота.

Исо болага юзланиб, унинг ичига кириб олган Иблис руҳига деди:

— Буюрман, болани дарҳол тарк эт!.. Минбаъд уни безовта қилмагайсан!..

Бироқ Иблис руҳи дарҳол бўйсунма қолмади. Бола ҳамон тишларини ғижирлатар, оғзидан кўпик сочар эди. Тўсатдан у «гурс» этиб ерга йиқилдию чўзилганча жимиб қолди. Ҳамма уни ўлди деб ўйлади. Лекин Исо унинг қўлидан тутиб, оёққа турғизди... Бола кўзини очди, ўзини тетик ҳис этиб, ҳаттоки тилга ҳам кирди.

Кейинчалик шогирдлари Исодан, нега биз болани Иблисдан халос этолмадик, деб сўрашганда, у шундоқ жавоб берди:

— Негаким, имонингиз кучли эмас... Мабодо зиғирдек имонингиз бўлгандаям, тоғларни талқон этардингиз... Бас, имонингиз заиф экан, ожиз, нотавонсиз...

ИСО АЙТГАН РИВОЯТЛАР

Исо халойиққа ваъз айтиб, хасталарни даволаркан, баъзида ўз таълимини ҳикоят у ривоятлар ила англатарди. Ҳикоят у ривоятлар юракларга «чиппа» ёпишар, айтилмоқчи бўлган маъно дарҳол аён бўларди-қўярди. Улар ғалати ҳикоятлар эди.

Масалан, Худо сўзининг инсонларга не йўсинда етиб боришини Исо шундоқ нақл этарди...

ДЕҲҚОН ҲАҚИДА РИВОЯТ

Деҳқон уруғ сочгали далага чиқди. Унинг қолипдан тош сўқмоққа тўкилиб қолган бир неча донни қушлар дарҳол еб битиришди... Бир неча дон тошлоқ ерга тушди. Улар униб чиқишди, аммо қуёш қиздира бошлагач, қуриб қовжираб қолишди... Бир неча дон яхши ҳайдалмаган, бегона ўт босган пайкалга тушди. Униб чиққан майсаларни бегона ўтлар чирмаб, адо қилди... Яхши юмшатилиб, яхши ўғитланган пайкалга тушган уруғлар эса офат кўрмай, дуркун бўлиб ўсишди. Вақти соати келиб мўл-кўл ҳосил беришди...

РИВОЯТНИНГ МАЪНОСИ

Исо дейдиким, ривоятда келтирилган Деҳқон — аслида Худодир. Уруғ дегани — унинг инсонларга айтар сўзи, таълимотидир. Бир-икки дон тушиб қолган тош сўқмоқ — Худонинг сўзини тинглашни истамаган кимсалардир. Улар ҳеч қачон қинғир йўлдан қайтмаслар, бас, ҳалокатга маҳкумдирлар... Тошлоқ ер — аввал Худо сўзига эргшиб, сўнг яна қинғир йўлга қайтган, бадбахт кишилар... Ёввойи ўт босган пайкал эса — аввалига Худо сўзига эргашган, аммо кейинчалик дунё роҳат-фароғатларию молу давлат домига тушган одамлар. Улар ҳам қинғир йўл тутиб, маҳкум бўлмишлар... Яхши юмшатилиб, яхши ўғитланган, мўл ҳосил берувчи далалар — Худо сўзига эътиқод этиб, унга умрбод амал қилувчи инсонлар... Улар нажот топуралар, ўлгандан сўнг жаннатга борурлар...

Бир куни Исо халойиқ олдида ваъз айтarkan, ёш бир қонуншунос келиб, даврага қўшилди. У ўзини бағоят доно ҳисобларди. Шунинг учун жиндак тинглаб турди-да, сўнг мушкул саволлар бериб, Исони чалғитмоқчи бўлди.

— Устод, айтинг-чи,— деб сўраб қолди у.— Мен не қилсам, жаннатга тушаман?

— Сенга не деб таълим беришган?— ўз навбатида ундан сўради Исо.
— Худоба астойдил эътиқод қил, кўшнилариңни севгил, деб таълим беришган.
— Баракалла!— деди Исо.— Шундай қилсанг, жаннатга борасан.
Аммо ёш қонуншунос тинчимади. Гапни яна айлантирди.
— Қандай киши менга кўшни бўлади?
Бунга жавобан Исо қизиқ ривоят айтди.

ЯХШИ САМАРИЯЛИК ҲАҚИДА РИВОЯТ

Бир киши Қуддусдан чиқиб, бошқа бир шаҳарга жўнади. Йўлда қароқчиларга йўлиқди. Қароқчилар уни шип-шийдам қилиб тунаб, бор нарсасини олишди. Узини ўлғудек келтаклаб йўл четига ташлаб кетишди.

Шу орада йўлдан бир руҳоний ўтиб қолди. У йўл четидан тупроққа қоришиб ётган кимсага кўзи тушиб, унинг аҳволига ачинди... Аммо «Вой, бечора!» дедию тўхтамай ўтаверди...

Кўп ўтмай, йўлда ибодатхона хизматчилари пайдо бўлишди. Улар ҳам йўл четига ётганнинг ҳолига боқиб, ҳамдардлик билдиришди. «Вой, шўрлик!.. Афсус, кўп афсус!» дейишдию кетаверишди.

Нихоят, йўлда бир самариялик кўринди. Йўл четига ётган йигитга кўзи тушиб, юраги ачишди. Келиб, унга ёрдамлашди. Яраларини боғлади, нон берди, сув ичирди. Отига мингаштириб, мусофирхонага элтди. Мусофирхона эгасига, бу йигит то тузал-гунча қарашиб тургайсан, деб пул-ақча берди. Шундан сўнг отига миниб, йўлга равона бўлди...

— Хўш, айт-чи,— деди ривоятни тугатиб, ёш қонуншуносга боқиб Исо,— ўша шўрлик бечорага ҳақиқий кўшни ким бўлди?

— Ким бўларди? Самариялик-да!— деб жавоб берди қонуншунос.

— Ундоқ бўлса, сен ҳам бор-да, ўшанинг қилганини қил,— деб маслаҳат берди Исо.

Ёш қонуншунос унинг заковатига тан берди.

Исо энди Худодан лутфу марҳамат сўраш хусусида сўзлади.

— Сиз эҳтиёжингизга яраша Худодан марҳамат сўранг,— деди у.— Тилагингиз балки биринчи галда қабул бўлмас, лекин бари бир эртами-кечми ижобат бўлур... Худонинг сизга, ўз бандаларига муҳаббати сизнинг фарзандингизга бўлган муҳаббатингиздан зиёдадир...

Бир гал Самъан деган кимса Исони уйига, зиёфатга таклиф этди. Меҳмонлар дастурхон атрофига ўлтиришлари билан хонага бир аёл кириб келди. У Исонинг пойига ўзини ташлаб, йиғлай бошлади. Кўз ёшлари билан унинг оёқларини ювиб, сочлари билан артди. Сўнг мушки анбар суриб, силади.

У «ёмон хотин» деб ном чиқазган эди. Шунинг учун Самъан «Нега Исо унга индамай, кўйиб берди?» деб ҳайрон қолди. Самъаннинг кўнглидан нелар кечганини Исо пайқади.

— Самъан, сен ҳайрон қолма,— деди у.— Узинг ўйлаб кўр... Бир одам икки кишига қарз берди... Биринчисига кўп, иккинчисига озгина ақча. Кейин иккинчисинг ҳам қарзидан кечди... Хўш, энди айт-чи, қарздорларнинг қайси бири ундан кўпроқ миннатдор бўлади?

— Албатта, кўпроқ қарз олгани-да,— деб жавоб берди Самъан.

— Баракалла!— деб Исо.— Узинг шоҳидсан, бу аёл менинг оёғимни кўз ёшлари билан ювди, сочлари билан артди, мушки анбар суриб, силади. Мен уйингга кирганимда, сен бу ишларнинг бирортасини ҳам қилмадинг... Аммо шу аёл қилди... Бас, унинг гуноҳлари афв этилур... Ва у мендан бағоят миннатдор бўлур...

Шу сўзларни айтгач, Исо аёлга боқиб, деди:

— Гуноҳларинг афв этилди...

Зиёфатда ҳозир бўлганлар аввалига жуда ҳайрон қолишди, кейин ивир-шивирга ўтишди: «Унинг гуноҳларини кечириб бўларканми? Шундай зот шундоқ сўзларни қандоқ айтади?...»

Исо ўз шаънига айтилган барча гаплардан хабардор эди. Душманлари орқаворотдан таъна-дашном отишларини ҳам биларди. Юқори тоифадагилар даврага ўлпончи ёки ўзи гуноҳкорлар келиб кўшиладиган бўлса, обрў-эътиборимиз пасайиб қолади, деб кўрқишарди.

Исо шундайларга қараб ҳамиша дерди:

— Жаннат аҳли тўқсон тўққизта яхши одамнинг жаннатий бўлишидан ҳам кўра, битта осий банданинг гуноҳлардан халос бўлишига кўпроқ қувонишади.

ҒАНИМЛАР ИҒВОСИ

Бир кун Исо Самариянинг Сиҳар шаҳридан ўтаётиб, қудуқ бошига етиб, жиндак дам олди. Бир хотин қудуқдан сув олгани келди. Исо ундан сув сўради. Хотин ҳайрон

бўлиб боқди, сув сўрагувчининг яхудийлигини кўриб, иккиланиб қолди... Яхудийлар самарияликларга ҳамиша паст назар билан қарашар, уларнинг қўлидан ҳеч нарса олишмас эди.

Аёл деди:

— Сиз яхудийсиз, мен самарияликман... Менинг қўлимдан сув ичсангиз, гуноҳ бўлмасми?

Исо бош чайқади.

— Сенинг қўлингдан сув ичсам, ҳеч кимга зиён етмайди,— деди у.— Негаким, ҳамма инсонлар мен учун баробардирлар.

У аёл билан сўзлашиб, унинг гуноҳларини бирма-бир санаб берди. Умрида илк дафъа кўраётган одамнинг ўзи ҳақида шунчалар кўп нарса билиши аёлни ажаблантирди.

— Сиз — чинданам Пайғамбарсиз,— деди у.— Худойим яхудийларга Нажоткор юборармиш, деб эшитганман.

— Мен ўшаман,— деди Исо.

Аёл шубҳа қилмади ва шошилиб жўнаб қолди. У ўзи учратган ажойиб инсон ҳақида дуч келган кимсага сўзлади. Одамлар ҳар томондан ёғилиб кела бошлади. Келиб, жон қулогини тикиб, Исонинг сўзларини тиглашди...

Бир куни Исо шогирдлари даврасида экан, улардан «Мен кимман?» деб сўраб қолди.

— Бировлар сизни қайта тирилган Яхё дейишади... Бошқалар қадимги Пайғамбар Илёс тирилиб келмиш, деб тахмин этади...

— Сиз-чи, сиз не деб ўйлайсиз? — яна қизиқсиниб сўради Исо.

— Сиз — Худойимнинг ўғлисиз,— деди Самъан Петер,— Исо отлиг Нажоткорсиз...

— Мени билганингиз — бахтингиз,— деди Исо табассум ила.— Петер, мен сенга суянаман. Сенинг исминг «қоятош» деган маънони билдиради. Мен ўша қоятош устига ўз ибодатхонамни қураман...

Исо бу билан, мен бу дунёни тарк этсам, издошларимга ўзинг бош бўласан, демоқчи эди. Табиийки, оддий балиқчи бўлмиш Самъан Петер ушанда бу гапнинг тагига етмади. Аммо унинг Исога эътиқоди баланд эди. Шу тўғрисида билиши дозим бўлган нарсаларни вақти соати етиб, билиб олиши муқаррар эди. Шунинг учун ҳозирча индамай тураверди. Исо сўзида давом этди:

— Мен ўзимни ҳеч кимга Нажоткор деб таништирмайман... Одамларнинг ўзлари билиб олишсин... Бироқ, олдиндан айтиб қўяй: яхудийлар ҳали менга кўп азоб беришади... Мени ўлдиришади... Мен ўлимимнинг учинчи куни яна тириламан...

Шогирдлари бу гапларни чала-ярим тушунишди. Самъан Петер деди:

— Хўжам, амр этинг, ўша қабоҳатлар юз бермасин!..

Исо уни койиб берди... Мен бу дунёга шу ишлар учун келганман,— деди у, менга эргашмоқ истаганлар жабру, жафо чекишга ҳозир бўлсинлар, зеро, у дунёда роҳат-фароғат кўргайлар...

Шундан сўнг Исо шогирдлари — Самъан Петер, Юҳанно ва Яхёни эргаштириб, тепаликка кўтаришди. Ибодат этаркан, юзлари куёшдек порлади, кийимлари ял-ял ёнди. Буни кўриб шогирдлари қўрқиб кетишди. Улар тўсатдан Исонинг қадим пайғамбарлар — Мусо ва Илёс билан гаплашаётганини кўриб қолишди... Тўсатдан уларнинг боши устида бир булут пайдо бўлиб, ғойибдан овоз янгради:

— У — менинг суюкли ўғлим!.. Унинг айтганларига қулоқ солинглар!..

Бу овозни эшитган шогирдларини ваҳима босди. Улар қалтирай бошлашди. Ўзларини ерга ташлаб, юзларини қўллари билан бекитиб олишди. Бир пайт таниш овоз эшитилди:

— Етар, бас, туринглар!

Шогирдлар бошларини кўтариб, Исони кўришди. У яна аввалги қиёфасига қайтган эди.

— Улимимдан сўнг тирилишимни ҳеч кимсага айтманглар,— деб уқтирди у.

Шогирдлар ваъда беришди. Аммо улар ҳайрон бўлиб боқишар, устоднинг ўлимидан сўнг тириламан, дейиши уларга тушуниксиз эди. Фақат бу сўзлардан ҳижрон — айрилиқ яқинлигини ҳис этишарди...

Бир куни Исо Қуддусдаги ибодатхонага борди. Ибодатхона қурилиши муносабати билан байрам бўлаётганди. Исо ичкарига кирган ҳамона уни бир гуруҳ рақиблар ўраб олишди.

— Бизга айт-чи,— дейишди улар,— сен ваъда этилган Нажоткормисан?

— Худо номи билан нималарга қодирлигимни кўп марта кўрдингиз,— деди Исо.— Бас, саволингизга жавоб бердим нимаю бермадим нима...

Саволга тўппа-тўғри жавоб ололмаган яхудийлар қаҳр-ғазабга минишди. Тош ғамлаб тошбўрон қиламиз, деб таҳдид этишди. Аммо Исо қилт етмади.

— Қилган яхшиликларим учун тошбўрон қиласизларми?— деб сўради у.
— Яхшиликларинг учунмас, ўзингни Худонинг ўғлиман, деб атаганинг учун! —
деб қичқиришди яхудийлар.

Шундай деб улар тошбўрон қилишди. Лекин Исо қочиб қутулди. У Ҳурдун дарё-
сининг узоқ бир соҳилига бориб, ўша ерда ваъз айтиб, одамларни даволайверди...

Шубҳасизки, ғанимлар баттар қутуришди. Улар Исони ўлдиришга қарор қилишди.
Уларнинг бу қарорга келишига Исонинг айрим дўстлари билан бағлиқ бир воқеа
қўл келди. У шундоқ содир бўлган эди.

Яхудиянинг Бетани деган шаҳарчасида бир опа-сингил ва уларнинг иниси яшар
эди. Опа-сингилни Марям ва Марта, уларнинг инисини Лазар деб аташарди. Исо
уларнинг уйига гоҳ-гоҳ бориб турарди. Шундай пайтларда Марям Исонинг пойига
тиз чўкиб, унинг панду насиҳатларини тинглар, Марта овқат ҳозирлар эди.

Бир гал Марта одатдагидек овқатга уннар экан, Марям менга ёрдамлашмайсанми,
деб шикоят қилиб қолди.

— Устод,— деди Марта Исога юзланиб,— Марямни бир койиб қўйсангиз бўлар-
ди... Шунча ишни менга ташлаб қўйди...

Исо койиш ўрнига Марямнинг ёнини олди.

— Сен Марямдан ранжимас,— деди у Мартага боқиб.— Унинг тутган йўли тўғри.
Сен эса Худонинг сўзини тинглаш ўрнига, бу дунёнинг ташвишлари ила машғулсан.
Менга шунча овқат тайёрлашга не ҳожат... Биттаси ҳам етиб ортади.

Лазар билан бўлган воқеа ғанимлар қалбида қасос оловини ёқди. Лазар касалга
чалиниб қолди. Марям билан Марта Исога хат йўллаб, Лазарнинг аҳволи оғир, тез
етиб келинг, деб илтижо этишди. Исо ғоят банд эди. Шу тўғайли икки кунга кечикди.
Боз устига шогирдлари унинг Бетанига боришига розилик беришмади. Бетани
Яхудия вилоятида бўлиб, (Қуддусга яқин), Қуддусдаги ибодатхонада эса уни яқинда
тошбўрон қилишганди.

Лекин Исо Бетанига бораман, деб оёқ тираб олди.

— Лазар уйқуга кетган, мен уни уйғотишим керак,— деди у.

— Лазар уйқуга кетган бўлса, ўзи уйғонади,— дейишди шогирдлари унинг сўзини
англамай.

Исо энди тўғриси айтиб қолди:

— Лазар вафот этган... Мен боришим керак!..

Шундан сўнг улар йўлга тушишди. Етиб келишганда, Лазар вафотига тўрт кун
тўлган, у аллақачон дафн этилган эди. Исонинг келаётганини кўриб, Марям билан
Марта унга пешвоз чиқишди.

— Устод, илгарироқ келганингизда инимиз ўлмасди,— дейишди улар йўғлаб.

— Инингиз қайтиб келади, йўғламанглар,— деди Исо уларни юпатиб.— Мени
унинг қабри бошига бошлаб бориңглар.

Улар биргалашиб қабр бошига боришди.

— Қабр тошини нари суринглар,— буюрди Исо.

— Устод, инимизнинг ўлганига тўрт кун бўлди,— деди Марта.— Жасади ҳидла-
ниб қолган бўлиши мумкин.

Лекин Исо, қабр тошини суринглар, деб тағин буюрди. Қабр тошини суришди.
Шунда Исо баланд овозда:

— Лазар, қабрдан чиқ! — дея нидо солди.

Ҳозир бўлганларнинг (опа-сингилларга таъзия билдириш учун келганлар оз эмас-
ди) кўзи ўнгиди мўъжиза юз берди. Ҳаммани тонг қолдириб, Лазар қабрдан чиқиб
келди. У яхудийларнинг дафн одатига кўра, бошдан-оёқ оқ либосда эди.

— Бу кийимларни еч,— деб буюрди Исо.

Лазар оқ либосини ечиб, одатдаги, уй кийимларини кийди. Гўё ҳеч нарса бўлма-
гандек соппа-соғ ва тетик эди. Марям билан Марта иниларининг тирилиб, қайтиб
келганига бениҳоя суюнишди. Исони таҳсинларга кўмишди.

Бу хабар яшин тезлигида ҳамма ёққа тарқалди. Дўстлар беҳад қувонишиб, бош
ибодатхона руҳонийлари каби ғанимларнинг пайтавасига қурт тушди.

— Биз қандай қилиб бўлмасин, бу одамнинг пайини қирқушимиз керак!— дейиш-
ди улар.— Бу кетишда римликлар бизни у билан бирга деб ўйлашади... Бир кунмас,
бир кун у бизни римликларга қарши қўйиши муқаррар... Унда хўжайинлардан балога
қоламиз...

— Тўғри, бир чорасини кўриш керак!— деди бош руҳоний, уни Кайафас деб
аташарди.— Биз уни деб азоб чекайликми? Йўқ, бундан кўра унинг ўлгани афзал...

«Ўлдириш керак!.. Ўлдириш керак!..» дея шовқин-сурон солишди яхудийлар.
Исо энди эҳтиёт бўлиши лозим эди. Унинг ҳар ерда эркин юриши мумкин бўлмай
қолди. Хилват бир гўша топиб, шогирдлари билан гўшанишин бўлиб яшай бошлади.
Аммо сирасини айтганда, у кун битиб қолганини биларди. Шунинг учун кўп ўтмай,
шогирдларини олиб Қуддусга жўнади.

Исо ўз қисматини қаршилашга қатъий бел боғлаган эди.

ИСОНИНГ ШОДИЕНА КУТИБ ОЛИНИШИ

Улар Қуддусга томон боришаркан, Исо шогирдларига тағин эслатди:

— Паймонам тўлиб, куним битиб қолди,— деди у.— Мени азоб-уқубатларга дучор этишади... Улдиришади ва мен уч кун деганда тириламам...

Унинг нима демоқчи эканини шогирдлари яна яхши англаб етишмади. Индамай, жим кетаверишди.

Улар Ериҳо шаҳрига етиб келишди. Кўчалардан ўтишаркан, Исонинг кетидан кўп халойиқ эргашди. Улар шаҳардан чиқишганда ҳам одамлар эргшиб келаверишди. Йўл босиб, Қуддус яқинидаги Зайтун тоғига яқинлашишди. Шунда Исо икки шогирдини чақириб, буюрди.

— Қишлоққа киришлар,— деди у. — Кўча ўртасида турган эшак билан хўтинки топиб, бу ёққа етаклаб келишлар. Биров сўраса, Хўжамиз уловга муҳтож бўлиб қолди, кейин эгасига қайтаради, денглар...

Шогирдлар кетишди. Жониворларни қидириб, топишди. Йўлда уларни икки киши тўхтатди.

— Хўжамиз уловга муҳтож бўлиб қолди,— дейишди шогирдлар.— Кейин эгасига қайтаради.

Шуниси қизиқки, бу жавобни эшитган кишилар ҳеч нима дейишмади. Шогирдлар эшак билан хўтинки келтириб, Исога тутишди. Исо эшакка миниб, шогирдлари ва халойиқни эргаштириб, Қуддусга равона бўлди. Улар шаҳар дарвозасига етиб келиб, кўчаларни тўлдирган беҳисоб халойиқни кўришди. Катта-кичик ҳамма Исони қаршилашга чиққан, унинг йўлига интизор бўлиб, кўз тутишарди.

Кўчалар бўйлаб боришаркан, бировлар тўнларини ечиб, унинг йўлига пояндоз солишар, бошқалар шогирдларга эргашиб, дарахт новдаларини синдириб, сўнг уларни ҳавода силкиб, шодиёна қичқиришарди. «Марҳабо!.. Марҳабо!.. Марҳабо!.. Нажоткоримиз!» деган нидолар ҳамма ёқда баланд янграб эди...

Хуллас, уни подшолардек эъозлаб, кутиб олишди. Исони билмаган, танимаганлар ажабланиб боқишарди. Душманлар эса сукут сақлаб туришар, уларнинг юз-кўзларидан қаҳру ғазаб ёғиларди.

Исо уни «марҳабо» деб қарши олганлардан мамнун, аммо уни Нажоткор санамай, қовоқ уйиб боққанлардан дилхун эди.

— Ох, Фаластиннинг муаззам шаҳри Қуддус!— дерди у ўз ичида.— Менга шак келтирганларнинг касофати туфайли бир кун қабоҳатга тўлурсан!.. Бузилиб, вайрон бўлурсан!..»

Унинг душманлари орасида фарисейлар кўпчилик эди. Улар Исога яқинлашиб, шогирдларинг кўп шовқин-сурон кўтариб, тинчимизни бузаяпти, дея шикоят қилишди. Бу ҳам Исони айблашнинг бир йўли эди. Ҳолбуки, кўчаларда ёлғиз шогирдлармас, халойиқ ҳам шовқин солаётган эди. Исо буни яхши биларди. Фарисейларнинг қўрқоқлиги унга маълум эди. Улар халойиққа тил тегизишдан чўчишар, найзани унинг шогирдларига отишарди.

Исо уларга шундоқ жавоб берди:

— Халойиқ мени шундоқ қарши олмаганда, йўлдаги тошлар қарши олишарди...

Нихоят, улар бош ибодатхонага етиб келишди. Ибодатхона ҳовлисига пул алмаштирувчи саррофлар ва қурбонликка сўйиладиган қўй-қўзилар билан савдо қилувчи савдогарлар жойлашиб олишганди. Ибодатхона руҳонийлари зиёратчиларга осон бўлсин, деб шунга руҳсат беришган, зеро, қурбонлик қилинадиган ёлғиз жой — ибодатхона эди.

Сарроф ва савдогарлар бу ишдан беҳад фойда кўришар, шу туфайли ҳам ибодатхона ҳовлиси каттакон бозорга ўхшаб қолган эди.

Бу аҳволни кўриб, Исонинг ғазаби қайнади:

— Эй оломон!— деб ҳайқирди у ҳалигиларга қараб,— Сиз Отамнинг уйи бўлмиш ибодатхонани ўғрихонага айлантирибсиз... Қани, йўқолинг, даф бўлинг бу ердан!..

У шундай деб мизларни ағдариб, курсиларни итқита бошлади. Шубҳасизки, бу нарса саррофлару савдогарларнинг жаҳлини чиқади. Аммо улар халойиқдан қўрққанларидан ғинг дейишмади.

Ибодатхона руҳонийлари ҳам воқеани кўриб туришди. Лекин улар ҳам дамларини ичга ютишди. Фақат Исони ўлдириш ҳақидаги қарорлари янада қатъийлашди.

Исо кун бўйи ибодатхонада халойиққа ваъз айтди, хасталарни даволади. Кечқурун ўн икки шогирдини бошлаб, Марям ва Мартанинг уйига жўнади.

У Лазар билан суҳбатлашаркан, Марта овқатга унади. Марям одатдагидек тиз чўкиб, устоднинг оёғига мушки-анбар суришга ҳозирланди. Буни кўрган ўн икки шогирдининг бири ал Яҳуд деди:

— Бу қимматбаҳо малҳам. Бекорга исроф бўлаяпти. Сотиб, пулини камбағалларга улашса, ёмон бўлмасди...

Аслида Яхудонинг камбағаллар учун боши оғримасди. Қўлайини топса, ўша пулни у ўз чўнтагига урарди. Исо шогирдлари даврасида юриб, Яхудо фазилатмас, қабоҳат орттирган эди. Исо уни одамлардан тушадиган хайрия вақфига бошлиқ қилиб тайинлаган, у эса на Исони, на бошқаларни ўйлар, фақат ўз ҳамени учун қайғурарди.

Исо Яхудонинг сўзини эшитиб, секин деди:

— Сен Марямни тинч қўй... Камбағал деганинг ҳамиша топилади... Аммо мени тополмайсан...

Исо Лазарнинг уйда экан, эшикда анча халойиқ тўпланди. Бировлар унинг сўзини тинглаш учун йиғилган бўлса, бошқалар шунчаки қизиқсиниб, ҳангома излаб келишган эди. Улар Лазарнинг қабрдан тирилиб чиққанини эшитишган, Исо баҳонасида уни бир кўрмоқчи бўлишарди. Лазарнинг тирилиши Исонинг овозасини янада кенг ёйгани учун ғанимлар энди Исога қўшиб, Лазарни ҳам ўлдириш фикрига тушишган эди.

Хуллас калом, Исо ва унинг шогирдлари шу кеча шу ерда тунаб, эртаси тонг билан тагин Қуддусга томон йўл олишди.

ҒАНИМЛАР ХУРУЖИ

Исо Қуддусга келиб, тўғри ибодатхонага қараб юрди. Тўпланган халойиқ олдида ваъз айтишга киришди. Унинг ғанимларидан бўлмиш айрим руҳонийлар ҳам «Қани, нималар деркин!» деб шу ерда ҳозир эдилар. Улар йўлини қилиб, Исони ўлдиришмоқчи эди. Бу гал қалтис саволлар бериб, Исони чалғитишга шайлинишган, мабодо у «Мен — Худонинг ўғлиман», деса ёки ҳукуматга қарши гапирса, ўлимга мустаҳқиқ бўлиши муқаррар эди. Ғанимлар эҳтиёт бўлиб иш тутиш лозимлигини ҳам билишарди, йўқса, Исонинг кўп сонли тарафдорларидан балога қолишлари тайин эди.

Хуллас, улар Исога яқинлашиб, халойиққа эшиттириб, баланд овозда сўрашди:

— Ҳой, айт-чи, кимнинг номидан ваъз айтурсан? Сенга ваъз айтмоққа ким рухсат этди?

Бу саволга Исо шундоқ жавоб берди:

— Олдин сиз менга айтинг-чи, Яхё сизга ваъз айтганда, кимнинг номидан айтган эди? Худо номидан айтганмиди? Еки ўзича иш тутганмиди?

Буни эшитган ғанимлар саросимага тушиб қолишди. Агар улар Яхё худо номидан айтган эди дейишса, Исо «Нега унга ишонасизу менга ишонмайсиз?» деб туриб олиши аниқ эди. Бордию улар «Яхё ўз билгича иш тутган эди» дейишса, Яхёнинг бу ерда ҳозир бўлган тарафдорлари қараб туришмасди.

Хуллас, душманлар бош чайқаб, «Билмаймиз» дейишди.

— Ундоқ бўлса,— деди Исо,— мен ҳам кимнинг изми билан иш тутаетганимни айтмайман.

Бу жавобни эшитган ғанимлар шу қадар тутатиқ кетишдики, Исони тутиб, дарҳол зиндонга ташламоқчи бўлишди. Аммо тўпланган халойиқдан ҳайиқиб, унга журъат этишолмади.

Улар энди бошқача йўл тутишди. Исони тилидан илтирмақчи бўлишди. Римлик аскарларни эргаштирган бир гуруҳ фарисейлар унга яқинлашиб, савол беришди:

— Устод, сиз ҳалол, ҳақгўй одамсиз,— дейишди улар.— Айтинг-чи, римликлар биздан солиқ олишади, шу адолатданми?

Ғанимлар Исо «Албатта, бу адолатдан эмас», деб жавоб беради ва ҳукуматга қарши гапиргани учун аскарлар уни қамоққа олади, деб ўйлашарди. Бордию у «Адолатдан» деб жавоб берса, Рим ҳукмдорининг одами экан деб, халойиқнинг ундан кўнгли қолади...

Исо ғанимлар макрини дарров пайқади.

— Сиз солиқ деб тўлайдиган ўша тангалардан бирини кўрсам бўладими?— деди у. Унга шу ондаёқ битта танга келтириб тутишди.

— Бунга кимнинг суврати солинган?— деди Исо тангага тикилиб.

— Рим императори Қайсарнинг суврати,— дейишди ғанимлар.

— Ундоқ бўлса,— деди Исо,— Қайсарнинг ҳақини Қайсарга беринглар, Худонинг ҳақини Худого...

Бу оқилона жавобдан бирор гап чиқазиш мушкул эди. Ғанимлар Исонинг заковати-га ич-ичдан қойил қолишди, енгилиб, ноилож чекинишди.

Бу воқеалар кечаркан, ибодатхонага келаётган хайр-эхсон қутисига танга ташлашарди. Исо баҳс-мунозара ила қанчалар банд бўлмасин, уларни зимдан кузатиб турарди. Ана, бир кекса кампир келиб, ҳалиги қутига бир чақа ташлади. Исо унга ишорат этиб, деди:

— Бошқалар хайр-эхсонни қурби етганича қилишди... Анави кампир эса бор бисотини бағишлади. Шунинг учун Худойим унинг берганини энг буюк бахшиш деб қабул қилди.

Хайр-эхсон ҳақида сўзлаб, Исо яна дедиким, дунё охирлаб, қиёмат қойим бўлганда, Парвардигори олам ҳар кимнинг берган садақаси, камбағал, бева-бечораларга кўрсатган мурувватига яраша тақдирлайди...

Кечкурун Исо ибодатхонани тарк этди, шогирдлари билан тунаш учун Зайтун тоғига кетди. Бир неча кун шу ерда тунаб қолди. Кундузлари халойиққа панд-насихат айтар, касалларни даволарди. Бу орада яхудийларнинг диний байрами яқинлашиб қолди. Исо билардики, ана шу байрам билан унинг сўнгги кунлари ҳам яқинлашган эди. У хиёнатга учраши ва ўлдирилиши лозим эди. Унинг ўлими билан бу дунёдаги иши ҳам охирига етар, гуноҳкорлар қутқарилар, янги дин — насронийлик (христианлик) қарор топар эди.

Шундай қилиб, бош ибодатхона руҳонийлари ва шаҳарнинг бир неча нуфузли фуқаролари Исони ўлдириш режасини тузишди. Бош руҳоний Кайафас бошчилигида режани қандай қилиб яхшироқ амалга ошириш йўлларини муҳокама этишди.

— Биз уни қулай қилиб, қўлга олишимиз ва яширинча зиндонбанд этишимиз даркор. Кейин ўлдирамиз,— деди нуфузли фуқаролардан бири.

— Бироқ бу ишни ҳайит кунлари қилиб бўлмайди,— деди Кайафас.— Шогирдлари билиб қолса, нақ дунёни бузишади. Кейин байрам байрамга ўхшамай қолади...

Улар муҳокама, мунозара юритиб, режа кетидан режа тузишди. Тўсатдан ибодатхонага ал-Яхудо ал-Иъуд кириб қолди. У ҳеч тап тортмай, ўзини Исонинг шогирдларидан бири, деб таништирди.

— Ниятларингиздан хабарим бор,— деди Яхудо.— Ижозат этсаларинг, ёрдамлашиб юборардим...

Ҳозир бўлганлар унинг таклифига жон деб рози бўлишди. Яхудо ўз режасини сўзлаб берди. Унинг айтганларини маъқул топишди ва хизмат ҳақи учун ўттиз кумуш танга тўлайдиган бўлишди.

Хуллас, гапни бир жойга қўйиб, ўттиз ақчани чўнтакка уриб, Яхудо жўнади. У шунча пул топганига суюнар, устодини душманлар қўлига тутиб бериш учун қулай пайт пойлар эди.

СЎНГИ ЗИЁФАТ

Кўп ўтмай яхудийларнинг диний байрами ҳам етиб келди. Шундан бир кун аввал ҳаворийлари Исодан сўрашди:

— Устод, ҳайитни қайда нишонлаймиз? Зиёфат учун мусофирхонадан жой сотиб олдингизми?

Исо уларни «Ташвиш чекманглар», деди. Сўнг Самъан Петерга ўгирилиб, буюрди:

— Шаҳарга туш. Кўчада сув тўла кўза кўтариб бораётган бир одамни учратасан. Ортидан эргаш. Ҳалиги одам бир уйга киради. Сен ҳам изидан кир. Ичкарига кириб, уй эгасига дуч келасан. Унга дегилким, устодим ҳайитни шу ерда ўтказмоқчи, шунга бир хона керак...У сени катта бир болохонага бошлайди. Болохона ўртасида узун миз ва курсилар қўйилган... Шу жойни байрамга ҳозирла...

Самъан Петер устозини яхши биларди, шунинг учун ортиқча сўраб-суриштириб ўтирмади. Яҳёни эргаштириб, дарҳол йўлга тушди. Ҳаммаси Исо айтганича бўлди. Улар ҳайитга ҳозирлик кўриб, қайтишди ва «Ҳамма нарса муҳайё» деб Исога айтишди.

«Баракалла!» деди Исо. Сўнг тайин фурсати етганда ўн икки ҳаворийсини эргаштириб, йўлга равона бўлди. Улар ҳалиги уйга етиб келиб, кўришдики, зиёфатга ҳамма нарса шай. Узун миз устига ўн уч липочча билан ўн учта қадаҳ қўйилган. Уртада бир даста нон, бир чеккада шароб тўлдирилган кўза.

Дастурхон атрофига ўлтиришдан олдин Исо яктагини ечиб, бир четга қўйди. Социқни белига боғлаб, бир жом сув олди. Тиз чўкиб, ҳаворийлари оёқларини бир-бир юва бошлади.

Ҳаворийлари бунинг маъносига тушунмай, ҳайрон бўлиб қолишди.

— Хўжам!— деб қичқирди Самъан Петер.— Нима қилаяпсиз? Сиз — устодсиз, биз сизнинг оёғингизни ювишимиз керак!..

Лекин Исо бош чайқаб, юмшоқлик билан тушунтирди.

— Самъан Петер, мен қилаётган ишнинг маъносини англадингми?— деди у.— Мен — устодларинг шогирдларим оёғини ювар эканман, сиз, шогирдларимдан ҳам айни шу ҳимматни кутаман... Мен сизларни камтаринликка ўргатаман...

Шундан сўнг шогирдлар эътироз этишмади. Фақат навбат Самъан Петерга етганда, у деди:

— Хўжам, ёлғиз оёғимни эмас, юз-қўлларимни ҳам ювинг.

— Бунга ҳожат йўқ,— деди Исо.

Ниҳоят, ювинишиб, улар дастурхон атрофига ўлтиришди. Исо бошлаб нонни бошига кўтариб, шукрона айтди. Сўнг ҳар битта шогирдига насиба улашиб, деди:

— Олинг, тановул этинг. Бу — менинг таним...

Кейин май кўзасини ҳам кўтариб, ҳалигидек шукрона қилди. Қадаҳларга шароб қўйиб, ҳаворийларга узатиб, деди:

— Ичинг!.. Бу — менинг қоним... Уни ҳадемай сиз ва сизга ўхшаш осийлар учун тўкишади...

Улар еб-ичишаркан, Исо тўсатдан айтиб қолди:

— Шу ерда ўлтирганлардан биров мени сотмоқчи бўлаётганини биласизми?
— Ҳўжам, ким сизни сотади? Наҳот орамизда шундоқ бир кимса топилса! — кичкиришди шогирдлари ҳайратдан ёқа ушлаб.

Яҳудо нимадир деб минғиллади, Исонинг не демоқчи эканини ёлғиз у англаган эди.

— Ҳўжам, айтинг, ким сизни сотмоқчи? — такрор сўради Самъан Петер жиддий туриб.

Исо жавоб бермади. Шунда Самъан Петер Исога яқинроқ ўлтирган Яҳёга ўгирилди.

— Яҳё! — деди у шивирлаб. — Устоддан сўраб боқ, ким уни сотмоқчи экан?

— Устод, ким Сизни сотмоқчи? — секин, шивирлаб сўради Яҳё.

— Мен ҳозир шаробга нон ботириб, узатадиган кимса...

Исо бу сўзларни шу қадар шивирлаб айтдики, Яҳёдан бўлак ҳеч кимса эшитмади. У дастурхондан бир бурда нон олди. Сўнг нонни шаробга ботирди. Кейин уни сал нарида ўлтирган Яҳудога узатиб, деди:

— Яҳудо, бор энди, қиладиган ишингни қил. Имиллама!

Исонинг Яҳудога қарата, овозини жиндек кўтариб айтган бу сўзлари баъзи бировларнинг қулоғига чалиниб қолди. Аммо улар ишоратнинг тағига етишмади. Фақат Яҳудонинг ўрнидан туриб, уйдан чиққанини кўришди, холос. Исо уни бир иш билан бир ёққа жўнатди, деб ўйлашди ҳаворийлар.

Исо сўхбатга киришди. Самъан Петер саволга жавоб олган-олмаганини Яҳёдан суриштирмади, унутди. Хиёнаткорнинг кимлигидан воқиф бўлган ёлғиз Яҳё эди. Лекин у ҳам Исонинг Яҳудога нималар деганини англамади.

Улар еб-ичишаркан, Исо яна тўсатдан ҳаммани ҳайрон қолдирди.

— Тун сахарга улашмасдан ҳаммаларинг менга бўлган ишончу эътиқодингизни йўқотасиз, — деди у. — Сен ҳам, Самъан Петер, ишончу эътиқодингни йўқотасан. Лекин мен ибодат этиб, ишончу эътиқодингни қайтараман... Менинг изимни босади-ганлар кучлидан ҳам кучлироқ бўлишлари даркор.

Табийки, Самъан Петер бу гапларни эшитиб, қош-қовоғи солинди.

— Устод, шундоқ сўзларни айтишга қандоқ тилингиз боради? — дея кичкирди у. — Эҳтимолки, бошқалар ишончу эътиқодини йўқотар, аммо мен йўқотмасман! Мен сиз учун жонимни беришга ҳам тайёрман!..

Лекин Исо тагин бош чайқади ва маънос оҳангда деди:

— Самъан Петер, ҳали тонг отмасдан, ҳали хўрозлар кичкирмай туриб, сен мендан воз кечасан! Сен мендан бир каррамас, уч карра воз кечасан. Ҳа, ишонавер!..

Самъан Петер эса ҳамон оёғини тираб олиб, бу гапларни рад этар, «Бошқалар кечса ҳам, мен кечмайман!» деб такрорлар эди.

Исо шогирдларини қаттиқ ранжитиб қўйганини пайқади. Уларнинг ҳолига боқиб, раҳми келди. Юпата бошлади.

— Ташвиш тортманглар! — деди у мулоимлик билан. — Менга суянинглар! Мен сизларга йўл очиб бераман. Нариги дунёда тагин бирга бўламиз. Менинг қайси йўлни танлаганим эса сизга маълум...

— Ҳўжам, — деди Тома, — бизга уни кўрсатинг. Биз ҳам ўша йўлдан борамиз...

— Уша йўл — мен, ўзимман, — деб таъкидлади Исо. — Менинг таълимим эргашсанг, ҳеч қачон адашмайсан.

Зиёфат тугади. Вақт алламаҳал бўлиб қолган, тун яримдан оққан эди. Улар дастурхон атрофидан туришди. Исо деди:

— Келинглр, энди Зайтун тоғига борамиз...

Шундай деб йўлга тушишди. Ҳадемай тоққа етиб келишди. Йўл бир оз кўтарилиб, тоғ ёнбағрида жойлашган Ҳетсеман боғига туташарди. Исо бу боғни севар, шогирдларини эргаштириб, гоҳ-гоҳ бу гўшага келиб турар эди.

Исо боққа кирганда уч шогирди — Самъан Петер, Яҳё ва Юҳанно унга ҳамроҳ эдилар. Бошқалар боғ дарвозасидан ташқарида қолишди.

Боққа кириб, Исо ва унинг уч шогирди ҳордиқ ёзиш учун буталар ёнига ўлтиришди.

— Бугун юрагим алланечук, ғаш, — деди Исо шогирдларига боқиб. — Келинглр, бироз ибодат қилайлик.

Сўнг у беш-ўн қадам нарига ўтиб, тиз чўкди. Шогирдлари ҳам изимдан эргашди, деб ўйлади. Аммо ибодатни тугатиб, ортига ўгирилиб, шогирдларини кўрмади. Ҳалиги жойга қайтди: шогирдлари ерга чўзилиб, донг қотиб ухлаб ётишарди.

— Биладан, бугун сизга кўп оғир бўлди. Ғоят чарчаб, ҳоридингиз, — деди Исо уларнинг бошларини силаб, ғамгин овозда. — Аммо ухламай, яна бир соатгина мен билан уйғоқ ўлтирсангиз, не қиларди?..

Бироқ тош қотиб ётганларнинг қулоғига гап кирмасди.

Исо уларни қўйиб, изига қайтди, яна тоат-ибодатга тутинди. Ибодат этиб, шогирдларим балки уйғонишгандир, деб ўйлади. Тагин уларнинг бошига борди. Улар ҳамон донг қотиб ухлашарди. Тагин изига қайтиб, тиз чўкиб, тоат-ибодатга берилди.

У Отаси бўлмиш Худовандага сиғиниб, ҳадемай бошига ёғилажак чексиз азоб-

уқубатларни ўйлади. Уйларкан, борлигини ваҳима чулғаб, баданини совуқ тер босди.
— Отажоним!— дея нидо этди у.— Кўраман деганимни кўришим муқаррарми? Ўз инон-ихтиёрингда экан, нега мени кўргиликдан халос этмайсан? Демак, сенинг хоҳишинг шундоқ экан-да...

Эҳтимол, бугун баъзи бировлар, Исо — Худонинг ўғли экан-ку, бас, нега бошига ёғилажак азоб-уқубатларни ўйлаб, қўрқувга тушибди, деб ҳайрон қолишар... Аммо бунинг ҳайрон қоларлик ери йўқ. Исо бу дунёга инсон бўлиб келган эди. У бошқа инсонларнинг гуноҳлари учун азоб чекиб, жумла бани башарни қутқазिश учун келган инсон эди...

Ниҳоят, у тоат-ибодатни тугатиб, таскин топди. Шогирдлари бошига келиб, уларни уйғотди.

— Ҳой, уйғонинглар!— деди у.— Менинг ғанимларим келишаяпти... Мени сотган хиёнаткор уларни бошлаб келаяпти...

Уч шогирди сакраб оёққа туришди, кўзларини ишқаб, атрофга аланг-жаланг боқибди. Уларнинг қаршисида, бир неча юз одим нарида бир гуруҳ рим аскарлари, ибодатхона руҳонийлари ва бошқалар пайдо бўлишди. Келувчилар машъаллар ва чироқлар кўтариб олишганди. Уларнинг олдига тушиб, Яхудо ал-Иъуд йўл бошлаб келарди...

— Яхудо!.. Худди ўшанинг ўзи! — деб қичкириб юборди Самъан Петер. У энди саволига жавоб олган эди.

Ҳа, шубҳасиз, Яхудо ўз вазифасини қойиллатиб адо этган, ўттиз кумуш тангани оқлаган эди. Унинг мўлжали — Исо ёлғиз экан, душманларни унинг устига бошлаб келиш эди. Шунда уни яширинча ҳибсга олиш мумкин бўларди.

Бу кеча Исонинг боғда бўлишини Яхудо биларди. У илғари Исога эргашиб, бир неча бор бу ерга келган эди. Бу галги келишида эса, бирор янглиш — хато юз бермаслиги учун маълум ишорат ила Исони кўрсатишга ҳам ваъда берган эди.

ИСОНИНГ ҲИБСГА ОЛИНИШИ

Яхудо дадил юриб келиб, Исони кучоқлаб, ўпди. «Салом, устод!» деди у овозини баланд қўйиб.

— Яхудо, — деди юмшоқлик ила Исо, бу ўпичнинг маъносини дарҳол англаб. — Мени шунақа қилиб сотасанми? Ўпиб туриб-а?.. Майли, бўла қол! Қиладиган ишингни қил...

Сўнг у аскарларга ўгирилиб, сўради:

— Хўш, нима гап? Кимни излайсиз?

— Исо деган кимсани, — деди аскарлардан бири.

— Уша излаган одамингиз мен бўламан, — деди Исо.

Бундай жасоратли жавобни кутмаган аскарлар бир лаҳза гангиб қолишди. Орадаги сукунатни бузиб, Исо тагин сўз қотди:

— Хўш, кимни излайсиз ўзи?

— Исо деган кимсани, — деб жавоб берди бу гал бошқаси.

— Айтдим-ку, ўша излаган одамингиз мен бўламан деб... Мана, мен — не истасангиз, қилинг. Лекин бошқаларни қўйиб юборинг.

Аскарлар келиб, уни қуршаб олишди. Буни кўрган Самъан Петернинг ғазаби қайнади. У ҳамиша қилич тақиб юргувчи эди. Кутилмаганда қиличини суғуриб, душманларга ташланди. Бош руҳоний Кайафаснинг хизматкори Малхуснинг қулоғини қаттиқ яралади. Қулоғидан қон оққан Малхус вой-войлашга тушди. Буни кўрган Исо қувониш ўрнига, афсус-надомат чекиб, бош чайқади.

— Самъан! — деди у безовталаниб. — Нега бундоқ қилдинг? Бунга ҳожат йўқ эди-ку. Агар истасам, фаришталар келиб, мен учун жангга киришарди. Шуни ўйламадингми? Юз бериши зарур бўлган нарса юз бермоғи даркор...

Шу сўзларни айтиб, у қўлини Малхуснинг қулоғига қўйди. Жароҳат бир зумда битиб, қулоқ аслига қайтди. Аскарлар ва душманлар Исо мўъжизасини ўз кўзлари билан кўришса-да, қилт этишмади. Аксинча, улар қиличларини яланғочлаб, ҳужумга шайланишди. Исони боғлаш учун чилвир келтиришди.

Исо уларга боқиб, деди:

— Қилич яланғочлаб, чилвир ҳозирлашдан мақсад мени ҳибсга олишми? Мени ўғри ёки бир қотил каби ҳибсга олмоқчимисиз? Ундан кўра, сиз билан бемалол юриб, йўл-йўлакай ўғит айтиб, муолажа этиб борсам, бўлмайдими? Кейин ҳибсга олаверасиз...

Аммо аскарлар бунга жавобан «Жим бўл!» деб ўшқирди. Исонинг қўлларини орқасига қайириб, бойлашди. Сўнг бош руҳоний Кайафаснинг саройига томон судрашди.

Буни кўрган ҳаворийларнинг капалаги учди. Ҳатто Самъан Петер ҳам довдираб, бўшашиб қолди.

Ғанимлар аввал бошлаб Исони Кайафаснинг қайнотаси бўлмиш Анаснинг қўрғонига судраб боришди. Анас — собиқ бош руҳоний, вазифасидан бўшаган эса-да,

обрў-эйтибори ҳамон баланд эди. Исо ни ўлдиришга у ҳам бош қўшса, иш осон кўчарди.

Анас Исонинг ҳалойиққа айтган сўзларию ҳаворийлари ҳақида суриштирди. Исо унинг саволларига бирдек жавоб берди.

— Мен не деган бўлсам, эл олдида айтганман, — деди у. — Сўзларимни ҳамма эшитган. Бирор ножўя гап айтган бўлсам, эшитганлар гувоҳлик беришсин...

Шунда ғанимлардан бири Исонинг юзига шапалоқ тортиб юборди.

— Собиқ бош руҳоний ҳазратларига шундоқ кўпол сўзлар айтишга нечук журъат этасан? — дея қичқирди у.

Исо юмшоқлик билан унга деди:

— Агар мен кўпол сўзлаган бўлсам, айт, қайси сўзим кўпол? Бунга жавоб беролмас экансан, айт, нечун мени урдинг?

Исо билан гап талашиб, бир иш чиқаролмаслигига кўзи етган Анас уни Кайафасга ҳавола этди.

— Кайафас — бош руҳоний, ўзи ҳукм этаверсин, — деди у...

Вақт алламаҳал бўлишига қарамай, бош руҳоний саройида жамоат жам бўлиб, Исо ни кутиб туришарди.

Кайафас тахтга ўлтириб, ҳозир бўлганларга кўз югуртди.

— Хўш, не қарорга келдиларинг? — деб сўради бош руҳоний. — Уни ўлдириш учун тайин бир баҳона топилдими?

— Биз гувоҳлар топдик, — деди муншийлардан бири. — Улар Исонинг ҳукуматга қарши гапирганини тасдиқлашди. Уни ўлимга ҳукм этиш учун шунинг ўзи кифоя. Шу пайт эшик очилиб, Исо ни ичкарига олиб киришди. Кайафас овозини баланд қўйиб сўради:

— Хўш, бу одамнинг гуноҳи не?

Албатта, ҳамма гап унга аён эди. Лекин шу топда ўзини тағофулга солди. Бош руҳоний римлик аскарлар олдида Исога даъвогар мен эмас, халойиқ, деб кўрсатмоқчи бўларди.

— Гувоҳларимиз бор — бу одам ҳукуматга қарши гапирган, — деди муншийлардан бири олдинга чиқиб.

Кайафас «Гувоҳларни келтиринглар!» деб буюрди. Бир неча «гувоҳ» ичкарига кириб, ёлғон-яшиқ гаплар билан Исо ни қоралашга тушишди. Улар сўзини тугатган, Кайафас Исога юзланди:

— Бизга айт-чи, — деди у, — сен чиндан ҳам Нажоткормисан? Худонинг ўғли, Исо эканлигининг ростми?

Шу пайтгача жим турган Исо энди сўзга оғиз жуфтлади:

— Ҳа, мен Нажоткорман, Худонинг ўғли Исо бўламан, — деди у.

— Эшитдиларингми? — қичқирганча сакраб ўрнидан турди Кайафас. У ўзини Худонинг ўғлиман, деди... Унинг бу машъум сўзини ҳамма эшитди... Сизга яна қандай далил керак? У ғоят шаккоқлик қилди!.. Айтинг, унинг жазоси не бўлур?

— Ўлдириш керак уни!.. Ўлдириш!.. — деган бақирик-чақириқлар эшитилди ҳар тарафдан. Ҳамма жазавога тушиб, шовқин-сурон кўтарди. Шу маҳал аскарлар Исо ни бир синаб кўрмоқчи бўлишди. Унинг кўзларини бир парча матоҳ билан бойлаб, ҳар ёқдан уриб, тўрткилай бошлашди.

— Сен Худонинг ўғли бўлсанг, айт, сени ким урди? — деб қичқиришди улар.

Исо тайин бир жавоб бермади. У ҳаттоки бошини кўтариб, уларга ўгирилиб ҳам боқмади. Шунда аскарлар қутуриб, унга тупура бошлашди. Исо бунга ҳам индамай, чидаб берди...

Энди сўзни Самъан Петердан эшитинг. Бир оздан сўнг у ўзини ўнглаб олди ва Исонинг изидан бош руҳоний саройига жўнади. Етиб келиб, сарой ҳовлисидаги хизматкорлар сафига қўшилди. Ичкаридан чиқётган овозларга қулоқ тутиб, суюкли устодимнинг аҳволи не кечдийкин, деб ўйлади. Унга қандоқ ёрдам берсам экан, деб турганда бир хизматкор аёл тўсатдан сўраб қолди:

— Юзингиз таниш кўринади... Сизни аллақайда кўргандайман.. Исонинг ҳаворийларидан эмасмисиз?

— Йўқ-йўқ! — деди Самъан Петер саросимага тушиб. — Мен уни танимайман!..

Шундоқ дедию секин юриб, нари кетди. Лекин сал ўтмай, бошқа бир хизматкор унга яқинлашди. У боя боғда Самъан Петер қулоғини яралаган Малхусининг ошнаси эди.

— Адашмасам, сиз Исонинг шогирдларидан бирисиз, — деди у қаттиқ тикилиб.

— Йўқ, мен уни танимайман! — бошини кескин чайқаб, рад этди Самъан Петер. — Мен уни ҳеч қачон кўрмаганман!..

Аммо иш шу билан тугамади. Уларнинг сўзини эшитиб, бошқалар келишди. Улар орасидан биттаси шаҳодат бармоғини Саъманга қадаб, баланд овозда деди:

— Мен сени танийман!.. Сен — Исонинг ҳаворийларидансан!.. Мен сени неча бор у билан бирга кўрганман.. Икром бўл, наҳотки тонсанг!!

Одамлар уни ўраб олишди. Бошига хавф-хатар ёпирилганини сезиб, Самъан Петер кўрқиб кетди. У, Исо билан ҳеч қачон учрашмаганман, деб қасам устига қасамлар ича бошлади.

— Бутун пайғамбарлар руҳига қасамёд қиламан! — деди у бақириб. — Менга ишонинглар!.. Мен уни танайман!..

У шу сўзларни айтarkan, аллақайқандир хўрознинг қичқириғи эшитилди. Самъан Петер кўкка боқиб, аста-секин тонг ёришиб келаётганини кўрди. Шунда Исонинг айтганлари унинг ёдига тушди... Ўз қилмишидан ўзи уялиб кетди. Гўё ер ёрилмади-ю ерга кирмади!.. Ўрнидан туриб, жўнади. Хилват бир гўша топиб, ўзини ерга ташлаб, хўнграб йиғлаб юборди...

Бош руҳоний саройига оғир сукунат чўккан эди. Вақт имиллаб оқар, аскарлар ҳам, Исонинг ғанимлари ҳам чарчаб қолишганди. Ҳамма тезроқ тонг отишини кутарди. Исони Рим ноибни Понтий Пилат ҳузурига элтиб, чиқарилган ўлим ҳукмига унинг розилигини олиш лозим эди. Бу ерда римликлар жорий этган тартиб шундоқ эди.

Тонг отиб, қуёш чиққан, ғанимлар ва аскарлар Исони етаклаб, Понтий Пилатнинг саройига томон юришди. Йўл-йўлакай уларга бошқалар қўшилди. Баъзилар Исонинг ғанимлари бўлса, баъзилар шунчаки эрмак учун эргашганлар эди. Хуллас, Пилат саройининг ҳайҳотдек ҳовлисида катта оломон тўпланди.

Ноиб ичкаридан чиқиб келди.

— Хўш, не истайсиз? — сўради у оломонга боқиб.

Бунга жавобан ғанимлардан бир неча киши Исони олдинга судраб чиқишди. Уни кўрсатиб, дейишди:

— Улуғ ҳукмдор! Биз манави кимсани жазолашингизни сўраймиз. Унинг исми — Исо. У ўзини подшо деб атайди... У халқни римликларга қарши қайрамоқчи бўлди. Одамлар орасида Қайсарга солиқ тўламанлар, деб ташвиқот юритди...

Шубҳасизки, буларнинг ҳаммаси фирт ёлғон эди. Исо халқни римликларга қарши ҳеч қачон қайрамаган, Қайсарга солиқ тўламанлар деб ташвиқот ҳам юритмаган эди. Душманлар шундоқ бўхтонлар билан Пилатнинг ишончини қозонмоқчи ва уни Исога қарши қайрамоқчи бўлишарди.

Пилат уларнинг айтганларига жилла эътибор этмади. У Исога боқиб, сўради:

— Сен подшомисан? Узингни яҳудийлар ҳукмдори, деб атайсанми?

— Мен подшоман, — деди Исо юмшоқлик билан. — Бироқ менинг салтанатим бу дунёда эмас. Шундоқ бўлганда, аскарларим қараб туришмас, жанг қилишар ва мени қутқаришар эди...

Пилат ўз қаршисида турган одамга узоқ тикилиб турди... Бирор гуноҳ иш қилган одамга ўхшамайди, деб ўйлади ўзинча. Уни хавфли душман дейишларига ишонгиси келмади. Оломонга боқиб деди:

— Мен уни гуноҳкор деб билмайман...

Оломон чайқалиб кетди. Ҳазабли овозлар янгради.

— У ашаддий бузғунчи! — деган қичқириқлар эшитилди оломон орасидан. — У одамларни ярамас ишларга ундайди!.. Биз адолат сўраймиз!..

Пилат бир дақиқа не қилишини билмай, гангиб қолди. Сўнг миясига тўсатдан бир фикр келди:

— Бу одам асли қаерлик ўзи?

— Ҳалилиядан! — гуриллаб жавоб берди оломон.

— Ундоқ бўлса, — деди Пилат бир қарорга келиб, — маълумингизким, Ҳалилия — подшо Ирод кўл остидаги Яҳудияга қарашли вилоят. Бас, бу одам устидан ҳукм чиқазиш ҳам — ўшанга ҳавола. Биласиз, Ирод ҳозир Қуддусда. У билан учрашиб, арз этиш жуда ўнғай...

Шундоқ деб Пилат ичкари юрди. У бир машмашадан қутулганига мамнун эди. Нафсиларини айтганда, Ирод — жухуд, ўзига ўхшаганларнинг тақдирини ўзи ҳал этаверсин, деб ўйларди у ичида.

Исони унинг ҳузурига олиб келишганини эшитганда, Ирод суюниб кетди. У Исо ҳақида, Исо кўрсатган мўъжизалар ҳақида кўп эшитган эди. У, Исо билан бир учрашсам, деб юрарди. Мана, ўша қутилган фурсат етиб келди... Исо энди мўъжизалар кўрсатиб, уни хурсанд қилади.

Ирод оломон олдида Исо билан гаплашишни истамади. Халойиқ ташқарида кутиб турсин, Исони бир неча рақиблари билан ичкарига бошлаб киришар, деб буюрди. Аскарлар ва бир неча руҳонийлар Исони етаклаб киришди. Ирод савол беришга ҳозир-нозир бўлиб турган эди.

— Сен ўзингни Нажоткор деб атайсан, шундоқми? — Исога мулоим боқиб сўради у. — Сен Худонинг ўғлисан, шунақами? Сени «Исо» дейишади, шундоқ эмасми? Исо жавоб бериш ўрнига индамай, жим тураверди. Ирод давом этди:

— Гапир!.. Тортинма!.. Саволга жавоб бер!..

Лекин Исо жим тураверди.

— Биласанми, мен кимман? — ишшайиб деди Ирод. — Мен Яхудия подшоши Ирод бўламан!.. Саволимга жавоб бер!..

Тагин Исодан садо чиқмади. Ироднинг жаҳли чиқди.

— Ҳой, менга қара! — деди у ўзини аранг босиб. — Магар сен Худонинг ўғли бўлсанг, менга мўъжиза кўрсат... Мўъжиза кўрсатсанг, сенга ишонаман ва қўйиб юбораман...

Бироқ Исо ҳамон бошини эгиб, жим туравергач, Ирод чидаб туролмади.

— Олиб чиқинглар! — деб бақирди у. — Бунақа одамни кўришга тоқатим йўқ!.. Уни Пилатга олиб бординглар... Ушанинг ўзи ҳукм этаверсин.

Аскарлар Исони судраб қишаркан, Ирод уларнинг ортидан қичқирди:

— У ўзини подшо деган бўлса, устига подшолик тўнини ёпинглар!.. Сўнг жаноби олийларига эгилиб, таъзим этинглар!..

Бу гап оломонга яхши эрмак бўлди. Тезда заррин тўн келтириб, Исонинг елкасига ёпишди. Унга таъзим бажо этиб, майна-масхара қила бошлашди. Баъзилар «Шоҳимиз саломат бўлсинлар!» деб қичқиради, бировлар тупурар, бошқалар аёвсиз уриб, дўппосларди. То Пилатнинг саройига етгунча, йўл бўйи шундоқ калака қилиб боришди. Исо ҳаммасига чидади. Бошига калтаклар дўлдек ёғилса-да, овозини чиқазмади.

Исони қайтариб олиб келишгани Пилатга сира ёқмади. Хотинининг айтганларини эслаб, баттар нохушланди. Эрталаб нонушта устида, яхудийлар бировни судраб келишгани, лекин у ҳукм чиқазмишни Иродга ҳавола этганини сўзларкан, хотини шошиб-пишиб шундоқ деган эди:

— Уша Исо деганнинг устидан ҳукм чиқазмай, яхши қилгансан... Биласанми, ўтган кеча мен уни тушимда кўрдим... Жуда кўрқинчли туш!.. Аммо у яхши одам, мен буни биламан... Унга зиён етказма...

Энди бўлса, Исога қандай жазо беришни билолмай, Пилатнинг боши қотди. Аввал Исо билан яккама-якка гаплашиб, кейин оломон ила сўзламоққа қарор қилди. Мана, улар ёлғиз қолишди.

— Менга қара, — деди у Исога боқиб. — Нега одамлар сени ёмон кўришади? Узингни оқлаб нималар дея оласан? Тортинма, очигини айтавер?

Исо жавоб бермади. Пилат таҳдидга ўтди:

— Сенинг устингдан ҳукм этишим учун ҳокимиятни етарли эканини наҳотки англамасанг? Гапир, нега индамайсан?

Исо бошини кўтарди. Пилатнинг юзига дадил боқиб, деди:

— Тўғри, менинг устимдан ҳукм чиқазмишга ҳокимиятнинг етади... Чунки, ўша ҳокимиятни сенга юқоридан беришган...

Бу оддий ва камтарин жавоб бўлди, деб ўйлади Пилат. Йўқ, гуноҳкор эмас, деган тўхтамагач келди у. Ҳа, яхудийлар уни қасддан айблашмаяпти...

Пилат шундай қарорга келдию оломон истиқболга чиқди.

— Менга қаранглар! — деди у яхудийларга ночор кўз солиб. — Сизлар бу одамни иккинчи бор ҳузуримга судраб келдингиз. Мен уни яна бир бор сўроқ қилиб, бирор гуноҳи борлигини пайқамадим. Шубҳа йўқки, Ирод ҳам унинг гуноҳини тайин этмаган. Шу сабабли тагин менга жўнатган...

Бу гаплар оломонга ёқмади. Қаҳру ғазабга тўлиб, шовқин-сурон кўтаришди. Пилат оломоннинг кайфиятини тушуниб, бирор фалокат юз беришидан чўчиб, қўлини кўтарди.

— Ҳой, эшитинглар! — деди у. — Мен уни гуноҳкор санамайман... Шунинг учун ҳам фақат калтаклашиб қўйиб юборишим мумкин...

Оломон яна рози бўлмади. Лекин Пилат бунга парво этмай, Исони калтаклашга буюрди.

Соқчилар уни сарой зиндонига олиб тушишди. Кийимларини ечиб, қўлларини занжирбанд этиб, устунга бойлашди. Сўнг унинг яланғоч танига калтак ёғдиришди.

Соқчилар бири олиб, бири қўйиб, навбатлашиб калтаклашди. Аёвсиз калтак зарбидан тани қонга беланиб, оғриқ-азоблардан жиққа терга ботса ҳам, Исо жим туриб, чидади.

Ниҳоят, соқчилар калтаклашни охирига етказишди. Исонинг кўкариб, моматалоқ бўлган, тилиниб, қонга ботган танига кийимларини нари-бери, туртиб-сўқиб кийдиришди-да, яна Пилатнинг ҳузурига судраб келишди.

Кийимлари қип-қизил қонга бўялган, юзи оғриқ-азоблардан бужмайиб кетган, манглайдан реза-реза тер томчилаган Исони кўрганда, Пилатнинг раҳми келди. «Шўрликнинг аҳволига боқиб, яхудийлар энди таскин топишар ва уни қўйиб юборишимга рози бўлишар», деб ўйлади у.

Лекин Исони кўрганда, тошбағир ғанимлар қилт этишмади.

— Уни ўлдир! Уни ўлдир! — деб қичқаришди улар бараварига.

— Нима, унга раҳмингиз келмайдими? — деб қичқирди Пилат. — Шу олган жазо-си етарли эмасми?

— Унинг жазоси ўлим!.. Унинг жазоси ўлим!.. — деб гуриллади оломон.

Пилатнинг жаҳли чиқиб, яна ичкарига юрди. У калавасининг учини йўқотиб қўйганди. Лекин бир иложини қилиб, Исони қўйиб юборарман, деган умид юрагида милтираб турарди... Шунда «лоп» этиб, бир нарса ёдига тушди. Ҳар йили ҳайит қиларкан, Рим ноиб ҳибсага тушган яҳудийларни зиндондан озод этар эди. Бу йил ҳайит муносабати билан Барабас деган маҳбусни озод этишни мўлжаллаб қўйган эди. Барабас — нафақат тошбағир ва олчоқ, балки ҳаммага отнинг қашқасидек танилган қотил эди.

Пилат яҳудийларга ё Исони дейсиз, ёки Барабасни, деб таклиф этмоқчи бўлди. Шубҳасизки, улар Исони танлашади...

Ноиб оломон ҳузурига чиқиб, таклифини айтarkan, руҳонийларнинг қистови билан ҳамма бир овоздан: «Барабасни истаймиз! Барабасни!» деб бақиришди.

— Сиз Исони эмас, Барабасни озод этишимни истайсизми? — ҳайратланиб қичқирди Пилат.

— Ҳа, шундоқ!.. Барабасни озод қил! Барабасни! — деб такрор ҳайқирди оломон.

— Унда Исони нима қиламиз? — сўради Пилат.

— Хочга торт!.. Хочга торт!.. Хочга михлаб, ўлдир уни! — деб бақиришди яҳудийлар. Улар Пилат ишни пайсалга солаяпти, деб баттар қаҳру ғазабга минишганди.

Оломоннинг ёмон вазоҳатини кўриб, бир кор-қол чиқишидан ҳадиксираб, Пилат энди масалани бошидан соқит қилмоқчи бўлди. Бир жом сув ва бир сочиқ олдириб, оломоннинг кўз ўнгида қўлини ювди. Юваркан, деди:

— Мен бу яхши одамни ўлдириш масъулиятини ўз бўйнимга ололмайман... Бас, бу ишдан қўлимни ювдим... Шу дақиқадан эйтиборан бутун масъулият сизнинг бўйнингизга тушади...

— Биз масъулмиз!.. Масъулиятни биз бўйнимизга оламиз! — деб суюниб қичқирди оломон. — Оқибати учун биз жавоб берамиз!..

— Бўпти, жуда соз! — деди Пилат сочиққа қўлини артиб. — Шундай бўла қолсин!..

У, Барабасни озод этинглар, Исони яна бир бор калтаклаб, сўнг оломонга топширинглар, дея буйруқ берди. Исо яна бир бор калтакланса, яҳудийлар унинг аҳволига боқиб, балки раҳм этишар, деб ўйлади Пилат.

Соқчилар калтаклаш учун Исони яна судраб кетишди. Унинг бошига тиканли тож кийдиришиб, «Яшасин шоҳимиз!» дея қичқиришиб, таъзим бажо этишиб, калака қилишди. Сўнг таёқ билан уриб, ўша тиканларни унинг бошига ботиришди. Исонинг боши ҳам, юзи ҳам, танига ўхшаб, қонга бўялди. Бошидан то товонига қадар уни қаттиқ оғриқ — азоб чирмаб олди.

Соқчилар «иш»ни битириб, оломон олдига судраб чиқишганда, Исо тамом ҳолдан тойган эди. Аммо буни кўрган душманларнинг тош юраги зарра юмшамади.

— Хочга тортиш керак!.. Хочга тортиш керак!.. деган — қичқириқлар ҳаволанди оломон ичидан.

Исонинг хочпарчинланиши хабари тезда ҳамма ёққа тарқади. Бу хабар Яҳудога ҳам етди. У суюниш ўрнига маънос тортди. Руҳонийлар ҳузурига бориб, берган пулларингни қайтариб олинглар, устодимни қўйиб юборинглар, деб ялинди. Лекин улар «Ғишт қолипдан кўчди» дейишдию қиё боқмай, йўлларига кетаверишди. Яҳудо жаҳл устида ҳалиги ақчаларни уларнинг изидан улоқтирди. Сўнг аламига чидаёлмай, ўзини чинор дарахтига осди.

Руҳонийлар Яҳудонинг ўлганини эшитиб, ундан қолган ўттиз ақчага бир парча ер сотиб олишди. Кейин ўша ерни ғарибу гураболар учун қабристонга айлантиришди...

ИСОНИНГ ХОЧПАРЧИНЛАНИШИ

Бу орада аскарлар ва душманлар Исони хочга тортишга шайланишди. Уни Ҳолхоса деган жойга элтиб, хочга михламоқчи бўлишди... Ҳаш-паш дегунча, хочни ҳам ҳозирлашди. Кейин уни Исонинг елкасига ортиб, чилвир билан чандиб, тортиб боғлашди. Сўнг шўрликни кўчама-кўча айлантириб, Ҳолхосага томон ҳайдаб кетишди.

Улар кўчалар бўйлаб ўтишаркан, одамлар эргашаверди. Ёлғиз ғанимлар эмас, дўстлар, мухлислар ҳам келиб қўшилишар, кўпчилик аёллар Исонинг ҳолига боқиб, йиғлашарди.

Унинг аҳволи чиндан ҳам аянчли ва оғир эди. Чекаётган азоб-уқубатлари етмагандай, ёғочдан ясалган оғир хоч унинг қаддини букиб қўйган, у жиққа терга ботиб, ҳансираб, аранг қадам ташларди. Шўрлик ҳар қадамда қоқилиб йиқилар, аскарлар туртиб-суртиб яна оёққа турғизишар ва уриб-суриб, тагин йўл босишга мажбур қилишарди.

Эргашиб, йиғлаб келаётган хотинлардан айримлари Исога яқинлашмоқчи бўлишар, аммо аскарлар итариб, уларни яқин йўлатишмасди. Бир гал Вероника деган жувон ҳар қалай яқинлашиб, сочиқ билан унинг юзларини артди. Артдию ҳайрон

бўлиб қолди: Исонинг суврати сочиққа шундоқ кўчиб ўтган эди... Қонли суврат!.. Шунда Исо — Худонинг ўғли эканига у яна бир карра ишонди.

Оломон орасида Исонинг онаси — Марям, ўн икки ҳаворийнинг бири бўлмиш Яхё ва Мария Маждалиян деган содиқ мухлиса ҳам йиғлашиб, кўз ёши тўкиб боришарди. Суюкли устоднинг аҳволига боқиб, Мария Маждалиян билан Яхё беҳад азоб-изтироб чекишар, аммо аламлар бечора онанинг бағрини қийма-қийма қилмишди.

Хуллас, дўстлар йиғлаб, қайғуриб, ғанимлар қийқириб, қувониб боришаркан, аскарлар ўйсатдан Исонинг ҳушдан кетаётганини пайқаб қолишди. У хочга тортилмасданоқ ўлиб қолиши мумкин эди. Аммо бунга йўл қўйиб бўлмасди. Аскарлар, биров унга ёрдамлашиб юборсин, деб атрофга аланглашди. Шунда қарама-қарши ёқдан уларга томон келаётган бировни кўриб қолишди. У Самъан ал-Амуд деган кимса эди. Самъан етиб келиб, Исонинг қаватига кириб, у билан хочни кўтаришди.

Ниҳоят, издиҳом Ҳолҳосага етиб келди. Одамлар ярим доира бўлиб, давра олишди. Улар орасида Исонинг онаси, Яхё ва Мария Маждалиян ҳам ҳозир эдилар. Аскарлар хочни Исонинг елкасидан олиб, ерга қўйишди. Вазифасини адо этган Самъан ал-Амуд энди бир чеккага ўтиб турди.

Аскарлар Исони қип-яланғоч қилиб ечинтиришди. Белида бир парча латта қолдиришди, холос. Сўнг уни хочга ётқизишди. Кейин қўлларини кенг ёзиб, оёқларини жуфтлаштириб, узун, йўғон михлар қоқиб, хочга михлашди.

Кейин аскарлар хочни тикка кўтариб, бир учини тупроққа кўмишди. Исо буларнинг барига жим туриб чидади. Ақалли бир карра бўлсин, «воҳ» демади.

Шу куни икки ўғрини ҳам Исога ёнма-ён қўйиб, хочга тортишди.

Чопарлар Пилатдан фармон келтиришди. Фармонга бир парча қоғоз ҳам илова этилиб, унга «Яҳудийлар подшоси Исои Масих» деб ёзилган эди. Пилат ана шу ёзувни Исонинг боши устига михлаб қўйишини буюрган эди.

Исонинг ғанимлари бунга рози бўлишмади. Улар Пилатнинг ҳузурига бориб, ёзувни «Бу кимса ўзини яҳудийлар подшоси деб атайди», қабилида ўзгартиришни сўрашди. Пилат кўнмади. Ёзувни асл ҳолича Исонинг боши устига қоқиб қўйишди.

Вақт пешинга яқинлашиб қолган эди. Аскарлар аввалига хочга михланган Исони масхаралаб, роса эрмак қилишди. Кейин бу майнавозчиликдан чарчаб, унинг кийимларига ўтишди. Унинг қонга ботган кийимлари хоч тагида уюлиб ётарди... Аскарлар ўзаро талашиб, уларни бўлиша бошлашди. Навбат тўнга етганда, биттаси таклиф этди:

— Бу яхши либос. Келинлар, уни талашиб, йиртмайлик. «Бу кимники бўлади?» деб жанжаллашиб ҳам ўтирмайлик. Чек ташлаймиз, кимнинг омади келса, ўша олади.

Исо тепадан уларни ҳорғин кузатар эди. У хафа бўлиш ўрнига, кўзини кўкка тикиб, Худога ёлворди.

— Отажоним! — деб фарёд солди у. — Уларни кечир! Улар не қилишаётганини ўзлари ҳам билишмайди...

Буни эшитган аскарлар ва душманлар уни яна калака қила бошлашди.

— Ҳа, бўла қол! — дейишди улар. — Сен кўпларни қўтқаргансан... Энди ўзингни қўтқаз. Сен Худонинг ўғли бўлсанг, хочдан туша қол...

Шунда ўғрилардан бири яҳудийларни юмшатиш ва хочдан қутулиш умидида уларга қўшилишиб, Исони мазах қилди.

— Ҳой, кимирла! — деди у. — Сен Халоскор бўлсанг, ўзингни ҳам, бизни ҳам халос қил!..

Буни эшитган шериги уни койиб берди.

— Ҳой, нималар деб валдирайсан? — деди унинг жаҳли чиқиб. — Биз жиноятимизга яраша жазоландик. Унинг эса ҳеч гуноҳи йўқ.

Сўнг у Исога ўгирилиб, деди:

— Ҳўжам, мени халос қил!.. Мени у дунёга ўзинг билан бирга олиб кет!..

— Азизим, сўз бераман! — дея хитоб этди унга Исо. — Сени ўзим билан олиб кетаман!..

У сўзини тугатар-тугатмас, осмонни қора булутлар қоплади. Улар қуёш юзини шу қадар қалин парда бўлиб тўсишдики, ярим кундуз ярим тунга ўхшаб қолди. Ҳамма ҳайрон бўлиб, кўкка тикилишди, ёмғир ёғса керак, деб ўйлашди.

Осмон уч соатча шу зайл зим-зиё бўлиб турди. Аммо на ёмғир ёғди, на шамол кўтарилди... Қоронғуликдан фойдаланиб, Исонинг онаси, Яхё ва Мария Маждалиян хочга яқинлашишди. Улар хочнинг пойида туриб, Исога термулишди. Кўз ёшлари уларнинг юзларини ювиб, маржон-маржон бўлиб оқаверди.

Исо ғам-андухга ботган онасини кўраркан, юрак-бағри баттар эзилди.

— Онажоним! — деди у ҳирқираб. — Энди Яхё сенга ўғил бўлмай...

Кейин Яхёга боқиб, деди:

— Яхё, менинг онам энди сенга она бўлсин...

Шу дақиқага етиб, оғриқ-азоблар шу қадар жон-жонидан ўтиб кетдики, у «Нечун мени тарк этдинг, Отажоним?» деб беихтиёр фарёд чекиб юборди... Фарёд чекаркан томоғи қақраб, сув сўради. Шунда аскарлардан бирови бир парча латтани сиркага ботириб, сўнг уни таёқ учига илиб, узатди. Чанқаган Исо жонҳолатда оғзини босиб, латтани сўрди ва бирдан ўқчиб, бошини нари ўгирди... Бу — Исо умрининг сўнгги нафаси эди. У бўғилиб, «Тамом» дея олди, холос. Сўнг бошини солинтириб, жимгина жон берди...

Кетма-кет чақмоқ чақиб, кўк бағрини тилкалаб ўтди. Қулоқларни қоматга келтириб, момақалдироқ гумбурлади. Ер силкиниб, даҳшатли зилзила бошланди. Ер ости гумбурлаб, иморатлар чайқаларкан, ваҳимадан эс-ҳушини йўқотиб қўйган одамлар дод-фарёд солиб, ўзларини гоҳ у ёққа, гоҳ бу ёққа уришар, нажот излашарди.

Исонинг ғанимлари бир зумда жуфтакни ростлаб, қочиб қолишди. Аскарлар ҳам ҳар томонга тирқираб, ҳаш-паш дегунча кўздан ғойиб бўлишди.

— Худонинг ўғли деганича бор экан! — деди улардан бири йиқила-сурила қочаркан.

Хоч пойида ёлғиз Исонинг онаси, Яхё ва Мария Маждалиян қолишди. Учовлон хочга суяниб, қуқур қайғуга ботиб ўтиришар, уларни на чақмоқ, на момақалдироқ, на зилзила кўзғата олурди. Севимли Исо ҳозиргина жон берган — улар фақат шуни ўйлашарди.

Тўсатдан ҳаммаёқ жимиб қолди. Булутлар тарқаб, чақмоқ ва момақалдироқнинг дами кесилди. Зилзила тинчиб, яна қуёш чиқди. Одамлар кўрқув-ваҳимадан ўзларини ўнглай бошладилар. Одатга кўра, хочга тортилганларнинг оёқларини синдириш учун аскарлар қайтиб келишди.

Улар аввал бошлаб жон узай деб турган икки ўғрининг оёқларини уриб синдиришди. Сўнг Исога ўтишди.

— Бунинг оёғини синдиришга ҳожат йўқ, — деди аскарлардан бири. — У аллақачон жон бериб бўлган...

У қиличини суғуриб, Исонинг биқинига санчди. Янги очилган жароҳатдан қон аралаш сув оқди. Буни кўрган Исонинг онаси титраб, бошини эгди. Яхё билан Мария Маждалиян яна йиғламоққа бошладилар. Аскарлар келганда, улар бир оз нарига бориб туришганди. Аскарлар кетгач, яна хоч пойига келиб, Исонинг жонсиз танига термулишди...

Кеч кириб, қош қорая бошлади. Исо жума куни хочга тортилган, эртаси кун яхудийларнинг муқаддас шанбаси эди. Исо бугун қоронғи тушмай дафн этмасе, эртаси — Сабат куни бунга ижозат берилмасди.

Исонинг мухлислари орасида Юсуф деган киши бор эди. У Ариматия шахридан бўлиб, нуфузли, бадавлат одам эди. Юсуф ибодатхона ҳайъати аъзоси бўлса-да, Исога пинҳона эътиқод қўйган, унинг ўлдирилишига қарши чиққан, аммо не қилсин-ким, душманлар кўпчилик, у ёлғиз эди.

Юсуф Исонинг ўлимини эшитаркан, тўғри Пилатнинг ҳузурига борди. Исо хочдан олиб, дафн этишга рухсат сўради. Пилат Исонинг шу қадар тез жон берганига ҳайрон қолди. Юсуфнинг сўзига ишонқирамай, текшириб қаранг, деб бир неча аскарларини жўнатди. Аскарлар қайтиб, чиндан ҳам Исонинг ўлганини айтишгач, Пилат уни дафн этишга ижозат этди.

Юсуф бошқаларнинг ёрдами билан жасадни хочдан олди, уни дафн этишга шошилишч ҳозирлади. Сўнг марҳумни ўз боғида қазилган қабрга қўйди. Қабр оғзига улкан тош ётқизишди. Шу билан дафн маросими тугади.

Исонинг шошилишч дафн этилганини эшитган айрим мухлиса аёллар норози бўлиб, Юсуфнинг уйига келишди. Шанба ўтгач, қабрни очиб, марҳумни бошқатдан дафн этишга қарор қилишди.

Бу орада Исонинг ғанимлари ҳам Пилатга арз этишди.

— Исо қабрига соқчилар қўйиш лозим, — дейишди улар. — Унинг «Ўлимимдан сўнг уч кун ўтгач, қайта тириламан», деганини кўпчилик эшитган... Албатта, биз бу гапларга ишонмаймиз. Аммо шогирдлари уни тунда ўғирлаб кетишлари мумкин. Кейин Исо тирилиб, қабрни тарк этди, деб ҳар қадамда айюҳаннос солишади...

«Шубҳа йўқки, унда Исонинг обрў-эътибори янада ортади. Ғанимлар эса буни ишташмайди...» деб ўйлади Пилат. Хуллас, у дарҳол гапнинг тагига етиб, таклифга рози бўлди. Жасадни ўғирлаб кетишмасин деб, Исо қабри бошига соқчилар қўйишди.

ИСОНИНГ ТИРИЛИШИ

Шанба куни тинч, сокин ўтди. Якшанба куни эрта тонг билан Мария Маждалиян ва бошқа хотинлар қабр бошига келишди. Улар Исо танига суриш учун турли малҳамлар олиб келишган, марҳумни кўнгилдагидек ҳозирлаб, қайта дафн этишмоқчи эди.

Хотинлар қабр бошига етиб, ҳайрон бўлиб туриб қолишди. Тош бир ёққа сурилган,

қабр ичи бўм-бўш эди. Жасадни римлик аскарлар ўғирлаб кетишибди, деган ўйга бориб, дарҳол Самъан Петер ва ўзга ҳаворийлар ҳузурига югуришди.

Самъан Петер бу хабарни эшитиб, хотинларни эргаштириб, қабр бошига келди. Қабр чиндан ҳам бўм-бўш, Исонинг жасади ғойиб бўлган эди. Бир чеккада унинг ўлимлик кийимлари уюлиб ётарди...

Самъан Петер гапни дарҳол англади...

— Устодимиз тирилиб, қабрни тарк этмиш! — деди у хотинларга. — Юринлар уйга қайтиб, хурсандчилик қиламиз!..

Улар кетишди, ёлғиз Марина Маждалиян қолди. У Исо тирилмаган, унинг жасадини ўғирлаб кетишган, деб ўйларди. У қабр бошида ўлтириб, йиғлай бошлади. Йиғларкан, тўсатдан қабр ичида бошдан-оёқ оппоқ кийинган икки фариштага кўзи тушиб қолди.

— Ҳой, хотин, нега йиғлайсан? — сўрашди фаришталар.

— Душманлар устодимнинг жасадини ўғирлаб кетмишлар, билмадим, қайга элтмишлар, шунга йиғлайман, — деди Мария Маждалиян.

Шундоқ дедию юраги бир нарсани сезгандек, ўгирилиб ортига боқди. Биров унга тикилиб турарди. Боғбон бўлса керак, деб ўйлади Мария Маждалиян.

— Отахон, — деди у, — устодимни қайга олиб кетишганини билмайсизми?

Нотаниш киши кулимсиради ва таниш, меҳрибон товуш билан «Мария» деди... Мария дарҳол таниди: у Исо эди...

Мария Исонинг пойига ўзини ташлаб, унинг оёқларини кучоқлади:

— Устод! — деб суюниб қичқирди у. — Сизни кўрганимдан бахтиёрман!..

— Тур энди, — деди Исо, — бориб ҳаворийларга хабар қил... Мен ҳадемай кўкка кўтарилман... Улар Ҳалилияга боришсин. Уша ерда кўришамиз...

Шу сўзларни айтиб, у кўздан йўқолди.

Мария Маждалиян Исонинг буйруғини бажо келтиришга қаришди. У ўн икки ҳаворийга мактуб йўллади. Исонинг тирилиб, қабрни тарк этгани ҳақидаги хабар ҳаммаёққа тарқалди. Бу гапга биров ишониб, биров ишонмади.

Аммо кунлар ўтиб, Исо ҳаворийлари ҳузурда бир неча бор ҳозир бўлди. Улар билан сўзлашди, ҳаттоки, бир дастурхондан таом еди. Ниҳоят, бир куни уларни Зайтун тоғига таклиф этди. Шунда ҳамманинг кўзи ўнгида у оёқсиз фалакка — Отасининг даргоҳига жўнади. Исо, ҳавога кўтарилиб, то кўздан ғойиб бўлгунча, бахтиёр шогирдлари унинг изидан термулиб туришди. Сўнг Қуддусга қайтиб, унинг қутлуғ ишини давом эттиришди.

Инглиз тилидан Жамол КАМОЛ таржимаси.

НАРХИ: обунэчиг — 70 тийин
— сотузда — сум

СИРЛИ ОЛАМ

Индекс 75243

www.ziyouz.com kutubxonasi